จุลสารฉบับพิเศษ ปีเด็กสากล

สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ช่วยกันสอนเด็ก

มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ

สิงหาคม ๒๕๒๑

ช่วยกันมองเด็ก

โดย คณาจารย์สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

บรรณาธิการ

ศาสตราจารย์ ดร.จรรจา สุวรรณทัต
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภัทรา สุคนธทรัพย์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สมนึก คำอุไร

ศิลป

อาจารย์ จารุวรรณ สกุลดู
นาย วิจิตร อักษรฐ

ผู้ประสานงาน

นาย นิยม ทรัพย์เจริญ

ลิขสิทธิ์

เป็นของสถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์

พิมพ์ที่

สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
สุขุมวิท 23 กรุงเทพฯ 11

ครั้งที่ 1 มิถุนายน 2522	ครั้งที่ 2 สิงหาคม 2522
ครั้งที่ 3 เมษายน 2523	

พระบรมราโชวาท

เด็กเป็นผู้ที่จะได้รับช่วงทุกสิ่งทุกอย่างต่อจากผู้ใหญ่ รวมทั้งภาระรับผิดชอบในการสร้างรักษาอิสรภาพและความสงบสุขของบ้านเมือง ดังนั้นเด็กทุกคน จึงสมควร และจำเป็นที่จะต้องได้รับการอบรมเลี้ยงดูอย่างถูกต้องเหมาะสม ให้มีความสามารถสร้างสรรค์ประโยชน์ต่าง ๆ พร้อมทั้งการฝึกหัดขัดเกลาความคิดจิตใจให้ประณีต ให้มีศรัทธามั่นคงในคุณความดี มีความประพฤติเรียบร้อยสุจริต และมีปัญญาฉลาดแจ่มใสในเหตุในผล หน้าที่นี้เป็นของทุกคนที่จะต้องร่วมมือกันกระทำโดยพร้อมเพรียงสม่ำเสมอ ผู้ที่เกิดก่อนผ่านชีวิตมาก่อน จะต้องสงเคราะห์อนุเคราะห์ผู้เกิดตามมาภายหลัง ด้วยการถ่ายทอดความรู้ความดี และประสบการณ์อันมีค่าทั้งปวงให้ด้วยความเมตตาเอ็นดูและด้วยความบริสุทธิ์ใจให้เด็กได้ทราบ ได้เข้าใจ และสำคัญที่สุดให้รู้จักคิดด้วยเหตุผลที่ถูกต้อง จนสามารถเห็นจริงด้วยตนเองได้ ในความเจริญและความเสื่อมทั้งปวง

โดยนัยนี้ บิดามารดาจึงต้องสอนบุตรธิดา พี่จึงต้องสอนน้อง คนรุ่นใหญ่จึงต้องสอนคนรุ่นเล็ก และเมื่อคนรุ่นเล็กเป็นผู้ใหญ่ขึ้น จึงต้องสอนคนรุ่นต่อ ๆ ไป ไม่ให้ขาดสาย ความรู้ ความดี ความเจริญงอกงามทั้งมวลจึงจะแผ่ไพศาลไปได้ ไม่มีประมาณเป็นพื้นฐานของความผาสุกอันยั่งยืนสืบไป

ภูพานราชนิเวศน์

วันที่ 21 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2521

สยามรัฐ

ช่วยกันมองเด็ก

จุลสารฉบับพิเศษ
ปีเด็กสากล

สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
2522

สงวนลิขสิทธิ์

คำนำ

หนังสือชื่อ "ช่วยกันมองเด็ก" นี้เกิดขึ้นได้ด้วยความร่วมมือร่วมใจ และร่วมคิดของคณะอาจารย์สถาบัน เพื่อสนองเจตนารมณ์ของปีเด็กสากล ซึ่งกำหนดไว้ในปี 2522 แต่ละท่านผู้เขียนมองเด็กของเราทุกวันนี้ในแง่มุมต่าง ๆ กัน ในหลายแง่มุมเราจะพบประจักษ์พยานทางการวิจัยมาสนับสนุนแนวคิดของท่านผู้เขียน แต่ในบางแง่มุม ผู้เขียนก็เป็นอิสระในการเสนอแนวความคิดในด้านที่ไม่มีผู้ใดเคยศึกษาวิจัยมาก่อน อย่างไรก็ตาม อรรถสาระประโยชน์จากจุลสารเล่มนี้ อาจจะช่วยให้ท่านผู้อ่านไม่ว่าจะเป็นพ่อแม่ของเด็กก็ดี หรือผู้เกี่ยวข้องอื่นใดกับเด็กก็ดี ได้มองเด็กของเราด้วยความเข้าใจตามแง่มุมต่าง ๆ ที่ท่านผู้เขียนแต่ละท่านได้เสนอไว้

แต่จากที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า จุลสารเล่มนี้ เกิดขึ้นจากการสนองเจตนารมณ์ในปีเด็กสากลนั้น ก็ไม่ได้หมายความว่าการตระหนักความสำคัญในเด็ก โดยเฉพาะเด็กในวัยเด็กเล็กนี้ จะบังเกิดขึ้นเฉพาะในปีที่กำหนดนี้ไว้เท่านั้น หากการเล็งเห็นความสำคัญในเด็กเล็กจะต้องมีอยู่ตลอดไปตราบเท่าที่เรายอมรับว่า เด็กของเราทุกวันนี้เป็นพลังทรัพยากรที่มีคุณค่าที่สุดของสังคม การที่เด็กจะดีจะชั่ว จะพัฒนามากน้อยเพียงใด สิ่งนี้แหละที่จะเป็นเครื่องแสดงต่อไปถึงคุณภาพของสังคมที่เขากำลังจะเติบโตขึ้น และการที่เราช่วยกันมอง "เด็ก" ของเรากันคนละด้านละมุม เพื่อพิจารณาดูว่าเราได้ละทิ้งความเข้าใจเขาในด้านใดบ้าง และควรจะให้ความสำคัญต่อการมองดูเขาอย่างไรเพิ่มเติมบ้าง ข้อนี้จะเป็นหนทางหนึ่งในหลาย ๆ หนทางที่จะช่วยผู้ใหญ่ในสังคมได้ยอมรับเด็กของเราทุกวันนี้มากขึ้น การยอมรับความสำคัญของเด็กนี้ นับเป็นบันไดขั้นต้นที่จำเป็นที่สุดสำหรับผู้ที่จะให้การปลูกฝังอบรมเพื่อพัฒนาตัวเด็กอันเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาสังคมและประเทศชาติได้ในที่สุด.

จรรจา สุวรรณทัต

(ศาสตราจารย์ ดร.จรรจา สุวรรณทัต)
ผู้อำนวยการ
สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
มิถุนายน 2522

สารบัญ

หน้า

พระบรมราโชวาท .....

คำนำ .....

กลอน "เด็กเอ๋ย" 1

วันเพ็ญ พิศาลพงศ์

มองเด็กที่ใจ 3

ศจ.ดร.จรรจา สุวรรณทัต

ครรลองแห่งสุขภาพจิตเด็ก 7

อัจฉรา สุขารมณ์

"เด็กฉลาด" นั้น เป็นฉันใด 13

วันเพ็ญ พิศาลพงศ์

"เด็ก" ทรัพยากรที่สำคัญที่สุด 19

ทัศนา ทองภักดี

ความสำเร็จในชีวิตเริ่มในวัยก่อนเรียน 23

ดร.ดวงเดือน พันธุมนาวิน

ทัศนคติของเด็กไทยต่อพุทธศาสนา 35

วิลาสลักษณ์ ชัววัลลี

เด็กไทยกับความเสมอภาคทางการศึกษา 43

กัญจนา ลินทรัตนศิริกุล

ธรรมชาติของเด็กกับแง่คิดในการอบรมจากประสบการณ์ของข้าพเจ้า 51

บุญกอบ วิสมิตะนันทน์

หน้า

สมอง เด็ก – สมองกล 61
ดร.ระวิพันธ์ โสมนะพันธุ์

การปลูกฝังรากฐานทางการเมืองกับเด็กไทย 67
ดร.นพวรรณ โชติบัณฑ์

เด็กไทยก่อนวัยเรียนควรได้รับการฝึกจิตโดยวิถีแห่งพระพุทธศาสนาอย่างไร 75
บุญธรรม คำพอ

เด็กไทยกับการสอนให้รู้จักคิด 83
ลัดดาวัลย์ พรศรีสมุทร

พัฒนาการทางศิลปะ กับ เด็กของท่าน 89
ภัทรา สุคนธทรัพย์

"อิทธิพลของฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม
ต่อการอบรมเลี้ยงดูและบุคลิกภาพของเด็ก" 100
งามตา ยงศิริ

เด็ก – เมื่อมองจากมุมที่ 361° 107
"คนพิลึก"

ข้อคิดควรคำนึงในการมองเด็ก 116
สมนึก คำอุไร

เด็กเอ๋ย ...

เจ้าจะเคย คิดบ้าง หรือไม่หนอ
ว่าพ่อแม่ คอยเฝ้า พะเน้าพะนอ
มิย่อท้อ ความยาก ลำบากใด
เพราะรักเจ้า เท่าเทียม ชีวาวาตม์
รักจนอาจ ยอมตาย แทนเจ้าได้
ยามเจ้าสุข เกษมศานต์ สำราญใจ
ดวงหทัย ก็พลอยชื่น ระรื่นตาม
ยามใดเจ้า ทุกข์ทน หรือหม่นหมอง
พ่อแม่ตอง ทรมา กว่าหลายเท่า
ทำไฉน จะให้ทุกข์ ลูกบรรเทา
ใจก็เฝ้า ครุ่นคิด จิตวุ่นวาย
เจ้าเคยซึ้ง ถึงน้ำใจ บ้างไหมหนอ
ทั้งแม่พ่อ สุดเลิศ ประเสริฐศรี
เจ้าขยัน หมั่นศึกษา หาความดี
ให้เป็นที่ ภูมิใจ ได้หรือยัง

วันเพ็ญ พิศาลพงศ์

ประพันธ์ เพื่อ "เด็กไทย"
เนื่องในปีเด็กสากล 2522

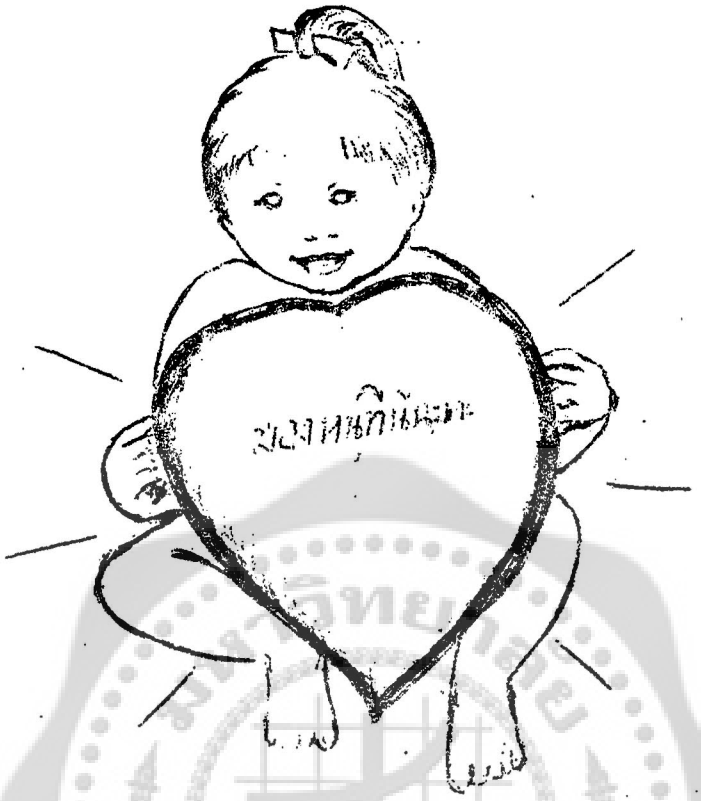

มองเด็กที่ใจ

ศจ.ดร.จรรจา สุวรรณทัต

ถ้าจะเปรียบเด็กเป็นวัสดุชนิดหนึ่งที่ใช้ในการก่อสร้าง วัสดุนั้นก็จะมีลักษณะพิเศษในตัวของมันเอง ในลักษณะเฉพาะดังกล่าวนี้ ถ้าได้มีโอกาสผสมกับวัสดุชนิดอื่น ๆ ที่ไปด้วยกันได้ดีก็จะยังให้เกิดผลผลิตที่สวยงามคงทนและมีเอกลักษณ์ของตนโดยเฉพาะ ฉันใดก็ฉันนั้นในการอบรมเลี้ยงดูเด็กซึ่งแต่ละคนจะมีลักษณะพิเศษของตน จึงต้องการผู้อบรมที่เข้าใจธรรมชาติและพร้อมที่จะยอมรับความสำคัญของเด็กเสียก่อน จึงจะช่วยป้องกันการผลิตสิ่งที่ไม่น่าดูน่าชมและไม่เป็นที่ต้องการของสังคมได้เสียตั้งแต่เนิ่น ๆ

ในการพร้อมที่จะยอมรับความสำคัญของเด็กนั้น คงจะไม่มีใครปฏิเสธได้ว่า เด็กทุกแห่งหนในโลกมีความสำคัญ เนื่องจากเหตุผลหลายประการ คือ ประการที่หนึ่ง เด็กสำคัญเพราะเขาจะเป็นผู้ที่สืบทอดความดีงามต่าง ๆ ต่อจากผู้ใหญ่ ประการที่สอง เด็กสำคัญเพราะเขาเป็นมนุษย์ที่มีสิทธิที่จะได้รับการตอบสนองความต้องการต่าง ๆ จากผู้ใหญ่ในสังคมที่เด็กเป็นสมาชิกอยู่ด้วย ประการที่สาม เด็กสำคัญเพราะเขาเป็นมนุษย์ที่ไม่ใช่มีแต่สิทธิ แต่ต้องมีความรับผิดชอบที่จะปฏิบัติตนให้สมกับสิทธิที่เขาได้รับ ประการที่สี่ เด็กสำคัญเพราะเขาเป็นตัวแทนของกลุ่มเด็กและเยาวชนซึ่งเป็นส่วนประกอบสำคัญยิ่งส่วนหนึ่งของสังคมมนุษย์ ประการที่ห้า เด็กสำคัญเพราะความดีเลิศของเด็กในวัยนี้สะท้อนให้เห็นคุณภาพของประชากรในอนาคตของสังคมโลก และประการสุดท้ายที่น่าจะได้สังวรณ์กันให้มากก็คือ เด็กสำคัญเพราะเขามีพื้นเดิมของจิตใจบริสุทธิ์สะอาด โดยเฉพาะในวัยแรกของชีวิต

โดยนัยแห่งความสำคัญข้อสุดท้ายที่ยกมากล่าวนี้ จึงมีคำกล่าวเปรียบเทียบให้ได้ยินได้ฟังอยู่เสมอถึงความบริสุทธิ์ของเด็กว่าเป็นประหนึ่งผ้าขาว ที่อาจซึมซาบสีสันของสิ่งต่าง ๆ ได้ว่องไวรวดเร็วเป็นที่สุด ถ้าจะลองต่อจินตนาการนั้นออกไป บางทีเมื่อเด็กเจริญวัยไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งแก่เฒ่าลง ผ้าขาวบริสุทธิ์ผืนนี้อาจกลายเป็นผ้าสกปรกเปื้อนเปรอะ และเต็มไปด้วยลายเส้นสีสันต่าง ๆ จนกลายเป็นผ้าอีกชิ้นหนึ่งซึ่งไม่ได้มีความคล้ายคลึงกันกับผ้าขาวชิ้นเดิมเลยก็เป็นได้ ข้อเปรียบเทียบที่ยกขึ้นมานี้ เพียงแต่จะเตือนใจพวกเราผู้ใหญ่ว่า เราแต่ละคนก็ได้ผ่านกระบวนการซึมซาบ

ดังกล่าวนี้มาแล้วทุกคนโดยไม่มีข้อยกเว้น ในข้อเท็จจริง อาจมีอยู่วันละหลาย ๆ ครั้งที่เราผู้ใหญ่มักมองตัวเรา เป็นประหนึ่งผ้าที่มีลายทอสวยงามแทนผ้าผืนสกปรก และกลับไปมองเด็กในลักษณะที่กลับกันเสียแทน จึงยังให้เกิดความขัดข้องระหว่างการสื่อสารของเด็กและของผู้ใหญ่ ความสำคัญของเด็กในข้อนี้ อาจเป็นเครื่องเตือนใจให้เรามองเด็กโดยพิจารณาความบริสุทธิ์พื้นเดิมของเขา และตระหนักในความสำคัญของกระบวนการขัดเกลาที่จะช่วยให้เด็กนั้นได้เติบโตเป็นพลเมืองที่ดี มีคุณภาพและคุณธรรม ส่งเสริมความมั่นคงแห่งครอบครัว วงศ์ตระกูล สังคม ตลอดจนประเทศชาติต่อไปด้วย

เมื่อตระหนักในความสำคัญของเด็กโดยนัยต่าง ๆ ข้างต้นนี้แล้ว เราซึ่งเป็นพ่อแม่ ครูอาจารย์หรือใครก็ตามที่ทำหน้าที่รับผิดชอบต่อเด็ก ควรลองถามตัวเองว่า ตนได้กระทำบทบาทของตนที่มีต่อเด็กสมกับความสำคัญของเขาแล้วหรือยัง เช่น เราได้เคยเปิดโอกาสให้เด็กไม่ว่าลูกเขาลูกเรา ได้รับสิทธิที่เขาควรได้รับหรือไม่ หรือเราได้เคยสร้างอคติต่าง ๆ ที่อาจกระทบกระเทือนต่อพื้นเดิมแห่งจิตใจที่บริสุทธิ์ของเด็กมาแล้วหรือไม่ หรือเราเคยมองเด็กอื่นด้วยอคติร้อยแปด เช่น โดยเหตุว่าเขาไม่ได้เป็นที่ต้องการของเราตั้งแต่เริ่มแรก เขาเป็นผู้รู้เหตุรู้ผลน้อยกว่า เขาไม่ใช่ลูกหลานของเรา ไม่ใช่เชื้อชาติของเรา ไม่อยู่ในศาสนาหรือลัทธิเดียวกันกับเรา อย่างหนึ่งอย่างใดหรือไม่ ผลการวิจัยที่กระทำมาแล้วทั้งในประเทศและต่างประเทศล้วนแต่ชี้ให้เห็นอันตรายของอคติที่มีผลต่อการทำลายความมั่นคงและความบริสุทธิ์ในจิตใจของเด็กทุกวัย โดยเฉพาะในวัยแรกของชีวิตทั้งสิ้น

ในจุลสารเล่มนี้ ผู้เขียนแต่ละคนมีสิทธิที่จะมองเด็กในแง่มุมต่าง ๆ กัน แต่สำหรับบทความนี้ ผู้เขียนใคร่กระตุ้นให้ผู้ใหญ่ทั้งหลายระลึกถึงความสำคัญของการมองเด็กที่ใจ นั่นก็คือยอมรับความบริสุทธิ์ของพื้นเดิมในจิตใจของเด็ก โดยเริ่มต้นการมองในแง่ดี และด้วยความจริงใจเป็นที่เชื่อมั่นได้ว่า ถ้าเราเริ่มต้นด้วยการมีความปรารถนาดีอย่างจริงใจต่อเด็กแล้ว จิตใจเด็กที่บริสุทธิ์โดยพื้นเดิมนี้ จะต้องเปิดรับความปรารถนาดีของผู้ใหญ่อย่างแน่นอน ด้วยขั้วแห่งความบริสุทธิ์ของเด็กและความจริงใจของผู้ใหญ่จะดึงดูดเข้าหากัน การมองเด็กที่ใจหรือการพยายามเข้าถึงความรู้สึกของเด็กนี้ จะเป็นสื่อที่สำคัญยิ่งต่อการประสานความเข้าใจระหว่างเด็กและผู้ใหญ่

ปัญหาช่องว่างระหว่างวัยต่าง ๆ ก็คงจะบรรเทาเบาบางลง หรือแก้ไขให้ค่อย ๆ หมดไปได้ เป็นที่น่ายินดีว่าในปีเด็กสากลนี้ สื่อสารมวลชนและหน่วยงานต่าง ๆ ล้วนแต่ให้ความสำคัญต่อเด็ก ตลอดจนได้ให้ข้อคิดในการที่จะแก้ไขและส่งเสริมปรับปรุงวิธีการที่กระทำต่อเด็ก อันได้รับสมญาว่า "หัวใจของชาติ" นี้กันมากมาย แต่ประโยชน์ของข้อคิดต่าง ๆ เหล่านี้จะบังเกิดขึ้นอย่างจริงจังต่อตัวเด็กซึ่งเป็นเจ้าของความสำคัญในปีนี้และในปีต่อ ๆ ไปโดยไม่มีที่สิ้นสุดตราบเท่าที่สังคมมนุษย์ยังคงมีอยู่ ก็ต่อเมื่อผู้ใหญ่ทั้งหลายนำข้อคิดต่าง ๆ ไปปฏิบัติ อย่างน้อยที่สุดก็หัดมองเด็กในแง่ดี ถ้าจะมีคำถามว่ามองตรงไหน ก็ขอตอบว่า มองเขาที่ใจ ที่ความรู้สึก โดยการพยายามขจัดอคติที่เคยมีอยู่ทั้งหลายออกเสีย และตระหนักในความสำคัญของการถ่ายทอดคุณลักษณะที่ดีงามแก่เด็ก ด้วยการเตือนตัวเองว่า ก่อนที่เราจะละเลงสีอะไรลงบนผ้าขาวซึ่งอาจเปรียบได้กับใจที่บริสุทธิ์ของเด็กนั้น เราจะต้องระมัดระวังเป็นที่สุด เพื่อจะช่วยทำให้ทุกสีเกิดความกลมกลืน และออกมาในรูปที่สวยงามและไม่ขัดกับสายตาของสังคม

++++++++++++++

ครรลองแห่งสุขภาพจิตเด็ก

อัจฉรา สุขารมณ์

เด็กที่จะเจริญเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ที่ดี ควรจะต้องมีทั้งสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดีควบคู่กันไป สุขภาพกายเป็นสิ่งที่เรามองเห็นได้อย่างชัดเจน จากร่างกายภายนอกของเด็ก แต่สุขภาพจิตเป็นเรื่องที่อยู่ภายในและมีความละเอียดอ่อนซึ่งเราควรจะได้ศึกษาถึงวิถีทางที่จะเข้าถึงสุขภาพจิตเด็ก นักจิตวิทยาท่านหนึ่งกล่าวว่า สุขภาพจิตนั้นมีผู้ให้คำอธิบายและให้ความหมายไว้มากมาย แต่พอจะสรุปได้ว่า "สุขภาพจิต" หมายถึง ความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับตนเองและสิ่งแวดล้อมได้อย่างดี มีความมั่นคงทางจิตใจ สามารถควบคุมสติปัญญาอารมณ์ให้คงที่ไม่ว่าจะอยู่ในสถานการณ์ใด ๆ (Bernard : 4) ฉะนั้นคนที่มีสุขภาพจิตดีก็คือบุคคลที่สามารถปรับตัวให้อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข แต่การที่จะปรับตัวได้ดีเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับพื้นฐานของการอบรมเลี้ยงดูตั้งแต่วัยเด็ก เนื่องด้วยสังคมของเด็กเริ่มจากครอบครัว (จรรจา สุวรรณทัต และคณะ : 1) ซึ่งเป็นบุคคลกลุ่มแรกที่เด็กเข้าร่วมเป็นสมาชิกและครอบครัวนี้เอง ช่วยให้เด็กรู้จักปรับตัวให้เข้ากับสังคมได้ด้วยดี บุคคลกลุ่มแรกที่เด็กรู้จักและเป็นผู้สอนให้เด็กอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขหรือไม่ ได้แก่ พ่อแม่ พี่น้อง และเครือญาติ ดังนั้นการที่เด็กได้มีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลต่าง ๆ ตั้งแต่วัยเด็กจะมีผลต่อพฤติกรรมในวัยต่อมา โดยเด็กจะใช้การสังเกต และเลียนแบบพฤติกรรมของบุคคลที่ใกล้ชิด แล้วจึงนำมาสร้างเป็นรูปแบบพฤติกรรมของตนเองเมื่อเติบโตขึ้นมา

การอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่นับแต่วัยทารกเป็นการวางแผนการอยู่ในสังคมอย่างมีความสุขให้กับเด็ก ฉะนั้นการเลี้ยงดูของพ่อแม่ระยะนี้จึงมีความสำคัญเพราะเด็กยังช่วยเหลือตัวเองไม่ได้จึงต้องอาศัยการช่วยเหลือจากแม่หรือผู้เลี้ยงดู การให้อาหาร ท่าทีการอุ้ม การสัมผัสที่ให้ความรักเป็นการสร้างมนุษยสัมพันธ์กับบุคคลครั้งแรก และเด็กใช้การเรียนรู้นี้ในการติดต่อกับบุคคลในภายหน้าด้วย (Erikson : 5) ในรายที่เด็กได้รับการเลี้ยงดูมาไม่เหมาะสม เด็กจะส่งความรู้สึกนี้ไปยังบุคคลอื่น เมื่อเติบโตขึ้นอาจเป็นเด็กที่มองโลกในแง่ร้าย ส่วนเด็กที่ได้รับ

การดูแลเอาใจใส่ตอบสนองความต้องการครบถ้วนเสมอ จะมีความมั่นใจในตนเอง วางใจในคนแวดล้อม พร้อมที่จะติดต่อร่วมมือและปรับตัวได้ดีในสังคมด้วย

เด็กในวัย 4 – 6 ขวบ เริ่มสนใจสังคมแวดล้อมนอกบ้าน รู้จักความแตกต่างระหว่างเพศ มีความเป็นตัวของตัวเองมากขึ้น ระยะนี้จัดเป็นระยะที่เด็กจะต้องมีการปรับตัวต่อสิ่งแวดล้อมใหม่ ๆ เริ่มเมื่อพ่อแม่พาไปเข้าเรียนในโรงเรียนอนุบาล เด็กเริ่มหัดช่วยเหลือตนเอง เสียสละสิ่งของที่ตนมีอยู่ รู้จักปรับตัวให้เข้ากับเพื่อน ๆ และครูซึ่งแตกต่างจากพ่อแม่พี่น้องที่บ้าน ฉะนั้นเด็กบางคนจึงมักจะกลัวการที่จะแยกสภาพแวดล้อมที่ตนเคยได้รับความรัก ความสนใจไปสู่สิ่งแวดล้อมใหม่ที่ครูจะให้ความสนใจแก่เด็กหลาย ๆ คนในเวลาเดียวกัน นอกจากนั้นเด็กยังต้องมีการแข่งขันกับเพื่อนในด้านการเล่น มีการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น เด็กต้องหัดตัดสินใจด้วยตัวเอง และควบคุมความต้องการ และพฤติกรรมของตนให้เข้ากับสภาพแวดล้อมในโรงเรียนอนุบาล ระยะแรกของการเริ่มไปโรงเรียนจึงมีส่วนสำคัญมาก พ่อแม่ไม่ควรทำให้เด็กรู้สึกเหมือนว่า ตนถูกขับไล่ไสส่งให้ไปโรงเรียน หรือทำให้เด็กรู้สึกว่าไม่เป็นที่ต้องการของพ่อแม่ ดังนั้นก่อนจะให้เด็กไปโรงเรียนจึงควรมีการตระเตรียมก่อน เป็นการสร้างทัศนคติที่ดีให้เด็กมีต่อโรงเรียนและการกลัวโรงเรียนจะค่อย ๆ หายไป การเตรียมเด็กก่อนเข้าโรงเรียน ควรมีเวลาเตรียมก่อนอย่างน้อย 6 เดือน โดยค่อย ๆ พูดทีละเล็กละน้อยให้เด็กเข้าใจว่าที่โรงเรียนเด็กจะมีเพื่อนเล่น มีการเล่นสนุก ๆ มีของเล่น มีครูที่จะเล่านิทานให้ฟัง และควรพาไปให้คุ้นกับโรงเรียน ก่อนเปิดเทอมควรพาเด็กไปรู้จักครูด้วย เมื่อเด็กไปโรงเรียนพ่อแม่ควรจะหาเครื่องใช้ต่าง ๆ ในการเรียนให้เหมือนเพื่อนคนอื่น และควรรักษาคำมั่นสัญญาที่ให้ไว้กับเด็กด้วย พ่อแม่อย่าใช้โรงเรียนเป็นที่ขู่เด็กว่าจะให้ครูขังไม่ให้กลับบ้าน หรือจะทิ้งไว้ที่โรงเรียนถ้าเด็กดื้อ เป็นต้น การเริ่มไปโรงเรียนถ้าเกิดทัศนคติที่ดีแล้วก็จะช่วยให้เด็กชอบไปโรงเรียนและปรับตัวให้เข้ากับเพื่อน ๆ และครูได้ แต่ถ้าเด็กยังมีคุณสมบัติไม่พร้อม ก็จะทำให้เด็กกลัวการไปโรงเรียน ไม่ตั้งใจเรียน หวั่นวิตก เกิดมีปัญหาซึ่งอาจก่อให้เกิดความกระทบกระเทือนทางด้านจิตใจของเด็กได้

ข้อควรคำนึงเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กเพื่อให้เกิดสุขภาพจิตที่ดีนั้น เราต้องเข้าใจในความต้องการพื้นฐานของเด็กว่า มีความต้องการสิ่งต่อไปนี้อย่างเพียงพอ เพื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่สมบูรณ์ทางด้านจิตใจ กล่าวคือ 1. ความรักความอบอุ่น 2. ความเข้าใจในธรรมชาติของเด็กในแต่ละขั้นแต่ละวัย 3. ความมั่นคงทางด้านจิตใจ 4. ระเบียบวินัย 5. ความสำเร็จและการเป็นที่ยอมรับของสังคม

ในการอบรมลูก พ่อแม่ควรมีความสม่ำเสมอ ความคงเส้นคงวา (สุพัฒนา บุญญานิตย์: 3) ถ้าพ่อแม่เจ้าอารมณ์ ขาดความคงเส้นคงวาในการวางระเบียบวินัย เช่น บางครั้งเด็กถูกลงโทษในการกระทำผิดอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่บางครั้งไม่ถูกลงโทษในการกระทำผิดทำนองเดียวกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับอารมณ์ของพ่อแม่ว่าจะดีหรือร้าย การขาดความคงเส้นคงวานี้จะเป็นเหตุให้เกิดความไม่มั่นคงในการสร้างสัมพันธภาพระหว่าง พ่อ แม่ ลูก ตลอดจนอาจก่อให้เกิดปัญหาในด้านการปรับตัวของเด็กในสถานการณ์ต่าง ๆ ในภายหน้า

ปัจจัยที่สำคัญยิ่งอีกอย่างหนึ่งที่จะช่วยสร้างบุคลิกภาพที่สมบูรณ์และสุขภาพจิตที่ดีให้แก่เด็กก็คือ ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว อันมีพ่อแม่เป็นหลักสำคัญ ถ้าพ่อแม่รักใคร่กันดี ยกย่องนับถือกัน ทั้งพ่อและแม่ต่างก็รักลูก (ดังภาพสามเหลี่ยมแห่งความรักนี้)

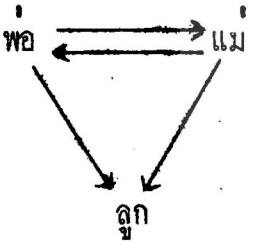

เด็กก็จะเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ดีและมีความสุข แต่ถ้าภายในครอบครัวความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกไม่เป็นไปอย่างราบรื่นพ่อแม่ไม่ปรองดองกัน มีการทะเลาะวิวาทกันอยู่เป็นนิตย์ สามเหลี่ยมนั้นก็จะขาดฐานรองรับ ทำให้ลูกขาดความมั่นคงทางจิตใจ มีความยากลำบากในการปรับตัวเองเข้ากับสังคมแวดล้อม ตลอดจนอาจเป็นเด็กที่มองโลกในแง่ร้าย ไม่สามารถให้ความจริงใจเป็นมิตรแก่พี่น้อง เพื่อนเล่น ตลอดจนบุคคลอื่น ๆ ที่อยู่รอบข้างได้ ดังนั้นจะเห็นว่าความสัมพันธ์ภายในครอบครัว โดยเฉพาะพ่อแม่มีส่วนสำคัญอย่างยิ่ง

ในการที่จะตัดสินว่า เด็กคนใดมีสุขภาพจิตที่ดีนั้น อาจใช้ประโยชน์จากการสังเกตลักษณะท่าทาง ความประพฤติ และการปฏิบัติตนของเด็กได้ดังต่อไปนี้คือ (บุปผา มาลีวงศ์ : 2)

1. แสดงความสามารถในการเข้าใจตนเอง และผู้อื่นได้อย่างถูกต้อง

2. มีกิริยาอาการท่าทางตามสบาย ไม่เคร่งเครียด อิริยาบทต่าง ๆ ตามปกติ ไม่ระมัดระวังจนเกินไป

3. พูดเสียงแจ่มใสชัดเจน มีความมั่นคงทางด้านจิตใจ

4. มีปฏิกริยาต่อเครื่องเร้าตามปกติ

5. แสดงความสนุกสนานในการเล่น ตลอดจนปฏิบัติตามกติกาของการเล่น

6. การแสดงอารมณ์มีความเหมาะสมกับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ มีการแสดงความโกรธ ความกลัว ความรัก ความวิตกกังวล หรือทุกข์ร้อนในลักษณะที่เหมาะสมกับวัย และสถานการณ์

7. มีพฤติกรรมสมตามวัยของตน

8. แสดงความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับสังคม และอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

9. แสดงความมั่นใจที่จะทำงานได้สำเร็จแม้ว่างานนั้นจะยาก

10. เป็นคนเปิดเผย ด้วยการแสดงความเต็มใจที่จะฟังความคิดเห็นของผู้อื่น สามารถยอมรับพฤติกรรม และความรู้สึกของผู้อื่น

11. มีความเชื่อมั่นในตนเอง รู้จักถ่อมตน

12. มีแผนการในชีวิต คือดำเนินชีวิตอย่างมีจุดประสงค์และสร้างสรรค์ มีเหตุผลในการกระทำตลอดจนซื่อสัตย์ต่อตนเอง มีการยอมรับความสามารถและความบกพร่องของตน

โดยสรุปจะเห็นว่าสุขภาพจิตเริ่มต้นในบ้าน ครอบครัวที่สงบสุขเป็นที่ก่อกำเนิดสุขภาพจิตที่ดีให้แก่สมาชิกในครัวเรือน เด็กถูกอบรมเลี้ยงดูอย่างไรจะเป็นเครื่องกำหนดว่า โตขึ้นจะเป็นผู้ใหญ่ชนิดใด และสิ่งสำคัญที่ก่อให้เกิดสุขภาพจิตที่ดีแก่เด็กก็คือ การเลี้ยงดูของพ่อแม่ที่ให้ความรักความอบอุ่น ความสนใจ การยกย่องชมเชย และการส่งเสริมให้กำลังใจที่พ่อแม่ให้แก่เด็กซึ่งจะยังให้เด็กเกิดความรู้สึกมั่นคงปลอดภัย ฉะนั้นพ่อแม่ที่สามารถเป็นแบบอย่างที่ดี และอบรมให้เด็กมีสุขภาพจิตดีได้ต้องเป็นพ่อแม่ที่มีสุขภาพจิตดีด้วย นอกจากบ้านแล้วสถานที่ที่จะทำให้เด็กมีสุขภาพจิตดียังมีโรงเรียนอีก ถ้าเด็กปรับตัวเองให้เข้ากับสถานที่ สิ่งแวดล้อม เพื่อน และครูได้สำเร็จ เด็กก็ย่อมมีสุขภาพจิตดี และอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข.

++++++++++++

เอกสารอ้างอิง

1. จรรจา สุวรรณทัต และคณะ อิทธิพลทางสังคมต่อพัฒนาการของเด็กที่หมู่บ้านพรานเหมือน ตำบลบ้านขาว อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี และหมู่บ้านอุ่เม็ง ตำบลยุหว่า อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา 2513) หน้า 138

2. บุปผา มาลีวงศ์ "สุขภาพจิตเด็ก" วารสารคุรุปริทัศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กุมภาพันธ์ 2521) หน้า 14 – 15

3. สุพัฒนา บุญญานิตย์ "ลูกรักจงเป็นเด็กดี" ความรู้สำหรับประชาชน ของโรงพยาบาลสมเด็จเจ้าพระยา (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรไทย 2516) หน้า 43

4. Bernard, Harold W., Mental Health in the Classroom, (New York : McGraw - Hill Book Company, 1970), pp. 12 - 13

5. Erikson, E.H., Childhood and Society, (New York : Norton and Co.,1950) pp. 220 - 222.

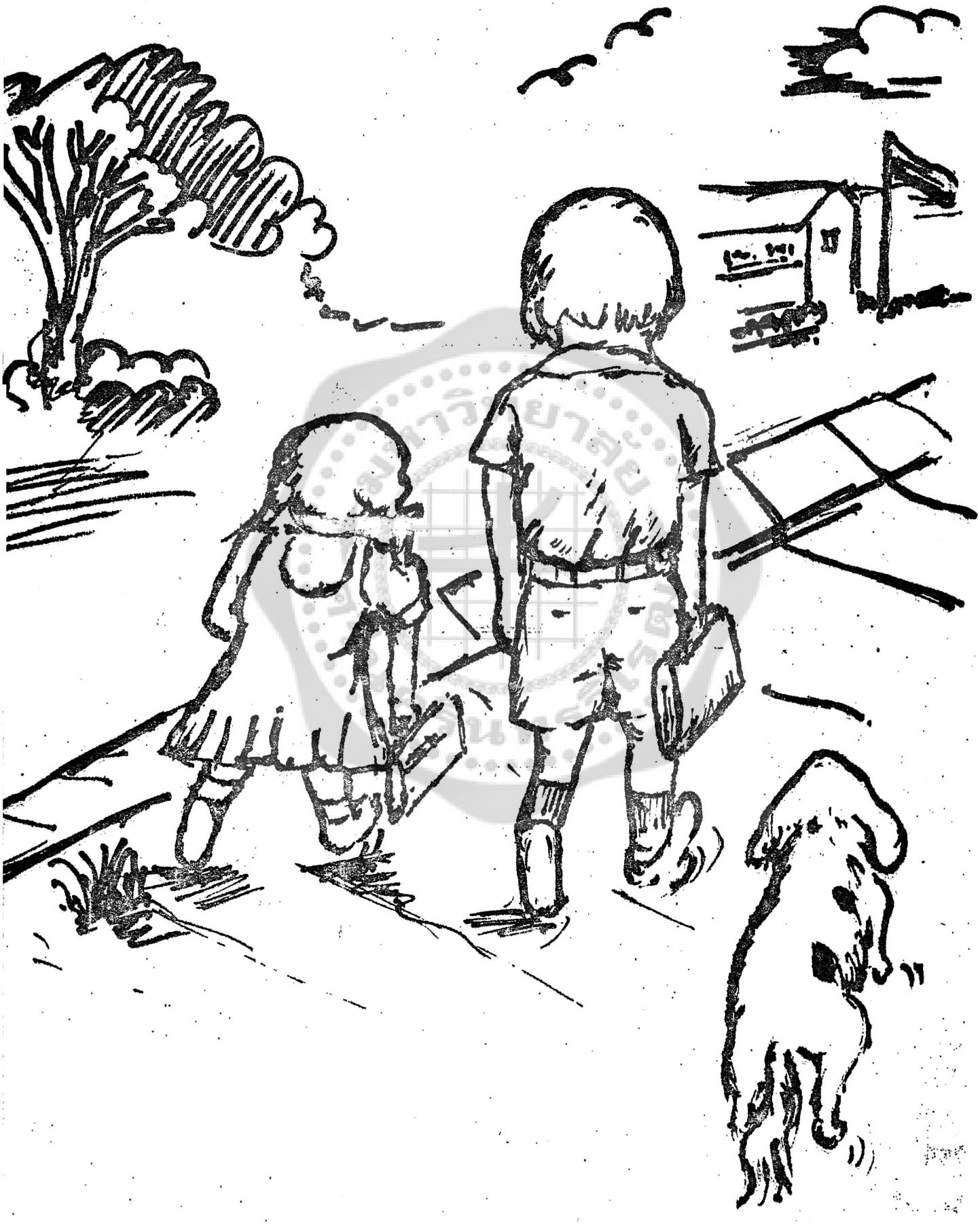

"เด็กฉลาด" นั้น เป็นฉันใด

วันเพ็ญ พิศาลพงศ์

เมื่อพูดถึง "เด็กฉลาด" ท่านผู้อ่านคงพอจะทบทวนความจำได้ว่า เมื่อวันเด็กแห่งชาติประจำปี 2521 ท่านนายกรัฐมนตรี พลเอก เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ได้ให้คำขวัญเกี่ยวกับเด็กไว้ว่า "เด็กดีเป็นศรีแก่ชาติ เด็กฉลาดชาติมั่นคง" และถ้าจะย้อนรำลึกเลยไปถึงอดีตที่ไม่นานเกินจำ ก็เคยมีคำขวัญจากอดีตนายกรัฐมนตรีไทยท่านหนึ่ง ในทำนองคล้ายคลึงกันว่า "เด็กดีเป็นศรีแก่ชาติ เด็กฉลาดชาติเจริญ" จึงเห็นได้ว่าแม้ระดับผู้บริหารประเทศก็ได้เน้นความสำคัญของ "เด็กฉลาด" ที่มีต่อประเทศชาติเป็นอย่างมาก การที่จะทราบถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่มีส่วนเสริมสร้างหรือมีอิทธิพลต่อ "ความฉลาด" ของเด็ก จึงน่าจะเป็นสิ่งที่มีคุณค่าต่อพ่อแม่ ผู้ปกครอง ตลอดจนผู้ที่ทำงานเกี่ยวกับเด็ก ซึ่งผู้เขียนมั่นใจว่าล้วนแต่ปรารถนาจะให้บุตรหลานหรือเด็กในความรับผิดชอบของตนเป็นเด็กฉลาดที่สุดเท่าที่เขาจะสามารถเป็นได้ เพราะผลดีที่เกิดขึ้นมิใช่จะยังประโยชน์เอนกอนันต์ต่อตัวเด็กเองและต่อครอบครัวเขาเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องโดยตรงกับอนาคตและความมั่นคงของประเทศชาติเป็นส่วนรวมอีกด้วย

ก่อนอื่น ผู้เขียนใคร่ขอทำความเข้าใจกับท่านผู้อ่านว่า คำว่า "เด็กฉลาด" ในบทความนี้ผู้เขียนขอเน้นถึงเรื่องของ "ความฉลาด" ในความหมายของ "ปัญญาดี" หรือที่บางครั้งก็พูดกันรวม ๆ ว่า "สติปัญญาดี" ทั้งนี้เนื่องจากคำว่า "ฉลาด" นั้นอาจแปลความหมายได้หลายอย่าง ดังเช่นในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 ได้ให้ความหมายของคำ "ฉลาด" ไว้ว่า "เฉียบแหลม ไหวพริบดี ปัญญาดี" การที่จะมุ่งกล่าวเฉพาะในแง่ของปัญญาดี หรือที่ภาษาอังกฤษใช้ว่า Intelligent (ปลั่ง พลอยพรหม, พจนานุกรมไทย – อังกฤษ, พ.ศ. 2502, หน้า 345) ก็เพราะว่าได้มีการศึกษาความฉลาดในความหมายนี้ไว้อย่างกว้างขวาง ดังนั้นคำว่า "เด็กฉลาด" ในข้อเขียนนี้จึงอธิบายได้โดยสรุปว่า คือเด็กที่มีสติปัญญาดีดังกล่าวแล้วข้างต้น

นักจิตวิทยาได้ศึกษาและให้คำจำกัดความเกี่ยวกับ "ความฉลาด" ไว้มากมายหลายแนวคิดด้วยกัน บางกลุ่มบอกว่า "ความฉลาด" ก็คือความสามารถที่จะใช้ประสบการณ์ที่ตนมีให้เป็นประโยชน์ในการปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ใหม่ ๆ ได้ ถ้าจะพูดให้ละเอียดขึ้นก็หมายถึงความสามารถที่จะสนใจ

ที่จะมองสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง และมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ รู้จักจดจำสิ่งที่ควรจำ รู้จักใช้วิจารณญาณที่ดีในการตัดสินใจ และสามารถใช้พลังทางสมองของตนในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตามนิยามนี้ อาจสรุปได้ว่า "คนฉลาด" ก็คือ คนที่กระทำสิ่งต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิตด้วยความเหมาะสม ไม่ว่าจะเป็นการกระทำต่อเพื่อนมนุษย์ ต่อสรรพสิ่งต่าง ๆ หรือแม้จะเป็นเพียงความรู้สึกนึกคิดก็ตาม

ผู้เขียนขอกล่าวถึงคำจำกัดความอื่น ๆ เพื่อเป็นการเปรียบเทียบกันดังนี้

Terman กล่าวถึงความฉลาดว่า "เป็นความสามารถที่จะคิดในสิ่งที่เป็นนามธรรมได้" ส่วน Stoddard ซึ่งเป็นอีกผู้หนึ่งที่ศึกษาในเรื่องของสติปัญญาไว้มาก ได้ให้นิยามไว้ว่า "เป็นความสามารถที่จะกระทำกิจกรรมที่มีลักษณะยุ่งยากสลับซับซ้อน เป็นนามธรรม ด้วยความรวดเร็ว ตรงเป้าประสงค์ ตรงตามค่านิยมของสังคม และตามความจำเป็นรีบด่วน โดยสามารถกระทำด้วยสมาธิอันแน่วแน่ แม้ว่าจะถูกรบกวนจากอารมณ์ใด ๆ ก็ตาม"

มีองค์ประกอบบางประการที่นักจิตวิทยาพบว่าเป็นส่วนสำคัญหรือมีอิทธิพลต่อการยกระดับสติปัญญาของเด็กให้สูงขึ้นได้ เท่าที่ปรากฏชัดและเชื่อว่าท่านผู้อ่านอาจนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในอันที่จะเสริมสร้างสติปัญญาหรือความฉลาดให้แก่บุตรหลานของท่านได้ เท่าที่ผู้เขียนค้นคว้ามาได้มีดังนี้

1. <u>สุขภาพทางกาย</u> ถ้าสุขภาพทางกายของเด็กได้รับการปรับปรุงให้ดีขึ้น เด็กก็มีโอกาสที่จะพัฒนาทางสติปัญญาขึ้นด้วย ถึงแม้จะไม่มากนักก็ตาม โภชนาการที่ดีเป็นสิ่งจำเป็นมาก เพราะนอกจากจะมีผลต่อการเจริญเติบโตทางร่างกายแล้ว ยังมีผลต่อการเจริญเติบโตของสมองด้วย เมื่อเด็กอายุได้ 4 ขวบ สมองได้เจริญกว่า 90 % ของการเติบโตทั้งหมด ฉะนั้นการขาดอาหารในวัยนี้จะมีผลให้การเรียนรู้และสมรรถภาพในเวลาต่อมาของคนด้อยกว่าที่ควรจะเป็น จากการทดลองพบว่าเมื่อเด็กที่อยู่ในภาวะขาดโภชนาการได้รับการแก้ไขภายในอายุ 4 ขวบ ระดับสติปัญญาของเขาจะสูงขึ้น กล่าวได้ว่า เด็กยิ่งเล็ก และยิ่งได้รับการแก้ไขปัญหาเร็วเท่าใด โอกาสที่จะช่วยพัฒนาความสามารถทางสมองก็ยิ่งมีมากขึ้นเท่านั้น การให้อาหารที่เหมาะสมแก่เด็กนับว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญมาก เพราะสมองของเด็กจะเจริญมากที่สุด ตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดาจนกระทั่งอายุ 4 ขวบ ถ้าในช่วงเวลานี้เด็กไม่ได้รับอาหารที่ถูกต้อง สมองของเขาจะไม่มีโอกาสพัฒนาให้สมบูรณ์ได้ ในปัจจุบันนี้ได้มีการเล็งเห็น

ความสำคัญของน้ำนมมารดามากขึ้น และมีการรณรงค์ให้เด็กได้รับประทานนมมารดาแทนนมขวด เพราะน้ำนมมารดามีประโยชน์และเหมาะสมที่สุดสำหรับทารกแรกเกิดไปจนถึงอายุ 6 เดือน ทำให้ทารกเติบโตเป็นปกติทั้งทางร่างกายและจิตใจ ซึ่งมีผลดีต่อพัฒนาการทางสติปัญญาด้วย

2. <u>สิ่งแวดล้อมทางบ้าน</u> ถ้าสภาพสิ่งแวดล้อมทางบ้านได้รับการปรับปรุงให้ดีขึ้น ก็จะช่วยยกระดับสติปัญญาของเด็กได้ ที่เห็นได้ชัดก็คือ เด็กที่เคยอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ไม่เอื้ออำนวยอย่างยิ่งต่อพัฒนาการทางด้านสติปัญญา เช่นเด็กในสถานเลี้ยงเด็กกำพร้าที่ขาดแคลนเครื่องเล่น หรือเด็กขาดโอกาสที่จะได้สนทนาวิสาสะกับคนอื่น ๆ เมื่อได้รับการเปลี่ยนสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้น สติปัญญาของเด็กก็จะพัฒนาขึ้นด้วย ทั้งนี้อาจทราบได้โดยใช้แบบทดสอบทางสติปัญญาเป็นเครื่องวัด

3. <u>โรงเรียนหรือสถานเลี้ยงเด็กที่ดำเนินงานอย่างถูกต้องตามหลักวิชา</u> จะช่วยให้เด็กได้พัฒนาทางสติปัญญาขึ้น จากการศึกษาพบว่าเด็กที่มาจากครอบครัวที่อบรมเลี้ยงดูลูกอย่างถูกวิธีตามหลักพัฒนาการเด็ก เมื่อมาอยู่ในสถานที่ดังกล่าวจะได้รับการพัฒนาทางระดับสติปัญญาน้อยกว่าเด็กที่มาจากครอบครัวที่ด้อยกว่าในการอบรมเลี้ยงดู อย่างไรก็ตาม Goodenough ได้ศึกษาอิทธิพลของสิ่งแวดล้อม ที่มีต่อระดับสติปัญญาของเด็ก พบว่าตัวการสำคัญที่มีผลต่อระดับสติปัญญาของเด็กก็คือ ระดับสติปัญญาของพ่อแม่ผู้ให้กำเนิดเด็กนั่นเอง สรุปได้ว่า โดยปกติเด็กที่เกิดจากพ่อแม่ที่มีระดับสติปัญญาสูงมีโอกาสที่จะเป็นเด็กที่มีระดับสติปัญญาสูงมากกว่าเด็กที่เกิดจากพ่อแม่ที่มีระดับสติปัญญาต่ำ

4. <u>ฐานะทางเศรษฐกิจสังคมของครอบครัว</u> นักจิตวิทยาบางคนพบว่ามีความแตกต่างระหว่างระดับสติปัญญาของเด็กที่อยู่ในครอบครัวที่พ่อแม่ประกอบวิชาชีพกับเด็กที่พ่อแม่เป็นชนชั้นกรรมาชีพหรือผู้ใช้แรงงาน แต่ก็มีนักจิตวิทยาบางกลุ่มยังไม่เห็นด้วยนัก จนถึงบัดนี้ก็ยังไม่อาจสรุปได้ว่า เด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสังคมสูงจะฉลาดกว่าเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสังคมต่ำกว่า ทั้งนี้เพราะครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสังคมสูงอาจมิได้ให้สภาพแวดล้อมทางจิตวิทยาที่ดีไปกว่าเด็กที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสังคมด้อยกว่า ตัวอย่างที่อาจเห็นได้ชัดก็คือ ครอบครัวร่ำรวยมีธุรกิจการงานมาก พ่อแม่อาจมีเวลาให้ความรักความเอาใจใส่ ความอบอุ่นแก่ลูกไม่ได้มากเท่าครอบครัวที่มีฐานะปานกลางก็ได้ หรือพ่อแม่ที่มีตำแหน่งหน้าที่การงานสูงมาก อาจมีภาระทางหน้าที่

การงานหรืองานสังคมนอกบ้านมากจนไม่อาจให้ความใกล้ชิด ความอบอุ่นและความเข้าใจในตัวลูกได้ดีเท่ากับพ่อแม่ที่มีตำแหน่งหน้าที่การงานด้อยกว่า แต่กลับมีเวลา มีโอกาสได้ดูแล เอาใจใส่ลูกอย่างใกล้ชิด ดังนั้นเมื่อกล่าวถึงฐานะทางเศรษฐกิจสังคมจึงต้องดูที่บรรยากาศทางจิตวิทยาควบคู่กันไปด้วยเสมอ

5. <u>การปรับตัวทางด้านอารมณ์ของเด็ก</u> เด็กถ้าถูกรบกวนทางอารมณ์มากเพียงใด ก็จะได้รับการกระทบกระเทือนเป็นผลให้ไม่อาจใช้ความสามารถทางสมองได้เต็มที่เพียงนั้น เมื่อใดปัญหาที่รบกวนจิตใจหรือปิดกั้นทางอารมณ์ได้รับการแก้ไขจนลุล่วงไปได้ เขาก็จะสามารถคิดหรือใช้สติปัญญาได้ดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัด

สำหรับเด็กวัยก่อนเข้าเรียน ความว่องไวทางสติปัญญาหรือความฉลาดจะแสดงออกในรูปของการกระทำมากกว่าการพูด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการเผชิญกับปัญหาในชีวิตประจำวันของเขา การคิดของเด็กในวัยนี้จะเน้นหนักเป็นแบบรูปธรรม คิดตามสภาพที่ตนคุ้นเคย และยึดเอาประสบการณ์ในขณะนั้นเป็นสำคัญ

ถึงแม้ว่าไม่มีผู้ใดสามารถเปลี่ยนคุณภาพทางระบบประสาทของเด็ก คือเปลี่ยนจากปัญญาอ่อนให้เป็นปัญญาดีได้ แต่เราอาจช่วยให้เด็กปกติได้ใช้ศักยภาพทางสมองของเขาได้มากขึ้น โดยวิธีการดังต่อไปนี้

1. จัดสภาพแวดล้อมทางบ้านที่จะช่วยให้เด็กได้ฝึกฝนกระทำสิ่งต่าง ๆ โดยผู้ใหญ่ให้ความสนใจ ความเข้าใจ และความรักแก่เขาในทางที่ถูกที่ควร ช่วยในสิ่งที่ควรช่วย แนะในสิ่งที่ควรแนะ และไม่ลืมที่จะให้กำลังใจเมื่อเขาต้องการ อย่างไรก็ตาม ต้องยึดหลักให้เขาพยายามจนสุดความสามารถด้วยตัวของเขาเองเสียก่อน

2. พยายามค้นหาและแก้ไข (ถ้ามี) ข้อบกพร่องทางโภชนาการ หรือปัญหาที่เกี่ยวกับอารมณ์ของเด็ก ทัศนคติที่ผิด ๆ ของพ่อแม่ หรือสภาพแวดล้อมที่ทำให้เด็กขาดโอกาสที่จะได้พัฒนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านความสามารถที่จะเรียนรู้

3. ควรจัดให้เด็กก่อนวัยเรียนได้อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการที่เขาจะได้ฝึกใช้ความคิด และได้รับการตอบสนองต่อความอยากรู้อยากเห็นจนเป็นที่พอใจ ทั้งนี้อาจโดยการส่งเด็กไปรับการฝึกอบรมที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก หรือโรงเรียนอนุบาลที่มีหลักการดี ทั้งนี้เพื่อเด็กจะได้รับประสบการณ์ที่จะช่วยพัฒนา ไม่ใช่แต่ด้านสติปัญญาอย่างเดียว แต่ยังรวมถึงด้านอารมณ์ สังคม ร่างกายและจิตใจอีกด้วย

4. สำหรับเด็กกำพร้าหรือเด็กที่ถูกทอดทิ้ง ควรจัดหาสถานที่ที่เหมาะสมให้เขาได้เจริญเติบโตขึ้นในสิ่งแวดล้อมที่ทดแทนบ้านได้ (แม้จะไม่เหมือนกันทีเดียวก็ตาม ตัวอย่างในสังคมไทยปัจจุบัน ก็ได้แก่บ้านเด็กที่ดำเนินงานโดยมูลนิธิโสสะ) แทนที่จะปล่อยให้เด็กต้องเติบโตในสิ่งแวดล้อมหรือสถานที่ที่เขาจะได้รับการเอาใจใส่ในด้านส่วนตัวน้อยมาก เช่น เด็กที่ถูกทอดทิ้งอยู่ตามโรงพยาบาล เป็นต้น

5. ถ้าเด็กเล็ก ๆ จำต้องอยู่ในสถานสงเคราะห์ของรัฐ ผู้รับผิดชอบหรือผู้ดูแลควรพยายามให้ความรัก ความเอาใจใส่เป็นส่วนตัวให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ วิธีหนึ่งที่อาจนำมาใช้ก็คือมอบให้เด็กโตกว่า ซึ่งอยู่ในสถานที่เดียวกัน และเป็นผู้มีนิสัยรักเด็กเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ให้ความเอาใจใส่เพิ่มขึ้นอีกแรงหนึ่ง เพื่อให้เด็กเล็ก ๆ นั้นได้รับความรัก ความอบอุ่น เท่าที่เด็กในวัยนั้นจะพึงได้รับ

6. ควรสนับสนุนให้กำลังใจให้เด็กได้ฝึกฝนกระทำกิจกรรมใหม่ ๆ ในโอกาสพิเศษต่าง ๆ เท่าที่จะกระทำได้ด้วยความฉลาด สิ่งใดที่เด็กยังกระทำไม่ได้ดีเท่าที่ควร ก็ควรจะส่งเสริมกระตุ้นให้ได้พยายามใช้ความคิดพินิจพิจารณา ให้โอกาสได้ปรับปรุงแก้ไข เพื่อเขาจะได้ประสบความสำเร็จยิ่งขึ้น

7. หลีกเลี่ยงการบีบบังคับให้เด็กต้องกระทำกิจกรรมใด ๆ ที่ยากลำบากเกินวิสัยหรือความสามารถที่แท้จริงของเขา

เท่าที่กล่าวมาแล้วนี้ เป็นเพียงส่วนหนึ่งของแนวทางที่อาจนำไปใช้เพื่อจะช่วยเสริมสร้างให้เด็กของเราได้เป็น "เด็กฉลาด" ให้มากที่สุดเท่าที่เราอาจจะช่วยเขาได้ ถ้าท่านได้ตระหนักและได้กระทำแล้วก็เท่ากับว่าท่านนั้นได้ประกอบภาระกิจสำคัญ ที่ยังประโยชน์มิใช่ต่อตัวเด็กเอง หรือ

ต่อวงศ์ตระกูลของเด็กเท่านั้น แต่ยังส่งผลอันล้ำค่าแก่ประเทศชาติเป็นส่วนรวมอีกด้วย ถ้าท่านยังไม่เคยคิด ไม่เคยกระทำ ก็ยังไม่สายเกินไปที่จะเริ่มประกอบภาระกิจอันทรงคุณค่านี้ ขอให้เราไม่ว่าจะในฐานะพ่อแม่ ครู ผู้ปกครอง หรือผู้ดูแลเด็ก พยายามเท่าที่โอกาสและความสามารถของแต่ละคนจะอำนวยช่วยกันปั้นแต่งให้เด็กไทยของเรานั้นได้เป็นทรัพยากรที่มีค่ายิ่งของประเทศชาติ เพราะ "เด็กไทยคือหัวใจของชาติ" ดังคำขวัญของท่านนายกรัฐมนตรี เนื่องในปีเด็กสากล 2522 และเราทุกคนต่างก็ปรารถนาให้ชาติไทยมีหัวใจที่แข็งแกร่ง ดีงาม สมบูรณ์ด้วยสุขภาพพลานามัย มิใช่หรือ.

หนังสืออ่านประกอบ

ไกรสิทธิ์ ตันติศิรินทร์ การเลี้ยงลูกด้วยน้ำนมแม่ (Breast Feeding) ภาควิชากุมารเวชศาสตร์ โรงพยาบาลรามาธิบดี (เอกสารโรเนียว 10,4 หน้า)

ปลั่ง พลอยพรหม Modern Standard Thai - English Dictionary พจนานุกรมไทย - อังกฤษ ฉบับสมบูรณ์ แพร่พิทยา 2502, 1563 หน้า

พจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 ราชบัณฑิตยสถาน 2505, 1053 หน้า

วิจัยโภชนาการ, สถาบัน ศูนย์วิจัยโรงพยาบาลรามาธิบดี มหาวิทยาลัยมหิดล ท่านทราบไหมว่า ...? เด็กของเราปีละหลายล้านคนเป็นโรคเนื่องจาก "ร่างกายไม่ได้รับอาหารที่เหมาะสมเพียงพอ" เอกสารพิมพ์แจกในงานสัปดาห์ลูกรัก 24 พฤศจิกายน - 3 ธันวาคม 2521, นับจำนวนหน้าไม่ได้

Hutt, Max L. and Gibby, Robert Gwyn, The Child Development and Adjustment. Allyn and Bacon, Inc., Boston, 1959, 401 pp.

Mc Candless, Boyd R., Children Behavior and Development, 2nd ed. The Dryden Press Inc., Illinois, 1976, 671 pp.

Strang, Ruth, An Introduction to Child Study. The Macmillan Company, New York, 1965, 705 pp.

Watson, Robert I. and Lindgren, Henry C., Psychology of the Child. Wiley International Edition, Toppan Printing Company Ltd., 1973, 491 pp.

++++++++++++

"เด็ก"–ทรัพยากรที่สำคัญที่สุด

ทัศนา ทองภักดี

ประเทศต่าง ๆ จะเจริญก้าวหน้าขึ้นมาได้นั้น เกิดจากการพัฒนาตามขั้นตอนที่ดี แต่การพัฒนาที่ดีต้องประกอบด้วยทรัพยากรซึ่งแบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ 2 ประเภท ได้แก่ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น แร่ธาตุต่าง ๆ ดิน น้ำ ป่าไม้ ฯลฯ กับทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งอยู่ในวัยต่าง ๆ กันออกไป

โดยทั่ว ๆ ไปแล้ว ประเทศใดที่มีทรัพยากรธรรมชาติมาก ประเทศนั้นจะเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว มีฐานะทางเศรษฐกิจมั่นคง แต่ถึงแม้ว่าประเทศใดจะขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ขาดพื้นที่ในทางเกษตรกรรม ขาดวัตถุดิบทางอุตสาหกรรมก็ตาม ถ้าหากประเทศนั้นประชากรที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพสูง กล่าวคือ มีความคิดสร้างสรรค์ มีความรู้ความสามารถสูงในการปฏิบัติหน้าที่ และมีความรับผิดชอบ ก็สามารถจะพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าได้เช่นกัน

มนุษย์ได้ชื่อว่าเป็นทรัพยากรที่สำคัญล้ำค่า เพราะนอกจากแต่ละคนจะเป็นกำลังที่จะพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าแล้ว ยังสามารถนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและประเทศชาติเป็นส่วนรวมอีกด้วย

เมื่อมนุษย์เป็นทรัพยากรล้ำค่าและมีความสำคัญที่สุดต่อสังคม มนุษย์ก็ควรจะได้รับการพัฒนาตั้งแต่อยู่ในวัยเด็ก เพราะการที่บุคคลจะเป็นคนดีหรือเลวอย่างไร ย่อมสะสมความดีเลวอย่างนั้นไว้ตั้งแต่วัยเด็ก จากการเรียนรู้สิ่งที่ผ่านเข้ามาในวงชีวิต ได้แก่ ประสบการณ์ต่าง ๆ ตลอดจนวิธีการอบรมเลี้ยงดูซึ่งบุคคลได้รับมาในวัยต้น

การอบรมเลี้ยงดูเด็กให้เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพสูงนั้น เป็นเรื่องสำคัญยิ่ง โดยเฉพาะต้องมีความระมัดระวังและประณีตเพียงพอในการวางรากฐานทางจิตใจของเด็ก เนื่องจากเด็กไวต่อความรู้สึกปลอดภัยหรือไม่ปลอดภัยของตนเอง และสอกเลียนแบบพฤติกรรมนิสัยของผู้ที่เลี้ยงดูอบรมตลอดจนบุคคลแวดล้อมใกล้ชิดตนได้ง่าย รากฐานที่ดีจะช่วยให้เด็กเจริญเติบโตมีบุคลิกภาพที่ดีได้

เด็กที่ได้รับการตามใจมากเกินไปโดยผู้ใหญ่ไม่คำนึงถึงเหตุผล จะเป็นเด็กที่ชอบเสาะแสวงหาความสุขส่วนตัว ไม่รับผิดชอบ ส่วนเด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูแบบบังคับให้ทำตามพ่อแม่จนเกินไปก็จะเกิดความข้องคับใจ ทำให้เสียบุคลิกภาพและความรู้สึกนึกคิด ถ้าทนุถนอมจนเกินไป ไม่ยอมให้เด็กได้แตะต้องงานตามความสามารถของตน ไม่ยอมให้เด็กได้ใช้ความคิดหรือตัดสินใจเอง และเด็กไม่มีโอกาสในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันของตน เด็กจะกลายเป็นคนขลาดกลัวไม่กล้าออกไปผจญกับโลกภายนอก การทอดทิ้งเด็กไว้ตามลำพังอยู่เสมอก็จะทำให้เด็กรู้สึกไม่ไว้ใจในสวัสดิภาพของตนเอง รู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจและมีปมด้อย ด้วยเข้าใจว่าไม่มีใครรักและสนใจตน ดังนั้นพ่อแม่จึงควรอบรมเลี้ยงดูและเอาใจใส่เด็กให้พอเหมาะพอควรไม่มากหรือน้อยจนเกินไป

เมื่อเด็กเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุด เราควรช่วยกันดูแลป้องกันและสงวนรักษาทรัพยากรเด็กไว้ให้มีอายุยืนนาน ไม่ปล่อยให้เด็กตายตั้งแต่อายุยังน้อย มิฉะนั้นแล้วการที่พ่อแม่รวมกันลงทุนสร้างเขาขึ้นมาก็จะเป็นการลงทุนที่เปล่าประโยชน์ ถ้าพ่อแม่สามารถให้การอบรมเลี้ยงดูที่ดี ให้การศึกษาอยู่ในขั้นสูงพอ และให้อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดีแล้ว เด็กจะดำรงชีวิตอยู่ในโลกได้อย่างมีความสุข อันจะนำมาซึ่งสันติสุขแก่ชาวโลกทั้งหลาย ไม่มีการแก่งแย่งชิงดีกัน ไม่ต้องรบราฆ่าฟันกันจนกลายเป็นสงครามรุนแรงดังเช่นปัจจุบัน

จะมีผู้เห็นพ้องกับข้าพเจ้าหรือไม่ก็ตามที่ว่า "เด็กเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุด" ข้าพเจ้าก็คงจะให้ความสำคัญแก่เด็กอยู่เช่นนี้ตลอดไป เพราะแม้ว่าสังคมใดจะมีทรัพยากรธรรมชาติมากมาย แต่หากลูกหลานหรือเด็กของสังคมนั้นพิการกันหมด ก็จะหมดซึ่งความสุขนับแต่ครอบครัวรวมไปถึงชาติบ้านเมือง เมื่อมีแต่เด็กที่บกพร่องทั้งคุณภาพและประสิทธิภาพแล้ว ทรัพยากรมนุษย์จะมีความสำคัญต่อโลกได้อย่างไร.

++++++++++++++++

บรรณานุกรม

จารุบุตร เรืองสุวรรณ ภูมิศาสตร์เศรษฐกิจและทรัพยากรธรรมชาติฉบับปรับปรุง พิมพ์ครั้งที่ 2 โรงพิมพ์บำรุงนุกิจ 2516, 732 หน้า

เชียงใหม่, มหาวิทยาลัย คู่มือเรียนจิตวิทยาทั่วไป มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2517, 486 หน้า

ประเสริฐ วิทยารัฐ ตำราวิชาชุดครูพิเศษมัธยม วิชาสังคมศึกษาตอน 2 ภูมิศาสตร์ องค์การค้าของคุรุสภา 2505, 262 หน้า

สุภา มาลากุล ลัดดา อะยะวงศ์ และดวงมาลย์ ชุติมันต์ การส่งเสริมสุขภาพจิตเด็ก พิมพ์ครั้งที่ 2 สารศึกษาการพิมพ์ 2516, 150 หน้า

++++++++++++

การฝึกให้เด็กพึ่งตนเองตั้งแต่ยังเล็ก

ความสำเร็จในชีวิตเริ่มในวัยก่อนเรียน

ดร.ดวงเดือน พันธุมนาวิน

ความนำ

ความสำเร็จในชีวิตจะเกิดได้จากความอุตสาหะพากเพียร ความมุมานะ ไม่ย่อมพ่ายแพ้แก่อุปสรรคที่ขัดขวางง่ายเกินไป ลักษณะนิสัยเช่นนี้เป็นสิ่งที่ผู้ปกครอง ครู และผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวกับเด็กสมควรปลูกฝังให้แก่เด็ก การที่ผู้ใหญ่จะรักและหวังดีต่อเด็ก ปรารถนาจะให้เด็กเติบโตขึ้นเป็น "เจ้าคนนายคน" โดยการให้ศีลให้พรเด็กเท่านั้นไม่เป็นการเพียงพอที่จะทำให้สิ่งที่หวังเกิดขึ้นได้จริง เพราะคนเราส่วนมากไม่มีวาจาอันศักดิ์สิทธิ์ แต่ท่านทราบหรือไม่ว่า การปฏิบัติอย่างเหมาะสมของท่านอาจเป็นเครื่องดลบันดาลให้สิ่งที่ท่านคาดหวัง เกิดขึ้นได้อย่างจริงจังในเด็กของท่าน วิธีการที่จะกล่าวถึงนี้ เป็นวิธีที่พิสูจน์แล้วทางวิชาการ ว่าสามารถทำให้เกิดความสำเร็จในชีวิตของบุคคลได้จริง ถ้ามีผู้นำไปปฏิบัติอย่างถูกต้องและสม่ำเสมอ

เพื่อความสำเร็จในชีวิตของเด็กที่ท่านรัก ท่านจะต้องปลูกฝังลักษณะใฝ่สัมฤทธิ์ให้แก่เด็ก ลักษณะใฝ่สัมฤทธิ์นี้นักจิตวิทยากล่าวว่าเป็นความต้องการชนิดหนึ่งของมนุษย์ ในการที่จะฝ่าฟันอุปสรรคโดยไม่ย่อท้อ ตั้งมาตรฐานการทำงานไว้อย่างสูงและมีความมานะพากเพียรที่จะทำให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่วางไว้อย่างสมบูรณ์ เมื่อประสบความสำเร็จก็เกิดความสุขความภาคภูมิใจ แม้เกิดความล้มเหลวก็ไม่ย่อท้อและพร้อมที่จะลองพยายามใหม่ ผู้ที่มีลักษณะเช่นนี้มากมักเป็นผู้ที่ชอบอาสาสมัครทำงานต่าง ๆ ชอบเข้าแข่งขันเพื่อจะเอาชัยชนะ มีนิสัยรักงาน และทำงานที่ยากอย่างไม่ย่อท้อ ฉะนั้นลักษณะใฝ่สัมฤทธิ์จะทำให้บุคคลเป็นที่พึ่งของตนเอง และอาจเป็นที่พึ่งของผู้อื่นได้อีกด้วย ลักษณะใฝ่สัมฤทธิ์นี้มิใช่เป็นลักษณะของความอยากดีอยากเด่น แต่จุดมุ่งหมายของความต้องการพุ่งไปที่การแก้อุปสรรคและปัญหาในชีวิตของตนและของส่วนรวม มากกว่าความใฝ่สูง

ความสำคัญของลักษณะใฝ่สัมฤทธิ์

ผู้ที่มีลักษณะใฝ่สัมฤทธิ์สูงนี้ นักจิตวิทยาพบในการวิจัยต่าง ๆ ทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ ว่าเป็นผู้มีความสามารถสูงทางการคิดหลายประเภท เช่น เป็นผู้ที่มีความยืดหยุ่นทางการคิด มีความคิดริเริ่มสูง สามารถคิดแบบอเนกนัยได้ดี[1] รวมทั้งสามารถคิดแบบสอบสวน[2] สูงกว่าผู้ที่มีลักษณะใฝ่สัมฤทธิ์ต่ำ ความสามารถทางการคิดเหล่านี้ แสดงถึงการมีประสบการณ์ทางปัญญา และการฝึกฝนทางด้านนี้ ซึ่งจะช่วยให้บุคคลนั้นมีความสามารถทางการเรียนและการการประกอบอาชีพในชั้นสูงได้

ส่วนทางด้านการเรียนนั้น ได้มีการวัดความถนัดทางการเรียน เพื่อที่จะใช้ทำนายความสามารถในการเรียน ก็มีผู้พบในประเทศไทยว่าผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง เป็นผู้ที่มีความถนัดทางการเรียนสูงด้วย[2] นอกจากนี้ลักษณะใฝ่สัมฤทธิ์ยังมีความเกี่ยวข้องกับผลการเรียนของเด็กไทยและเด็กในต่างประเทศ เช่น มีผู้พบว่า ผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง เป็นผู้ที่มีผลการเรียนดีโดยทั่วไป และเมื่อศึกษาเด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ในต่างจังหวัด ก็พบว่าผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง เป็นผู้ที่เรียนวิชาวิทยาศาสตร์ได้ดีด้วย[1] ผู้ที่ใฝ่สัมฤทธิ์สูงจะแสดงความสามารถทางการเรียนสูงแตกต่างอย่างเด่นชัดจากผู้ที่ใฝ่สัมฤทธิ์ต่ำ เฉพาะในสภาพที่งานนั้นมีความยากปานกลาง ถ้างานนั้นง่ายเกินไปหรือยากจนเกินไป คนสองประเภทจะแสดงฝีมือแตกต่างกันน้อยลง[3]

ลักษณะใฝ่สัมฤทธิ์จะส่งเสริมให้บุคคลประสบความสำเร็จในงานอาชีพ ไม่ว่าบุคคลนั้นมีอาชีพอะไร ถ้าเป็นนักธุรกิจทำงานในบริษัท แมคเคลแลนด์[4] พบในสหรัฐอเมริกาว่า นักธุรกิจที่มีลักษณะใฝ่สัมฤทธิ์สูง เป็นผู้ที่ได้เงินเดือนสูง และมีจำนวนคนงานภายใต้การควบคุมของเขามากกว่านักธุรกิจที่มีลักษณะใฝ่สัมฤทธิ์ต่ำ แต่ในบางกรณีการได้ตำแหน่งสูงอาจมิได้ขึ้นอยู่กับคุณสมบัตินี้ของบุคคลเพียงประการเดียว แต่อาจขึ้นอยู่กับความมีอาวุโส หรือความเป็นเครือญาติกับเจ้าของบริษัท ในกรณีเช่นนี้จะพบผู้มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ต่ำอยู่ในตำแหน่งที่สูงได้ ซึ่งก็อาจจะคาดได้ว่าบริษัทนั้นอาจไม่เจริญรุ่งเรืองมากเท่าที่ควร

ส่วนในประเทศไทยนั้น เกษตรกรเป็นกระดูกสันหลังของชาติ เกษตรกรจึงมีความสำคัญมาก ได้มีการศึกษาเกษตรกรภาคกลางผู้ที่มีที่ดินเป็นของตนเอง จำนวน 80 คน[5] ขนาดของที่ดินมีตั้งแต่

2 งาน จนถึง 70 ไร่ ซึ่งเฉลี่ยแล้วประมาณคนละ 7 ไร่ เกษตรกร 40 คนแรก เป็นผู้ที่นักวิจัยได้ชื่อมาจากการสอบถามชาวบ้านเกือบ 100 คนว่า ใครบ้างในหมู่บ้านที่ทำการเกษตรอย่างชำนาญ และมีความเจริญในอาชีพ ประกอบกับสามารถให้ความช่วยเหลือแนะนำชาวบ้านอื่น ๆ ในการเพาะปลูกได้อย่างดีด้วย เมื่อชาวบ้านเอ่ยชื่อคนในหมู่บ้านของตน ซึ่งเขาถือว่าเป็นผู้นำทางการเกษตรแล้ว นักวิจัยก็คัดเอาชื่อที่ถูกเอ่ยถึงมากที่สุดมา 40 ชื่อ เพื่อติดตามศึกษาลักษณะของคนเหล่านี้ต่อไป ส่วนอีก 40 ชื่อ คือหัวหน้าครอบครัวซึ่งชาวบ้านมิได้เอ่ยถึงว่ามีความสามารถและความสำเร็จทางการเกษตรแต่อย่างใด เมื่อติดตามศึกษาคนทั้ง 80 คนนี้ โดยวัดลักษณะใฝ่สัมฤทธิ์และพฤติกรรมกล้าเสี่ยง ผลปรากฏอย่างเด่นชัดว่า เกษตรกรไทยผู้ประสบความสำเร็จในงานอาชีพนั้น เป็นผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูงกว่าเกษตรกรอื่น ๆ มาก โดยอาจกล่าวได้ว่าผู้ที่เป็นผู้นำทางการเกษตรแทบทุกคนที่ถูกศึกษาเป็นผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูงกว่าผู้ที่มิใช่ผู้นำทางการเกษตรทั้งสิ้น นอกจากนี้ยังพบว่าผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูงเป็นผู้ที่มีความกล้าเสี่ยงในปริมาณปานกลาง ทั้งในสถานการณ์ที่อาศัยโชค และในสถานการณ์ที่อาศัยความชำนาญ ส่วนในสถานการณ์ที่อาศัยโชคนั้น ปรากฏว่าผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ต่ำ ซึ่งในการวิจัยนี้คือผู้ที่มิใช่ผู้นำทางการเกษตร เป็นผู้ที่กล้าเสี่ยงมาก ส่วนผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูงนั้นกลับกล้าเสี่ยงน้อยในสถานการณ์นี้ ผลส่วนนี้ชี้ให้เห็นว่า ผู้ที่ประสบความสำเร็จในอาชีพทางการเกษตรนั้น เป็นผู้ที่มีความมานะพยายามฝ่าฟันอุปสรรค และทำงานอย่างเต็มความสามารถ นอกจากนี้ยังมีความกล้าเสี่ยงอย่างสมเหตุสมผลด้วย คือไม่กล้าเสี่ยงจนเกินไปโดยเฉพาะในสถานการณ์ที่ขึ้นอยู่กับโชคมากกว่าที่จะขึ้นอยู่กับความรู้ความชำนาญของตน

นอกจากนี้ยังมีการวิจัยเกษตรกรไทยอีกเรื่องหนึ่ง ซึ่งได้ศึกษาผู้ปลูกข้าวโพดในจังหวัดสระบุรีและจังหวัดนครราชสีมา จำนวน 200 คน[6] โดยผู้วิจัยต้องการจะทราบว่าผู้ที่ยอมรับวิทยาการแผนใหม่ในการเพาะปลูก และผู้ที่ใช้ข้าวโพดพันธุ์สุวรรณ 1 ซึ่งเป็นพันธุ์ที่ทางการได้นำออกเผยแพร่นั้นเป็นผู้ที่มีลักษณะใฝ่สัมฤทธิ์ และมีความวิตกกังวลแตกต่างจากผู้ที่ไม่ยอมรับนวัตกรรม และผู้ที่ไม่ใช้ข้าวโพดพันธุ์สุวรรณ 1 อย่างไร ผลปรากฏว่า เกษตรกรที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูงเป็นผู้ที่ยอมรับวิทยาการแผนใหม่ในการเพาะปลูกมาก และเป็นผู้ที่มีความรู้เรื่องข้าวโพดสุวรรณ 1 มากกว่าผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ต่ำ ชาวนาที่ยอมรับของใหม่นี้มีความวิตกกังวลสูงกว่าผู้ที่ดำเนินธุรกิจเดิมอยู่บ้าง

จะเห็นได้ว่าในระดับบุคคลแต่ละคนนั้น การมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง เป็นลักษณะที่สำคัญของผู้ที่มีความสามารถทางการคิดแบบก้าวหน้าหลายแบบ ลักษณะใฝ่สัมฤทธิ์สูงมีมากในนักเรียนที่เรียนดีและเป็นลักษณะที่เด่นชัดของเกษตรกรไทยผู้ประสบความสำเร็จในอาชีพ ผู้ที่ก้าวทันวิทยาการแผนใหม่ และผู้ที่พร้อมจะรับการพัฒนา ส่วนในระดับสังคมและประเทศชาตินั้น แมคเคลแลนด์[4] ได้ศึกษาพบมานานแล้วว่า ทั้งในอดีตและปัจจุบันประเทศที่ก้าวหน้าทางเศรษฐกิจมากกว่าประเทศอื่น ๆ นั้น ประชาชนของเขามีลักษณะใฝ่สัมฤทธิ์สูง อันเห็นได้จากเนื้อหาในตำราวรรณคดีต่าง ๆ เนื้อหาในนิทานพื้นบ้าน และนิทานสำหรับเด็กในประเทศเหล่านั้น

ดร.ละม้ายมาศ ศรหัตต์[7] เป็นนักวิชาการท่านแรกที่เห็นว่าลักษณะใฝ่สัมฤทธิ์สูงนั้นเป็นลักษณะที่สำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาคนไทย เพื่อนำไปสู่การพัฒนาประเทศทางด้านเศรษฐกิจและมาในบัดนี้ก็ได้มีนักวิจัยที่พิสูจน์ว่าความคิดเห็นนี้ถูกต้อง โดยเฉพาะทางด้านการพัฒนาการเกษตรในประเทศไทย ดังได้กล่าวมาแล้ว นอกจากนี้นักวิชาการต่างชาติยังได้ทำการวิเคราะห์ในเชิงปรัชญ์เกี่ยวกับลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของคนไทย และให้ความเห็นว่าแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ในคนไทยนั้นมีคอนข้างน้อย และยังอาจถูกบดบังและต้านทานจากลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมทางด้านอื่น ๆ ด้วย[8] ซึ่งเป็นเครื่องชี้ให้เห็นปัญหาบุคคลและต้นเหตุที่สมควรจะแก้ไขต่อไป

<u>การปลูกฝังลักษณะใฝ่สัมฤทธิ์ในเด็กไทย</u>

จากการสังเกตุของนักวิชาการ และการดำเนินการวิจัยแบบสำรวจ ปรากฏเด่นชัดว่าเด็กไทยทั้งในระดับอนุบาล[9] และมัธยมศึกษา[10] มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ต่ำกว่าเด็กลูกจีน นอกจากนี้เด็กหญิงยังมีลักษณะนี้ต่ำกว่าเด็กชายอีกด้วย นักจิตวิทยาเชื่อว่าความแตกต่างนี้เกิดจากการอบรมเลี้ยงดูที่ต่างกันในวัยเด็ก อันมีผลต่อการก่อตั้งลักษณะนิสัยที่จะติดตัวเด็กไปจนตลอดชีวิต

<u>การฝึกให้พึ่งตนเองก่อนวัยเรียน</u> ผู้เขียน[11] ได้ประมวลผลการค้นคว้าวิจัยในประเทศไทยในเรื่องนี้เพื่อหาข้อสรุปว่า เด็กที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูงนั้น เป็นเด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูมาแบบใดบ้าง ได้มีการวิจัยเด็กเล็ก 2 เรื่อง และเด็กวัยรุ่นอีก 2 เรื่อง รวมจำนวนเด็กที่ถูกศึกษา

หลายร้อยคน ผลปรากฏว่า การอบรมเลี้ยงดูเด็กแบบฝึกให้พึ่งตนเอง เป็นอิสระจากผู้ใหญ่ ในวัยที่เด็กยังไม่ได้เข้าโรงเรียน คือตั้งแต่รู้ความจนเด็กอายุประมาณ 4 – 5 ขวบนั้นมีความเกี่ยวพันกับการที่เด็กมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูงอย่างเด่นชัด แต่การอบรมเลี้ยงดูเด็กแบบให้พึ่งตนเองนี้ ความสำคัญมิได้อยู่ตรงที่ว่าบิดามารดาฝึกเด็กในเรื่องนี้มากน้อยเพียงไร แต่อยู่ที่ว่าเด็กได้รับการฝึกในเรื่องนี้ในวัยที่จะก่อให้เกิดผลดีหรือไม่ กล่าวคือ ควรฝึกเด็กให้สามารถทำสิ่งต่าง ๆ ให้ตนเอง เช่น ตักอาหารรับประทานเอง ถอดเสื้อเอง ผูกมิตรกับเพื่อนรุ่นเดียวกันด้วยตนเอง[9] ตลอดจนช่วยงานเล็ก ๆ น้อย ๆ ในบ้าน ตั้งแต่อายุ 2 – 4 ขวบ จะให้ผลดีที่สุด แต่ถ้ามีการฝึกให้เด็กพึ่งตนเองเมื่อเป็นเด็กโตหรือเข้าวัยรุ่นแล้ว ก็จะไม่ทำให้เกิดผลดีในลักษณะใฝ่สัมฤทธิ์ของเด็กแต่ประการใด การวิจัยที่แสดงให้เห็นความสำคัญของการฝึกเด็กให้พึ่งตนเองก่อนวัยเรียน ว่ามีความเกี่ยวข้องกับความใฝ่สัมฤทธิ์ในเด็ก 7 – 10 ขวบ อย่างชัดแจ้ง คือการวิจัยล่าสุดในประเทศไทยในเรื่องนี้[12] ผู้วิจัยพบว่าเด็กที่ถูกฝึกให้พึ่งตนเองเร็ว (ฝึกระหว่างอายุ 3 – 5 ขวบ) เป็นเด็กที่เมื่ออายุ 7 – 10 ปี จะมีความมานะพยายามฝ่าฟันอุปสรรคเพื่อชัยชนะในการแข่งขันเล่นเกมที่ผู้วิจัยจัดขึ้น มากกว่าเด็กที่ถูกฝึกให้พึ่งตนเองช้า (ฝึกระหว่างอายุ 5 – 8 ปี) ฉะนั้นจึงพอจะตั้งเป็นหลักให้ผู้ปกครองปฏิบัติได้ว่า ถ้าต้องการให้บุตรเรียนดี และมีความสำเร็จในอาชีพการงานต่อไปในอนาคต ผู้มีบุตรหลานที่เกิดใหม่จะต้องตระหนักถึงการฝึกฝนให้เด็กพึ่งตนเองในสิ่งที่ไม่เหลือบ่ากว่าแรงของเด็ก ตั้งแต่เด็กอายุ 2 – 4 ขวบ โดยสังเกตความสามารถของเด็ก และไม่ผลักดันหรือฝืนใจเด็กให้กระทำมากจนเกินไป แต่ควรมีการแนะนำทำเป็นตัวอย่างและชมเชยเมื่อเด็กกระทำสิ่งต่าง ๆ ได้โดยตนเอง ไม่ขัดขวางการอยากลองทำสิ่งต่าง ๆ ของเด็กในวัยนี้ เช่น ลองกวาดบ้าน ลองซักผ้า ลองรดน้ำต้นไม้ เป็นต้น แม้เด็กจะกระทำได้ไม่ดีในขั้นต้น ก็ไม่ว่ากล่าวติเตียนให้เด็กเสียกำลังใจ เพราะในวัยเด็กเล็กนี้ เรามุ่งจะฝึกให้เด็กรู้จักวิธีทำเสียก่อน ส่วนวิธีการทำงานนั้นให้ดีที่สุด สมบูรณ์ที่สุดนั้น ควรฝึกหลังจากนี้

การปลูกฝังลักษณะใฝ่สัมฤทธิ์ให้แก่เด็กเล็กนี้ บิดาและมารดาต่างก็มีบทบาทที่สำคัญในการที่จะก่อให้เกิดลักษณะนี้ในเด็ก โดยได้มีการวิจัยหลายเรื่องในต่างประเทศที่พบว่า บิดาและมารดามีบทบาทต่างกันในการส่งเสริมลักษณะใฝ่สัมฤทธิ์ให้แก่เด็ก ถ้าบิดาและมารดาต่างก็ปฏิบัติได้

ตามบทบาทของตนแล้ว ก็จะทำให้เด็กได้รับผลดีที่สุด การวิจัยส่วนใหญ่ได้ศึกษาเด็กชายและชายหนุ่มนักธุรกิจในหลายประเทศ ถ้าท่านต้องการให้ลูกหลานมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง จะต้องปฏิบัติต่อเด็กของท่านอย่างสม่ำเสมอดังต่อไปนี้

<u>บทบาทของมารดา</u> มารดาส่วนใหญ่มีความใกล้ชิดกับบุตรทั้งชายและหญิงมากกว่าบิดา ฉะนั้นการปฏิบัติของมารดาต่อบุตร ย่อมมีผลกระทบต่อจิตใจของบุตรมาก ในการปลูกฝังลักษณะใฝ่สัมฤทธิ์ให้แก่บุตรนั้น ผลจากการวิจัยแสดงว่า มารดาที่เอาใจใส่ในผลงานของลูก และปฏิบัติต่อลูกอย่างสมเหตุสมผล จะให้ผลดีที่สุด มารดาควรให้ความสนใจในกิจกรรมต่าง ๆ ของลูก ให้คำแนะนำส่งเสริมและคอยเฝ้าดูผลสำเร็จในงานของลูกด้วยความตั้งใจและอดทน เมื่อลูกประสบความสำเร็จ มารดาควรแสดงความดีใจอย่างชัดแจ้ง และกล่าวชมเชย และกอดจูบลูบหลังลูกด้วยความยินดี มารดาควรกระทำเช่นนี้จนลูกเข้าวัยรุ่น ผู้เขียนเองได้พบหลักฐานว่า มารดาไทยนั้นมักนิยมลงโทษลูกเมื่อลูกทำไม่ดี แต่เมื่อลูกทำความดี มารดากลับเฉยเมย ซึ่งจะไม่กระตุ้นให้ลูกทำความดี การปฏิบัตินี้ขัดกับหลักที่พบในการวิจัยนี้มาก ฉะนั้นมารดาไทยจึงควรสร้างนิสัยชมเชยและให้รางวัลเมื่อลูกทำดีให้มากยิ่งขึ้นเพื่อผลดีต่อบุตรของตนในปัจจุบันและในอนาคต

<u>บทบาทของบิดา</u> การปลูกฝังลักษณะใฝ่สัมฤทธิ์ในบุตร โดยเฉพาะบุตรชายนั้น บิดามีบทบาทอันสำคัญยิ่ง บิดาที่อยู่ใกล้ชิดกับบุตร ถ้ากระทำตัวเป็นเพื่อนที่ดีของลูก ให้คำแนะนำแก่ลูกมากกว่าออกคำสั่งบังคับลูก เลี้ยงดูลูกแบบประชาธิปไตยมากกว่าเป็นบิดาแบบเผด็จการ จะให้ผลดีที่สุด บทบาทของบิดาต่อบุตรนี้ ส่วนใหญ่จะแตกต่างกันไปตามสังคมและวัฒนธรรมต่าง ๆ โดยมีผู้พบว่าบิดาชาวอเมริกันจะเลี้ยงลูกแบบเป็นเพื่อนรักของลูก มากกว่าบิดาชาวตะวันออก ในกรณีที่บิดามีลักษณะเป็นเผด็จการต่อบุตรชายอย่างรุนแรงนั้น ถ้าบิดาไม่อยู่บ้านอย่างสม่ำเสมอ หรือบุตรชายแยกออกจากครอบครัวไปตั้งแต่ยังเล็ก เด็กเหล่านี้กลับเป็นผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูงกว่าเด็กชายที่อยู่กับพ่อที่เผด็จการมากจนตลอดชีวิต

<u>การให้เด็กฟังนิทานที่มีคุณค่า</u> การที่เด็กจะมีพฤติกรรมใฝ่สัมฤทธิ์สูงจนเป็นนิสัยนั้น ส่วนใหญ่จะได้มาจากการพบเห็นและได้ยินได้ฟังว่าผู้อื่นได้มีมานะพยายามมุ่งมั่นกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งจนสำเร็จสมบูรณ์ และมีความสุขที่ประสบความสำเร็จนั้น หมายความว่าเด็กจะต้องมีตัวแบบที่ดี เพื่อปลูกฝังนิสัย

และพฤติกรรมใฝ่สัมฤทธิ์ในเด็กนั้น ผู้ที่จะเป็นตัวแบบที่มีผลโดยตรงต่อเด็กคือบิดามารดาของเด็กเอง ฉะนั้นบิดามารดาที่ต้องการให้ลูกของตนมีลักษณะใฝ่สัมฤทธิ์สูง จึงควรแสดงพฤติกรรมให้ลูกเห็นอย่างเด่นชัดถึงความเพียรพยายามของตนในการฝ่าฟันอุปสรรค ทั้งในการประกอบอาชีพและทางด้านอื่น ๆ โดยที่การกระทำนั้นจะต้องไม่ขัดกับกฎหมาย หลักเกณฑ์ของศาสนา และมารยาทที่ดีงามในสังคมด้วย เด็กที่เห็นตัวแบบเช่นนี้บ่อยครั้ง ย่อมจะมีลักษณะใฝ่สัมฤทธิ์สูงกว่าเด็กที่ขาดตัวแบบลักษณะนี้

นอกจากนั้นเด็กยังควรได้รับฟังเรื่องราวเกี่ยวกับผู้ที่มีพฤติกรรมใฝ่สัมฤทธิ์สูงเป็นตัวแบบอยู่เสมอ เพื่อที่นิทานและเรื่องราวเหล่านี้จะได้กระตุ้นให้เด็กมีความพร้อมที่จะแสดงการใฝ่สัมฤทธิ์ในทางที่เหมาะสมและในโอกาสอันควร แมคเคลแลนด์[4] ได้คาดถึงอิทธิพลของนิทานสำหรับเด็กที่มีต่อเด็กรุ่นหนึ่ง ๆ ของชาติ และศึกษาพบว่าชาติใดที่นิทานสำหรับเด็กมีเนื้อหาเกี่ยวกับการใฝ่สัมฤทธิ์มาก ภายในช่วง 50 ปีหลังจากนั้น ชาตินั้นจะมีความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจมากขึ้นกว่าเดิมอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งแสดงว่านิทานสำหรับเด็กอาจเป็นส่วนสำคัญที่เตรียมเยาวชนของชาติให้พร้อมที่จะพัฒนาทางเศรษฐกิจเมื่อเป็นผู้ใหญ่

ต่อมาได้มีผู้ศึกษาพบว่า การเล่านิทานที่มีคุณค่าให้เด็กในระดับอนุบาลซึ่งมาจากครอบครัวของชนหมู่น้อยที่ยากจน จะช่วยให้เด็กพัฒนาทางด้านการคิด สติปัญญา และอารมณ์ได้เป็นอย่างดี[13] เมื่อเร็ว ๆ นี้ได้มีการวิจัยในประเทศไทย[12] ซึ่งพบว่าเด็กไทยอายุ 7 ถึง 10 ขวบ ถ้าได้ฟังนิทานที่ครูอาจารย์คัดเลือกแล้วว่ามีคุณค่าที่จะปลูกฝังลักษณะใฝ่สัมฤทธิ์ เด็กเหล่านี้จะมีพฤติกรรมใฝ่สัมฤทธิ์ในการเล่นเกมชิงรางวัลที่ผู้วิจัยจัดขึ้น มากกว่าเด็กที่ได้ฟังนิทานประเภทอื่น ประโยชน์ของการฟังนิทานที่มีคุณค่านี้ เด่นชัดทั้งในเด็กที่มาจากครอบครัวฐานะยากจนและฐานะปานกลางในต่างจังหวัด

นอกจากนี้การวิจัยเด็กโตในประเทศไทยเรื่องเดียวกันนี้ยังพบว่า เด็กที่ถูกอบรมเลี้ยงดูแบบให้พึ่งตนเองเร็ว คือตั้งแต่ 3 – 5 ขวบ ถ้าได้ฟังนิทานที่มีคุณค่าอีกด้วย ก็จะเป็นผู้ที่มีพฤติกรรมใฝ่สัมฤทธิ์ในการเล่นเกมที่จัดขึ้นมากกว่าเด็กที่ถูกอบรมเลี้ยงดูแบบให้พึ่งตนเองเร็วแต่ไม่ได้ฟังนิทานที่มีคุณค่า หรือเด็กที่ถูกฝึกให้พึ่งตนเองช้าผู้ซึ่งฟังนิทานที่มีหรือไม่มีคุณค่าก็ตาม นอกจากนั้นยังสังเกต

จากผลการวิจัยนี้ได้ว่า เด็กที่มาจากครอบครัวฐานะยากจนนั้น ถ้าได้รับการเลี้ยงดู แบบให้พึ่งตนเองเร็ว และได้ฟังนิทานที่มีคุณค่าด้วย จะเป็นผู้ที่มีพฤติกรรมใฝ่สัมฤทธิ์มากที่สุด ซึ่งก็เป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า เด็กที่มาจากครอบครัวยากจนนั้นอาจมีความขยันหมั่นเพียร มุมานะ และพาให้ครอบครัวมีกินมีใช้มากขึ้น ได้อย่างแน่นอนเมื่อเด็กโตเป็นผู้ใหญ่ ถ้าเด็กเหล่านี้ได้รับการเลี้ยงดูแบบให้พึ่งตนเองเร็ว(อายุ 2–4 ปี) และได้รับฟังนิทานที่มีคุณค่าอยู่เสมอ

การให้เด็กฟังนิทานที่มีคุณค่าเพื่อเสริมประสบการณ์ของเด็กนี้ จะเห็นได้ว่าเป็นสิ่งจำเป็นมาก ในการพัฒนาทางจิตใจ และความสามารถของเด็ก นิทานที่มีคุณค่าอันเหมาะสมที่จะกระตุ้นพฤติกรรม ใฝ่สัมฤทธิ์ของเด็กไทยนั้นยังมีน้อย ข้อเท็จจริงนี้สำรวจได้จากการประมวลนิทานพื้นบ้าน[14] บทเพลงกล่อมเด็ก[15] และนิทานที่มีขายอยู่ตามตลาดหนังสือในปัจจุบัน ฉะนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างรีบด่วน ที่จะต้องช่วยกันผลิตนิทานที่มีคุณค่าสำหรับเด็กออกสู่ตลาดให้มากยิ่งขึ้น

นิทานที่มีเนื้อหาที่กระตุ้นลักษณะใฝ่สัมฤทธิ์นี้จะเป็นนิทานเกี่ยวกับ คน สัตว์ หรือ เทพธิดา นางฟ้า ก็ได้ทั้งสิ้น แต่จะต้องมีตัวเอกซึ่งมีปัญหา หรือมีอุปสรรคขัดขวางตัวเอกมีให้บรรลุจุดมุ่งหมาย อันแรงกล้าที่ได้ตั้งไว้ ตัวเอกจะต้องเป็นผู้ที่ยอมรับปัญหาหรืออุปสรรคนี้ว่ามีอยู่จริง และหาทางแก้ไขด้วย การเลือกวิธีการที่ถูกต้องและเหมาะสม ไม่ใช้เล่ห์มนต์ หรือการคดโกง ตัวเอกจะต้องใช้ความสามารถ ที่ตนมีเหมือนคนส่วนใหญ่ในการแก้ปัญหานี้ ซึ่งจะต้องใช้ความมานะพากเพียร ความอดทนอย่างสูง และที่สำคัญที่สุดคือต้องประกอบด้วยสติปัญญาอันเฉลียวฉลาด การคิดอย่างมีเหตุผล และการใช้ความสามารถ ของตนซึ่งเกิดจากการร่ำเรียนและการฝึกฝนจนชำนาญ เนื้อเรื่องควรเน้นที่วิธีการแก้ปัญหา และความ พากเพียรพยายามอย่างฉลาดเพื่อที่จะแก้ปัญหาได้สำเร็จ วิธีการแก้ปัญหานั้นควรส่งผลให้ตัวเอกสามารถ แก้ปัญหาของตนได้อย่างถาวร เป็นวิธีการแก้ปัญหาในแนวใหม่ที่เหมาะสมและมีประสิทธิผลสูงกว่าที่เคยใช้ กันอยู่

เมื่อได้นิทานที่มีคุณค่ามาแล้ว วิธีการเล่านิทานเพื่อให้กระทบจิตใจและอารมณ์ของเด็กได้มาก จะทำให้เกิดผลดีที่สุด กล่าวคือควรมีภาพสอดสีประกอบแต่ละเรื่อง เพื่อช่วยจุดความสนใจในเนื้อเรื่อง แก่ผู้ฟังและช่วยในการจินตนาการของเด็ก ให้เกิดอย่างถูกต้องกับเนื้อเรื่อง และท้ายสุดจะช่วยให้เด็ก เข้าใจเรื่องราวได้ด้วยการฟังทางหูและดูทางตาไปด้วยพร้อมกัน แต่การรับสิ่งเร้าเพียงสองทางนี้ก็ยังไม่

เป็นการเพียงพอ ผู้เล่าจะต้องเน้นที่พฤติกรรมใฝ่สัมฤทธิ์ของตัวเอกในแต่ละเรื่องและให้เด็กแต่ละคนทำพฤติกรรมนั้น ๆ เช่นเดียวกับตัวละครในเรื่อง เช่น ทอผ้านานจนเมื่อยขบ บุกป่าฝ่าดงอย่างยากลำบาก จนบรรลุจุดหมายปลายทาง เมื่อเกิดความสำเร็จตัวเอกต้องแสดงความดีใจและมีความสุขอย่างเด่นชัดด้วย การให้เด็กแสดงบทบาทของตัวละคร โดยให้แสดงพฤติกรรมใฝ่สัมฤทธิ์โดยตรง จะช่วยให้เด็กได้รับสัมผัสทางกล้ามเนื้อและทางอวัยวะโดยตรง ซึ่งจะช่วยปลูกฝังลักษณะใฝ่สัมฤทธิ์ของเด็กอย่างยิ่ง การเล่านิทานนี้ควรทำเป็นกลุ่มเล็ก เพื่อผู้เล่าจะได้สังเกตการรับรู้ ความเข้าใจ และความรู้สึกของเด็กที่ฟังได้อย่างถี่ถ้วน ถ้าเด็กไม่เข้าใจก็จะต้องพลิกแพลงคำพูด และทำท่าทางประกอบให้เด็กเข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง โดยเฉพาะตรงจุดสำคัญของเรื่อง ซึ่งตัวเอกแสดงพฤติกรรมใฝ่สัมฤทธิ์นั้น ปริมาณความเข้าใจตรงจุดนี้ของเด็กมีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับพฤติกรรมใฝ่สัมฤทธิ์ในภายหลังของเด็กเหล่านี้

<u>สรุป</u>

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายในการมองเด็กไทยในแง่ที่เกี่ยวข้องกับจิตลักษณะการใฝ่สัมฤทธิ์ และพิจารณาลักษณะแวดล้อมทางบ้านของเด็กคือ การอบรมเลี้ยงดูแบบให้พึ่งตนเองโดยเริ่มก่อนวัยเรียน การมีมารดาที่เอาใจใส่ในกิจกรรมของลูกและชื่นชมในความสำเร็จของลูก การมีบิดาที่เป็นเพื่อนที่ดีของลูก เป็นผู้ที่ลูกต้องการขอคำแนะนำ แต่ไม่เคี่ยวเข็ญบังคับลูกจนเกินไป นอกจากนี้บทความนี้ยังได้ชี้ให้เห็นถึงอิทธิพลของสังคมและวัฒนธรรมที่มีต่อการพัฒนาทางจิตใจของเด็ก โดยผ่านเพลงกล่อมเด็ก นิทานสำหรับเด็ก และการเสนอตัวแบบตัวอย่างแก่เด็กผ่านสื่อมวลชนต่าง ๆ และได้เสนอแนวทางปรับปรุงแก้ไขเนื้อหานิทานสำหรับเด็กและวิธีเล่านิทานประเภทนี้ นอกจากนั้นยังได้ย้ำว่าเวลาของการปลูกฝังลักษณะใฝ่สัมฤทธิ์ของเด็กนี้เริ่มตั้งแต่เด็กรู้ความเป็นต้นมา และช่วงอายุของการเริ่มปลูกฝังนี้ที่สำคัญที่สุด แต่ถ้าเริ่มภายหลังวัย 2 – 4 ขวบแล้ว อาจจะเป็นวัยที่สายเกินกว่าที่จะหวังผลได้เต็มที่ แต่การฝึกลักษณะใฝ่สัมฤทธิ์ในเด็กนี้เมื่อเริ่มแล้วก็จะต้องกระทำอย่างสม่ำเสมอต่อไปจนถึงวัยรุ่น จะหยุดมิได้ นอกจากนี้ลักษณะใฝ่สัมฤทธิ์มิใช่ลักษณะเดียวที่บิดามารดาและครูอาจารย์จะต้องปลูกฝังให้แก่ลูกหลานและเยาวชนของชาติ ลักษณะใฝ่สัมฤทธิ์นี้ถ้ามีมากในคนที่เห็นแก่ตัว เอาแต่ได้ ประเทศชาติก็ไม่อาจจะอยู่ได้อย่างสงบสุข และมั่นคง ฉะนั้นจึงควรปลูกฝังลักษณะทางจริยธรรมและลักษณะอื่น ๆ ไปพร้อมกับลักษณะใฝ่สัมฤทธิ์นี้ด้วย.

บรรณานุกรม

1. ประสาท ปัณฑวังกูร ความสัมพันธ์ระหว่างผลสัมฤทธิ์ในวิชาวิทยาศาสตร์ แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ แรงจูงใจใฝ่สัมพันธ์ และการคิดแบบอเนกนัย ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร 2516

2. อนันต์ จันทร์กวี การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์กับความคิดแบบสอบสวน และความถนัดทางการเรียน ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร 2514

3. Atkinson, J.W., & Raynor, J.O. Personality, Motivation, and Achievement. New York : John Wiley & Sons, 1978, p. 13 - 14

4. แมคเคลแลนด์ เดวิด ซี สังคมแห่งความสำเร็จ แปลโดย สุเทพ สุนทรเภสัช โรงพิมพ์แพร่พิทยา 2518

5. นาถ พันธุมนาวิน ความแตกต่างระหว่างผู้นำทางการเกษตรและผู้ที่มิใช่ผู้นำในเรื่องแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ พฤติกรรมกล้าเสี่ยง และพฤติกรรมแพร่ขยาย ปริญญานิพนธ์ ศศ.ม. พัฒนาชุมชน ม. เกษตรศาสตร์ 2518

6. นาถ พันธุมนาวิน การยอมรับวิทยาการแผนใหม่กับแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ความกล้าเสี่ยงและความวิตกกังวล ของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพด ในอำเภอมวกเหล็ก จังหวัดสระบุรี และอำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา บรรยายในการสัมมนาเรื่อง "การวิจัยการพัฒนาชนบทในประเทศไทย" จัดโดยคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ มิถุนายน 2521

7. ละม้ายมาศ ศรหัตต์ การศึกษาพัฒนาการจากแง่จิตวิทยา (พลังจูงใจในทางเศรษฐกิจ) ใน อมร รักษาสัตย์ และคณะ ทฤษฎีและแนวความคิดในการพัฒนาประเทศ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2508, ฉบับแก้ไขเพิ่มเติมครั้งที่ 2, 2515 บทที่ 21 หน้า 681 - 712

8. Mulder, N. The achievement motive in contemporary Thai society. Thai Journal of Development Administration 1978, 18, 2, 293 - 306.

9. มธุรส วิระกำแหง ความสัมพันธ์ระหว่างแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ การคิดแบบไม่ยึดตนเองเป็นศูนย์รวม การอบรมเลี้ยงดูในการฝึกให้พึ่งตนเอง และในการยับยั้งการพึ่งตนเอง ของเด็กไทยเชื้อชาติไทย และเด็กไทยเชื้อชาติจีนในระดับอนุบาล ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร 2515

10. เผื่อนพันธ์ โกกนท ความสัมพันธ์ระหว่างความกังวลใจ กับแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร 2514

11. ดวงเดือน พันธุมนาวิน พัฒนาการของพฤติกรรม ใน จรรจา สุวรรณทัต และคณะ พฤติกรรมศาสตร์ เล่ม 1 พื้นฐานความเข้าใจทางจิตวิทยา โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช 2520 หน้า 25 – 26

12. สุขสมร ประพันธ์ทอง อิทธิพลของการใช้นิทานสำหรับเด็กและการอบรมเลี้ยงดูที่มีต่อพฤติกรรมใฝ่สัมฤทธิ์ของเด็กไทย ปริญญานิพนธ์ ศศ.ม. พัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 2521

13. Dixon, D., Johnson, J., & Saltz, E. Training disadvantaged preschoolers on various fantasy activities : effects on cognitive functioning and impulse control. Child Development, 1977, 48 (2), 367 – 380.

14. วิภา กงกะนันทน์ รายงานผลการวิจัยโครงการรวบรวมและศึกษานิทานพื้นบ้าน ของกระเหรี่ยงจอมบึงและเขมรราชบุรี ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร 2521

15. ผอบ โปษะกฤษณะ เพลงกล่อมเด็กและเพลงประกอบการเล่นของเด็กภาคกลาง 16 จังหวัด ภาควิชาภาษาไทย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร 2520

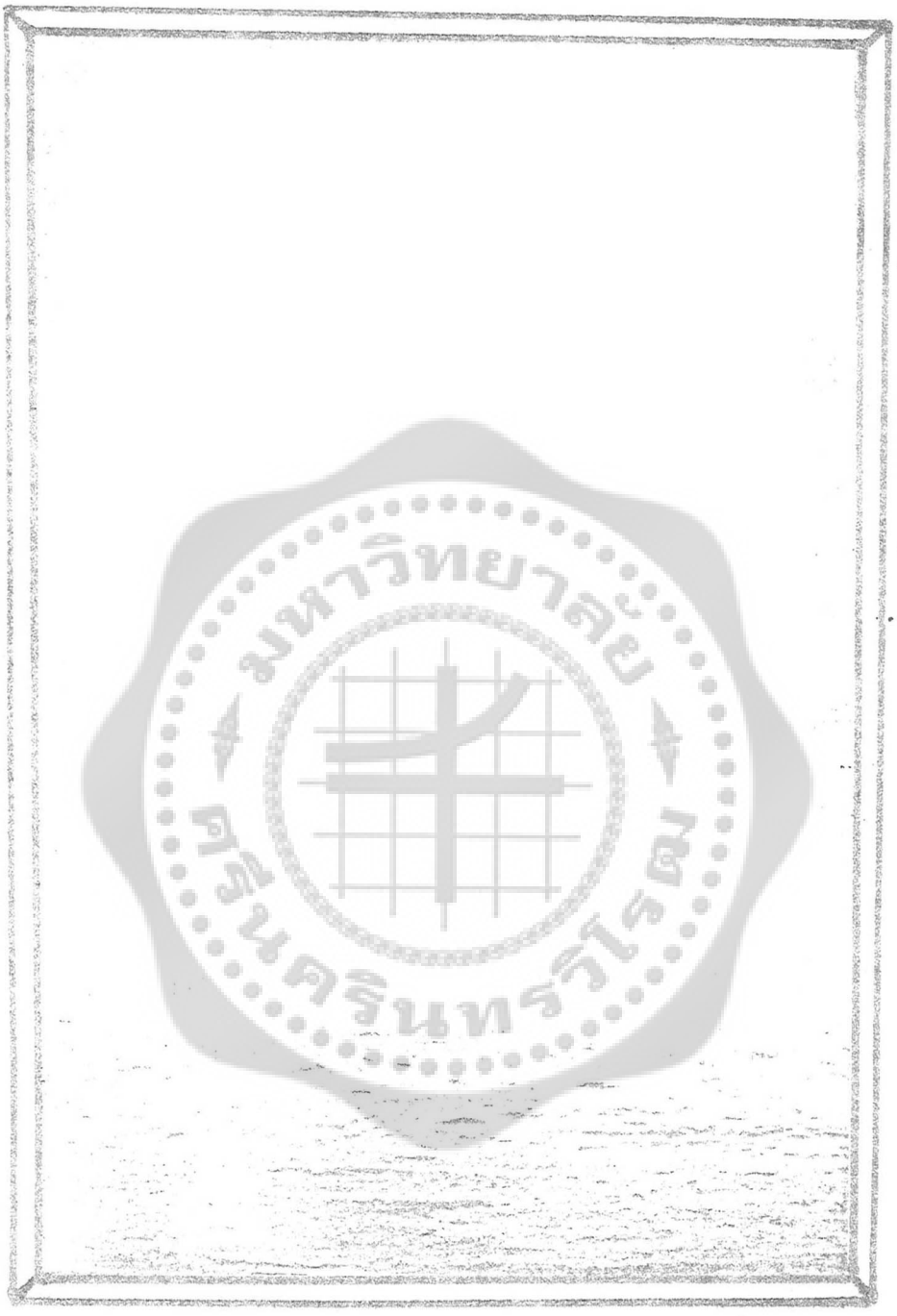

ทัศนคติของเด็กไทยต่อพุทธศาสนา

วิลาสลักษณ์ ชัววัลลี

ทุก ๆ คนคงเคยได้ยินและเคยใช้คำว่า "ทัศนคติ" มามากแล้ว เป็นต้นว่า "คน ๆ นั้นมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อการเล่นไพ่" หรือ "เธอมีทัศนคติที่ดีต่อการไปโรงเรียน" จากประโยคแรกเราพอจะทราบได้ว่า บุคคลนั้นมีความรู้สึกที่ไม่ดีต่อการเล่นไพ่ เขาอาจจะเห็นว่าการเล่นไพ่ไม่เกิดประโยชน์อันใด หรือเขาคงไม่ชอบเล่นไพ่ และถ้ามีการตั้งวงไพ่ขึ้น เขาก็คงจะไม่เข้าไปร่วมเล่นเสียมากกว่า ส่วนประโยคที่สองนั้น เธอคงเห็นว่าการไปโรงเรียนเป็นของดี และเธอคงไม่ต้องการขาดโรงเรียนโดยไม่จำเป็น

ดังนั้นเราอาจจะกล่าวได้ว่า ทัศนคติก็คือ ความคิดเห็นของบุคคลที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ โดยที่มีอารมณ์เป็นส่วนประกอบ รวมทั้งความพร้อมที่จะแสดงพฤติกรรมเฉพาะอย่างต่อบุคคล สิ่งของหรือสถานการณ์ที่เกี่ยวข้อง

แม้ว่าทัศนคติจะรวมถึงความพร้อมที่จะแสดงพฤติกรรมออกมา แต่ทัศนคติเพียงอย่างเดียวไม่สามารถก่อให้เกิดพฤติกรรมได้ ต้องมีองค์ประกอบอื่น ๆ ร่วมด้วย เป็นต้นว่า การคาดว่าการปฏิบัติเช่นนั้นจะเกิดผลดีต่อตน จะเป็นที่ยอมรับของสังคม อย่างไรก็ตาม ทัศนคติก็เป็นสาเหตุหนึ่งจากหลายสาเหตุที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมได้ ดังนั้นการที่เด็กไทยเราจะมีทัศนคติที่ดีต่อพุทธศาสนาก็ย่อมดีกว่าที่เด็กจะมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อพุทธศาสนา

สำหรับปัญหาที่ว่าเด็กไทยเรามีทัศนคติอย่างไรต่อพุทธศาสนานั้น มีผู้ทำการวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้พอสมควร แต่ส่วนมากจะศึกษาเด็กชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นขึ้นไปจนถึงชั้นอุดมศึกษา

ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.ศ.1 – 3) ภิญโญ ศรีหงส์ (2501) ได้ทำการศึกษาพบว่า นักเรียนส่วนใหญ่มีทัศนคติที่ดีต่อพุทธศาสนาโดยทั่ว ๆ ไป นอกจากนี้ก็มีทัศนคติที่ดีต่อการปฏิบัติธรรมและการปฏิบัติศาสนกิจ แม้ว่าจะมีนักเรียนเกือบครึ่งหนึ่งที่มีความเข้าใจในพุทธศาสนายังไม่ถูกต้องนักก็ตาม แต่ก็เห็นว่าการเรียนพุทธศาสนาและศีลธรรมในโรงเรียนเป็นสิ่งจำเป็น ต่อมา พัชชา เภกานนท์ (2512) ทำการศึกษาเพื่อเปรียบเทียบความเชื่อและทัศนคติต่อพุทธศาสนา

ระหว่างกลุ่มนักเรียนที่มารดาเห็นว่า ความเชื่อและทัศนคติต่อพุทธศาสนาเป็นเรื่องสำคัญ กับกลุ่มนักเรียนที่มารดาเห็นว่า ความเชื่อและทัศนคติต่อพุทธศาสนาเป็นเรื่องไม่สำคัญ พบว่า นักเรียนกลุ่มแรกมีความเชื่อและทัศนคติที่ดีต่อพุทธศาสนามากกว่ากลุ่มหลัง ดังนั้นอาจจะกล่าวได้ว่า มารดามีอิทธิพลต่อความเชื่อและทัศนคติต่อพุทธศาสนาของบุตร

ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.ศ. 4 – 5) ภิญโญ บัวทอง (2503) นพพร อดุลยพันธ์ (2506) ผุสดี โยธินทวี (2508) และจำนวย วิมะสิน (2509) ทำการศึกษาได้ผลสอดคล้องกัน กล่าวคือ นักเรียนส่วนใหญ่มีทัศนคติที่ดีต่อพุทธศาสนาและเห็นว่าศาสนาสอนให้คนประพฤติดีมีศีลธรรม นักเรียนส่วนน้อยที่มีทัศนคติตรงกันข้าม

ส่วนระดับอุดมศึกษา สุภัทรา สุภัทรนันท์ (2505) สลิลลา วรรธนัจฉริยา (2512) และวันทนีย์ วิชัยคำ (2515) ได้ศึกษานิสิตจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย และนิสิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ได้ผลตรงกันคือ นิสิตส่วนใหญ่มีทัศนคติที่ดีต่อพุทธศาสนา เห็นว่าศาสนาเป็นสิ่งจำเป็น เพราะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจให้ทำดี ผลของการยึดธรรม จะทำให้มีความชั่วน้อยลง มีนิสิตเพียงบางส่วนที่ตอบว่าศาสนาไม่จำเป็นสำหรับผู้ที่มีความเชื่อมั่นในตนเอง

นอกจากนี้ ม.ล.สมศักดิ์ ชุมสาย (2518) ยังได้ทำการศึกษาทัศนคติและความสนใจต่อพุทธศาสนาของเยาวชนที่ศาลพิพากษาว่ากระทำผิด พบว่า เยาวชนที่ศาลพิพากษาว่ากระทำผิดมีทัศนคติที่ดีต่อพุทธศาสนา แต่ยังขาดความสนใจและความเข้าใจในหลายเรื่อง เป็นต้นว่า ความหมายของพระธรรม ความหมายของฆราวาสธรรม ความหมายของกุศลมูลสาม ฯลฯ

จากผลการวิจัยที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นได้ว่า นักเรียนทุกระดับการศึกษา ตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นจนถึงชั้นอุดมศึกษา ส่วนใหญ่มีทัศนคติที่ดีต่อพุทธศาสนา มีเพียงส่วนน้อยที่มีทัศนคติตรงกันข้าม แม้ว่าจะทำการวิจัยต่างปีกัน ก็ยังคงได้ผลเหมือนเดิม ผลการวิจัยทำให้เราทราบถึงความรู้สึกนึกคิดของเยาวชนตั้งแต่อดีตมาที่มีต่อพุทธศาสนา แต่เรายังมิอาจทราบได้ว่า เยาวชนของชาติในอนาคตจะยังคงมีทัศนคติที่ดีต่อพุทธศาสนาอยู่หรือไม่ และเยาวชนที่มีทัศนคติที่ไม่ดีต่อพุทธศาสนาซึ่งมีเพียงส่วนน้อยนั้น ในอนาคตจะมีจำนวนมากขึ้นหรือไม่ จึงเป็นที่น่าจะได้ติดตามศึกษา

ส่วนเยาวชนที่ศาลพิพากษาว่ากระทำความผิด แม้จะมีทัศนคติที่ดีต่อพุทธศาสนาก็ตาม แต่อาจเป็นเพราะยังไม่เข้าใจในหลักธรรม อย่างแท้จริง หรือเพราะอยู่ในภาวะกดดันอันเนื่องมาจากฐานะทางเศรษฐกิจและสภาพแวดล้อมทางครอบครัวของเยาวชนก็เป็นได้

ในที่นี้จะขอเสนอแนะแนวปฏิบัติที่จะช่วยส่งเสริมให้เด็ก ๆ มีความรู้ความเข้าใจและทัศนคติที่ดีต่อพุทธศาสนา ข้อเสนอแนะนี้อยู่ในระดับครอบครัว และในขณะเดียวกัน บุคคลอื่น ๆ ที่มีส่วนส่งเสริมด้วย เช่น พระภิกษุ ครูอาจารย์ ก็คงดำเนินการตามแนวทางของท่าน ส่วนในระดับผู้บริหารประเทศก็เร่งส่งเสริม เศรษฐกิจ สังคม และการศึกษาให้ดีขึ้น เมื่อเด็กมีความเชื่อและความเข้าใจอันดีต่อพุทธศาสนา ประกอบกับสภาพแวดล้อมต่าง ๆ เอื้ออำนวยด้วย ก็จะเกิดผลดีต่อบุคคล สังคม และประเทศชาติ

ในวัยเด็กตอนต้น พ่อแม่สามารถสอนคุณธรรมทางพุทธศาสนาให้แก่เด็กได้โดยการสอดแทรกลงไปในนิทานที่เล่า หรือนิทานนั้นอาจนำมาจากวรรณคดีชาดกหรือบางส่วนของพุทธประวัติที่เด็กพอจะเข้าใจได้ ดังจะยกเป็นตัวอย่างสักเรื่องหนึ่ง คือเรื่อง เจ้าชายสิทธัตถะกับหงส์แสนสวย

เรื่องมีอยู่ว่า ในเย็นวันหนึ่ง ขณะที่พระอาทิตย์กำลังจะลับท้องฟ้าไป ก็มีหงส์สีขาวสะอาดเหมือนสำลีตัวหนึ่ง บินนำฝูงหงส์เป็นจำนวนมากผ่านสนามของพระราชวังกลับสู่รังของตน ฝูงหงส์เหล่านี้ส่งเสียงร่าเริง คนในเมืองนั้นต่างก็แหงนหน้ามองความสวยงามของฝูงหงส์ด้วยความชื่นชมและด้วยจิตใจที่เบิกบาน

แต่มีเจ้าชายใจร้ายองค์หนึ่งชื่อ เทวทัต กลับไม่ชอบฝูงหงส์เหมือนคนอื่น ๆ เจ้าชายก็เลยยิงธนูไปที่หัวหน้าหงส์ที่บินนำฝูง ลูกธนูถูกที่ปีกทำให้หงส์แสนสวยตกลงมาที่พื้น ตกลงมาตรงหน้าเจ้าชายอีกองค์หนึ่ง ชื่อเจ้าชายสิทธัตถะ เป็นเจ้าชายใจดี เจ้าชายสิทธัตถะเห็นหงส์ขาวแสนสวยถูกยิงจนบาดเจ็บ ก็สงสารเป็นอันมาก เจ้าชายจึงค่อย ๆ อุ้มหงส์ขึ้นจากพื้น ดึงเอาลูกธนูออกจากปีก แล้วรักษาแผลของมัน

เจ้าชายเทวทัตเมื่อทราบว่า หงส์ที่ตนยิงตก อยู่ที่เจ้าชายสิทธัตถะก็จะมาเอาไป แต่เจ้าชายสิทธัตถะไม่ให้ บอกว่าถ้าปล่อยให้ไปหงส์ก็คงจะต้องตาย ตัวเจ้าชายเป็นคนช่วยชีวิตหงส์

หงส์ก็ควรเป็นของคนที่ช่วยชีวิตมัน ไม่ใช่เป็นของคนที่พยายามฆ่ามัน แต่เจ้าชายเทวทัตไม่ยอม ในที่สุดก็ต้องให้ฤาษีเป็นผู้ตัดสิน ฤาษีตัดสินด้วยความเป็นธรรมว่า ชีวิตเป็นของมีค่า ผู้ช่วยชีวิตก็ควรได้เป็นเจ้าของสิ่งมีชีวิตนั้น ไม่ใช่เป็นของผู้ทำลาย ดังนั้นผู้ที่ได้หงส์ตัวนี้ไปก็คือ เจ้าชายสิทธัตถะ

เจ้าชายสิทธัตถะดีใจมากที่ช่วยเหลือหงส์บาดเจ็บตัวนี้ได้ เมื่อหงส์แสนสวยแผลหายดีแล้ว เจ้าชายสิทธัตถะก็ปล่อยมันไป เพราะรู้ว่ามันคงอยากกลับรังไปหาพี่น้องของมัน หงส์ก็บินกลับรังไปหาพี่น้อง เพื่อนฝูงด้วยความยินดี

เมื่อเวลาเล่าเรื่อง ผู้เล่าอาจใช้กิจกรรมต่าง ๆ เช่น พับกระดาษเป็นรูปนก และทำท่าทางประกอบ เรื่องนี้เป็นตัวอย่างที่ดีตัวอย่างหนึ่งที่จะสอนให้เด็กมีใจเมตตากรุณา ไม่ทำร้ายหรือกักขังสัตว์เพื่อความสนุกของตน และยังสามารถทำให้เด็กเกิดความชื่นชมในตัวเจ้าชายสิทธัตถะได้ด้วย ซึ่งอาจเป็นรากฐานสำคัญของการมีศรัทธาต่อพุทธศาสนา จะเห็นได้ว่าพุทธประวัติ สามารถให้ทั้งความสนุกและคติธรรมแก่เด็ก ๆ ได้ ดังนั้นถ้าเด็กของท่านรู้สึกตื่นเต้นและชื่นชอบบรรดาผู้กล้าหาญและเจ้าหญิงเจ้าชายทั้งหลายในเทพนิยายของฝรั่งแล้วละก็ ขอให้ท่านได้โน้มนำให้เด็ก ๆ ได้ซาบซึ้งถึงคุณค่าของชีวิตและเมตตาธรรมใน "เจ้าชายสิทธัตถะกับหงส์แสนสวย" บ้างเถิด

เมื่อเด็กโตขึ้น พ่อแม่ก็สามารถหาหนังสือที่ส่งเสริมคุณธรรมให้เด็กอ่านได้ สำหรับเด็กระดับประถมศึกษา หนังสือจะต้องมีภาพประกอบมาก เพราะภาพเป็นหัวใจของหนังสือสำหรับเด็ก สุนันท์ จุฬาศร (2509) ได้ทำการวิเคราะห์ความสำคัญของภาพประกอบหนังสือแบบเรียนที่มีต่อนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนต้น พบว่า ลักษณะภาพที่นักเรียนสนใจมากที่สุด ได้แก่ ภาพเขียนคร่าว ๆ ที่สร้างจินตนาการ สีควรมีหลายสี และเป็นสีที่ใกล้เคียงธรรมชาติ ส่วนเด็กชั้นประถมศึกษาตอนปลาย สมทรง สีตลายัน (2516) ได้ทำการศึกษาพบว่า เด็กชอบภาพวาดแบบไทยแท้ พิมพ์สอดสี 4 สี มากที่สุด ส่วนลักษณะภาพที่เด็กชอบน้อยที่สุดคือภาพวาดประเภทสีจาง สรุปได้ว่าเด็กประถมศึกษาชอบหนังสือที่มีภาพประกอบเป็นสีสวย ชัดเจน

ส่วนหนังสือสำหรับวัยรุ่นที่เกี่ยวกับศาสนา ควรเป็นแบบวรรณกรรมที่มิใช่ตำรา แต่เป็นหนังสือที่นำหลักธรรมาประยุกต์กับชีวิตประจำวัน ซึ่งอาจเขียนในลักษณะ ตอบปัญหา สนทนา นวนิยาย ด้วยภาษาที่ง่าย ลีลาการเขียนชวนให้ติดตาม หนังสือทางพุทธศาสนาที่เขียนง่าย อ่านสนุก ราคาถูก มีจำหน่ายอยู่มากมาย เช่นที่วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษดิ์

อย่างไรก็ตามไม่ว่าพ่อแม่จะพยายามอบรมสั่งสอนลูกด้วยวิธีใด สิ่งสำคัญประการหนึ่งที่ไม่อาจจะเลยได้ก็คือ การทำตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีของพ่อแม่ ทั้งนี้เพราะพ่อแม่เป็นบุคคลที่ลูกรัก เคารพ และยำเกรง พฤติกรรมและทัศนคติของพ่อแม่ย่อมมีอิทธิพลต่อความเชื่อและทัศนคติของลูกด้วย ทัศนคติบางอย่างของเราจึงเกิดขึ้นได้จากการเลียนแบบบุคคลอื่น และยิ่งถ้าบุคคลนั้นเป็นคนที่เราให้ความเคารพนับถือ เราก็จะยอมรับความรู้สึกหรือความเชื่อของบุคคลนั้นได้ง่ายมากขึ้น

และในที่สุด การที่จะปลูกฝังคุณธรรมและทัศนคติที่ดีต่อพุทธศาสนาให้สำเร็จลงได้ง่ายขึ้นนั้น พ่อแม่จะต้องไม่ลืมทำให้ลูกรู้สึกว่าเขาได้รับความรักและความอบอุ่นจากพ่อแม่อย่างเพียงพอ เพราะจากการวิจัยของนักจิตวิทยาหลายท่านให้ผลตรงกันว่า ถ้าลูกรู้สึกว่าตนได้รับความรักความอบอุ่นจากพ่อแม่มากแล้ว คำพูดอบรมสั่งสอนของพ่อแม่ย่อมจะมีความสำคัญต่อลูกมาก ดังนั้นจงอย่าลืมแสดงให้ลูก ๆ ได้ประจักษ์ถึงความรัก ความเอาใจใส่ของท่านที่มีต่อเขา ถ้าความรักที่มีอยู่เต็มเปี่ยมในหัวใจของผู้ที่เป็นพ่อแม่ยังมิได้มีโอกาสแสดงออกมาเป็นรูปของการกระทำแล้วละก็ ผู้เขียนขอให้ปีเด็กสากลนี้เป็นฤกษ์ดีแห่งการเริ่มต้นสิ่งที่มีคุณค่ายิ่งทางจิตใจนี้แก่เด็กและเยาวชนของเราเถิด.

บรรณานุกรม

จรรจา สุวรรณทัต ดวงเดือน พันธุมนาวิน และเพ็ญแข ประจนปัจจนึก พฤติกรรมศาสตร์ เล่ม 1 พื้นฐานความเข้าใจทางจิตวิทยา ไทยวัฒนาพานิช 2521, 110 หน้า

จำนวย วิมะสิน การสำรวจความสนใจและทัศนคติต่อพุทธศาสนาของเด็กวัยรุ่นในจังหวัดนนทบุรี ปริญญานิพนธ์ คบ. คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย 2509, 69 หน้า

นพพร อดุลยพันธ์ ความสนใจและทัศนคติของเยาวชนต่อพุทธศาสนา ปริญญานิพนธ์ คบ. คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย 2506, 122 หน้า

ประภาเพ็ญ สุวรรณ ทัศนคติ : การวัด การเปลี่ยนแปลง และพฤติกรรมอนามัย ไทยวัฒนาพานิช 2520, 143 หน้า

ผุสดี โยธินทวี สำรวจความเข้าใจในหลักธรรมที่สำคัญของพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 สายอาชีพ (แผนกพาณิชยการ) ปริญญานิพนธ์ คบ. คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย 2508, 76 หน้า

พัชชา เภกานนท์ การศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อและทัศนคติต่อพุทธศาสนาของนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ปริญญานิพนธ์ คม. จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย 2512, 202 หน้า

ภิญโญ บัวทอง ความสนใจและทัศนคติของนักเรียนต่อพุทธศาสนาในชั้นเตรียมอุดมศึกษา ปริญญานิพนธ์ คบ. คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย 2503, 76 หน้า

ภิญโญ ศรีหงส์ ทัศนคติและความสนใจของนักเรียนมัธยมต่อพุทธศาสนา ปริญญานิพนธ์ คบ. คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย 2503, 102 หน้า

รัญจวน อินทรกำแหง วรรณกรรมสำหรับเด็กและวัยรุ่น พิมพ์ครั้งที่ 2 สำนักพิมพ์ดวงกมล 2520, 167 หน้า

วันทนีย์ วิชัยกำ การศึกษาเปรียบเทียบทัศนคติของนิสิตต่างคณะวิชาและต่างชั้นที่มีต่อพระพุทธศาสนา ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร 2515, 70 หน้า

ส. วัฒนเศรษฐ์ พระมหาบุรุษ ผู้ปฏิวัติศาสนา ประวัติศาสตร์ และสังคม โรงพิมพ์วัฒนาพานิช 2500, 673 หน้า

สลิลลา วรรธนัจฉริยา การศึกษาทัศนคติของนิสิตจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัยที่มีต่อศาสนา ปริญญานิพนธ์ คม.คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย 2512, 80 หน้า

สมทรง สีตลายัน การศึกษาเกี่ยวกับลักษณะหนังสือที่เด็กชอบ ปริญญานิพนธ์ คม. จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย 2516, 126 หน้า

สมศักดิ์ ชุมสาย, ม.ล. ทัศนคติและความสนใจต่อพระพุทธศาสนาของเยาวชนที่ศาลพิพากษาว่ากระทำผิด ปริญญานิพนธ์ สสม. คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2518, 244 หน้า

สุนันท์ จูฑะศร การวิเคราะห์ความสำคัญของภาพประกอบหนังสือแบบเรียนที่มีต่อนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนต้นในประเทศไทย ปริญญานิพนธ์ คม. จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย 2509, 104 หน้า

สุภัทรา สุภัทรนันท์ ทัศนคติและความสนใจของนักศึกษาที่มีต่อพุทธศาสนา ปริญญานิพนธ์ คบ. คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย 2505

++++++++++++++

ENGL

เด็กไทยกับความเสมอภาคทางการศึกษา

กัญจนา ลินทรัตนศิริกุล

การศึกษาเป็นการสร้างเสริม ความรู้ ความคิด ทักษะและทัศนคติ ให้รู้จักตัวเอง รู้จักชีวิต เข้าใจสิ่งแวดล้อมและสังคมที่ตนมีส่วนร่วมอยู่ แล้วนำความรู้ความเข้าใจมาใช้แก้ปัญหาและเสริมสร้างชีวิตและสังคมให้ดีขึ้น สำหรับการศึกษาของไทย เด็กทุกคนจะต้องเรียนจบการศึกษาภาคบังคับเป็นอย่างน้อย เพื่อให้มีความรู้ขั้นพื้นฐานที่จะเป็นประโยชน์แก่การดำรงชีวิต แต่ในเรื่องการศึกษาภาคบังคับยังมีประชาชนจำนวนมากไม่ได้ปฏิบัติตามเนื่องจากปัญหาด้านเศรษฐกิจที่เขาประสบอยู่ การขาดแคลนปัจจัยในการครองชีพทำให้เขาต้องคำนึงถึงการช่วยครอบครัวให้มีชีวิตอยู่รอดโดยออกไปทำงานหารายได้หรือช่วยภาระกิจทางบ้าน และปัญหาถิ่นที่อยู่ของเด็ก เด็กที่อยู่ในแหล่งเสื่อมโทรมที่ไม่มีทะเบียนบ้านทำให้เด็กไม่สามารถเข้าโรงเรียนได้ จะเห็นได้ว่าการศึกษาของเด็กไทยยังอยู่ในวงจำกัด โรงเรียนซึ่งเป็นสถานศึกษาของเด็กก็ไม่ได้มีอยู่กระจัดกระจายทั่วประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโรงเรียนส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ในตัวเมืองหรืออยู่ในส่วนกลางมากที่สุด ทำให้เด็กที่อยู่ตามชนบทไม่มีโรงเรียนเพียงพอ และคุณภาพของโรงเรียนในแต่ละชุมชนก็ไม่เหมือนกันจึงทำให้ผู้ที่มีโอกาสได้รับการศึกษาสูงกว่าการศึกษาภาคบังคับ เป็นพวกที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะได้เปรียบและอยู่ในเมือง ส่วนผู้ที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะยากจน หรืออยู่ในชนบทจะมีโอกาสน้อย เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่าสิ่งแวดล้อมและฐานะทางเศรษฐกิจเป็นองค์ประกอบที่ทำให้เด็กไม่ได้รับความเสมอภาคทางการศึกษา

แนวคิดในเรื่องความเสมอภาคทางการศึกษา ไม่ได้หมายความว่า เด็กทุกคนจะต้องได้รับการศึกษาเท่ากัน หรือเด็กทุกคนต้องเรียนต่อในระดับสูง และเป็นผู้สำเร็จการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยทั้งหมด แต่หมายความว่า เด็กมีโอกาสที่จะได้เข้าโรงเรียนและมีโอกาสที่จะพัฒนาความสามารถทักษะ ตลอดจนสติปัญญาได้พอ ๆ กันในการศึกษาระดับเดียวกัน ถึงแม้จะมีสภาพทางบ้านแตกต่างกัน

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า สิ่งแวดล้อมและฐานะทางเศรษฐกิจมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการก่อให้เกิดความไม่เสมอภาคทางการศึกษา ถ้าพิจารณาตั้งแต่ระดับอนุบาลจะเห็นว่าโรงเรียนอนุบาลส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในเมือง เพราะฉะนั้นเด็กในชนบทหรืออยู่ในแหล่งเสื่อมโทรมแม้ว่าจะอยู่ในเมืองก็ไม่มีโอกาสได้เข้าศึกษา เด็กในเมืองหรือเด็กในกรุงเทพฯ เท่านั้นที่จะมีโอกาสได้เข้าศึกษา และครอบครัว

ที่จะส่งเด็กเข้าเรียนในระดับอนุบาลได้จะต้องเป็นครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีพอสมควร เพราะโรงเรียนอนุบาลส่วนใหญ่จะเป็นของเอกชนซึ่งเก็บค่าบำรุงการศึกษาอยู่ในระดับที่สูง เด็กในกรุงเทพฯ จะมีโอกาสมากกว่าเด็กในจังหวัดอื่น ๆ ความแตกต่างในโอกาสดังกล่าวมีผลสืบเนื่องมาจากฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว และท้องถิ่นที่เด็กอาศัยอยู่ เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่าโอกาสของเด็กที่จะเข้ารับการศึกษามีความไม่เท่าเทียมกันตั้งแต่ก่อนการศึกษาภาคบังคับแล้ว ครั้นมาถึงระดับประถมศึกษาปรากฏว่า เด็กชั้นประถมศึกษาในประเทศไทยที่ไม่ประสบความสำเร็จทางการศึกษา และไม่ได้รับการศึกษาต่อ ส่วนมากจะเป็นเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะยากจน บิดามารดาได้รับการศึกษาต่ำ ดังจะเห็นได้จากการศึกษาของ สงัด อุทรานันท์[1] พบว่าสาเหตุที่เด็กไม่ได้เรียนต่อในประถมปลายเนื่องจากผู้ปกครองประกอบอาชีพเกษตรกรรมและรับจ้าง รายได้ของครอบครัวปีละ 2,000 – 4,000 บาท และสภาพแวดล้อมการเดินทางไปโรงเรียนของนักเรียนกลุ่มที่ไม่ได้ศึกษาต่อ ไม่ได้รับความสะดวกเท่าที่ควร นอกจากนี้ปรากฏว่าผู้ปกครองของนักเรียนกลุ่มที่ไม่ได้ศึกษาต่อ ส่วนมากเรียนต่ำกว่าชั้นประถมปีที่ 4 หรือไม่ได้เรียนหนังสือเลย เช่นเดียวกับการวิจัยของ ศิริ วรศิริ[2] พบว่าระดับการศึกษาและการออกจากโรงเรียนก่อนจบการศึกษามีความสัมพันธ์กับระดับการศึกษาและอาชีพของบิดา แต่ไม่มีความสัมพันธ์กับระดับการศึกษา และอาชีพของมารดา แสดงว่าในแหล่งชุมนุมชนหนาแน่น ถ้าบิดามีการศึกษาและอาชีพที่มีรายได้สูง บุตรหลานก็จะมีการศึกษาสูงด้วย ถ้าบิดามีการศึกษาระดับต่ำและอาชีพกรรมกร บุตรหลานจะมีการศึกษาระดับต่ำด้วย ส่วนเด็กที่จบชั้นประถมศึกษาและมีโอกาสเรียนต่อเป็นเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี และเด็กพวกนี้ยังมีโอกาสเข้าเรียนในโรงเรียนขนาดใหญ่ มีอุปกรณ์การสอนดี ครูดีในระดับมัธยมศึกษาก็เช่นเดียวกัน เด็กในชนบทมีโอกาสเข้าศึกษาต่อน้อยเพราะโรงเรียนระดับนี้

---

[1] สงัด อุทรานันท์ สภาพทางเศรษฐกิจสังคมและสภาพเกี่ยวกับตัวเด็กบางประการที่ทำให้เด็กไม่สามารถเข้าเรียนต่อในชั้นประถมปลายในภาคการศึกษาภาคบังคับ จังหวัดเชียงใหม่ ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร, 2513, หน้า 139 – 143

[2] ศิริ วรศิริ สำรวจภาวะการศึกษาของประชากรในแหล่งชุมชนหนาแน่นบริเวณบ่อนไก่ ตำบลลุมพินี จังหวัดพระนคร ปริญญานิพนธ์ การศึกษามหาบัณฑิต วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร 2513, หน้า 59

ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในส่วนกลางและตัวเมืองที่มีชุมชนหนาแน่น จึงปรากฏว่าเด็กในชนบทห่างไกลที่มีฐานะไม่ค่อยดี มีโอกาสเรียนต่อน้อย เพราะฉะนั้นเด็กในระดับมัธยมศึกษาส่วนใหญ่จึงมาจากครอบครัวที่มีฐานะดีและอยู่ในเมือง นอกจากนั้นแล้วการศึกษาของไทยยังใช้วิธีการคัดเลือกนักเรียนเข้าเรียนโดยวิธีสอบคัดเลือกและมุ่งสอบแต่ในด้านวิชาการอย่างเดียว ทำให้เด็กที่มีความถนัดทางด้านวิชาการมีโอกาสมากกว่า และส่วนใหญ่เด็กที่สอบเข้าได้ก็เป็นเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะดี อาจเป็นเพราะสภาพแวดล้อมทางบ้านมีผลต่อการเรียนรู้ของเด็กมาก ถึงแม้ว่าเด็กจะมีความสามารถเท่าเทียมกันมาตั้งแต่ต้นและอยู่ในโรงเรียนเดียวกันที่มีมาตรฐานการศึกษาเหมือนกันก็ตาม ผลการเรียนของเด็กอาจแตกต่างกันได้ ทั้งนี้เพราะเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะดีมีโอกาสศึกษาเพิ่มเติมจากการเรียนพิเศษหรือจ้างครูมาสอนที่บ้านในวิชาที่ตนเองยังอ่อนอยู่ เพื่อเป็นการทบทวนและส่งเสริมความรู้ให้ดีขึ้น นอกจากนั้นยังมีแรงจูงใจที่สูงกว่าด้วย เพราะพ่อแม่หรือผู้ปกครองที่มีการศึกษามักมีตำรับตำราต่าง ๆ ให้พร้อมและอยู่ใกล้ชิดสื่อมวลชนต่าง ๆ มีกำลังทรัพย์พอที่จะซื้อหาอุปกรณ์ตลอดจนให้การดูแลในด้านอาหารการกินเป็นอย่างดี ทำให้สุขภาพดีด้วย ซึ่งตรงข้ามกับเด็กที่มาจากครอบครัวที่ยากจนจะไม่มีโอกาสดังกล่าว เพราะว่าความยากจนจะเป็นอุปสรรคขัดขวางการศึกษาเล่าเรียนของเด็ก ไม่มีเงินค่าเล่าเรียนซื้อหนังสืออุปกรณ์การเรียนต่าง ๆ ได้อย่างเพียงพอ แม้แต่เครื่องแบบนักเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งแรงจูงใจในการเรียนก็ไม่มี พ่อแม่ของเด็กเองก็ไม่รู้หนังสือทำให้ไม่เห็นคุณค่าของการศึกษากับทั้งไม่สนใจและไม่สนับสนุนด้วย ซึ่งความจริงข้อนี้สอดคล้องกับขององค์การเพื่อความร่วมมือการพัฒนาทางเศรษฐกิจ (Organization for Economic Co - operation and Development)[1] ได้เขียนเรื่องความเสมอภาคทางการศึกษา โดยกล่าวถึงผลการวิจัยสถานภาพทางการศึกษาของประเทศสมาชิก 19 ประเทศ ของ OECD ว่า ลักษณะของสังคมที่ต่างกันจะมีผลต่อสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนของนักเรียนเป็นอย่างยิ่ง นักเรียนที่มาจากชนชั้นยากจน เข้าเรียนด้วยความขัดสนจะมีผลการเรียนต่ำ และอัตราการออกกลางคันสูง นอกจากนี้ ลักษณะของสังคมดังกล่าว ยังมีผลต่อโอกาสที่นักเรียนจะได้เรียนสูงอีกด้วย ทั้งนี้เพราะทัศนคติของกลุ่มสังคมแต่ละกลุ่มที่ได้รับ

---

[1] OECD, Equal Educational Opportunity (Centre of Educational Research and Innovation, 1971), p. 17.

ถ่ายทอดกันมามีผลต่อแรงจูงใจในการเรียนของเด็ก ซึ่งจะมีอิทธิพลสูงกว่าการตัดสินใจของเด็กเอง เด็กที่มาจากครอบครัวที่มีการศึกษาดีย่อมมีแรงจูงใจในการศึกษาสูงกว่าเด็กที่มาจากชนชั้นกรรมกร และมักจะมีคะแนนดีกว่า

ส่วนในด้านที่เกี่ยวกับการใช้ระบบการสอบคัดเลือกนักเรียนเข้าเรียน สิ่งนี้ก็ทำให้เกิดความไม่เสมอภาคในด้านโอกาสด้วย กล่าวคือคนส่วนใหญ่จะพยายามส่งบุตรหลานของตนเข้าโรงเรียนที่ตั้งมานาน มีชื่อเสียงและคุณภาพดี แต่โรงเรียนดังกล่าวก็รับนักเรียนจำนวนจำกัด ทำให้บางคนเข้าไปเรียนโดยการใช้อภิสิทธิ์ชนต่าง ๆ ซึ่งเป็นผลต่อเด็กอีกส่วนหนึ่งที่มีความสามารถจะต้องหมดโอกาสไป เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่า การศึกษาตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงมัธยมศึกษาเด็กไทยยังไม่ได้รับความเสมอภาค ยิ่งในระดับอุดมศึกษายิ่งมีโอกาสน้อยมาก เพราะการเรียนในระดับอุดมศึกษาต้องเสียค่าใช้จ่ายสูง เด็กที่มาจากครอบครัวที่ยากจน เช่น กรรมกร หรือชาวนา จะไม่ค่อยมีโอกาสเพราะเด็กที่มาจากครอบครัวที่ยากจนไม่ได้รับความเสมอภาคในการศึกษาตั้งแต่ต้นแล้ว คือตั้งแต่ในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา เป็นต้นมา และจากการสำรวจของ ยูเนสโก (Unesco อ้างจากเมธินินทร์ ภิญญชน)[1] พบว่า สถานศึกษาในเมืองหลวงมักจะมีคุณภาพดีกว่าสถานศึกษาในตัวเมืองและชนบท สถานศึกษาในชนบทมักจะขาดครูที่มีคุณวุฒิ และความชำนาญในการสอนสาขาวิชาต่าง ๆ ขาดวัสดุอุปกรณ์การศึกษา ขาดการบริหารที่ดีและได้รับการสนับสนุนในด้านงบประมาณน้อยกว่าโรงเรียนในเมืองประกอบกับการศึกษาของ โวลเฟิล (Wolfle อ้างจาก จรูญ พานิชย์ผลินไชย)[2] พบว่า จำนวนนักเรียนที่ได้เข้าวิทยาลัยมีความสัมพันธ์กันในทางบวกกับคุณภาพของโรงเรียนที่เรียนในระดับประถมและมัธยมศึกษา โดยเฉพาะโรงเรียนรัฐบาล ทั้งนี้ยอมแสดง

---

[1] เมธินินทร์ ภิญญชน การศึกษาองค์ประกอบของนักเรียนที่มีโอกาสเข้าศึกษาต่อในชั้น ม.ศ.ปลาย ในภาคเหนือ ปริญญานิพนธ์ การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2521, หน้า 12

[2] จรูญ พานิชย์ผลินไชย โอกาสการเข้าศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จำแนกตามประเภทโรงเรียน สถานภาพส่วนตัว และผลการเรียนของนักเรียนในภาคเหนือ ปริญญานิพนธ์ การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2521, หน้า 20

ให้เห็นว่าคุณภาพ สิ่งแวดล้อมในโรงเรียนที่จัดให้มีส่วนสำคัญต่อโอกาสทางการศึกษาระดับที่สูงกว่าของนักเรียน นอกจากนี้ จีน เฟลาด์ (Jean Floud) และ เอ เอช ฮัลเซ (A.H.Halsey)[1] ก็พบว่า ไม่ว่าจะเป็นโอกาสเข้าศึกษาต่อในวิทยาลัยของผู้จบจากโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย หรือโรงเรียนมัธยมศึกษาก็ตาม ผู้ที่มีสติปัญญาในระดับเดียวกัน แต่อยู่ในชั้นของสังคมที่ต่างกันจะมีโอกาสสอบเข้าวิทยาลัยได้ต่างกัน ผู้ที่อยู่ในสังคมชั้นสูงมักจะมีโอกาสสูงกว่าผู้ที่อยู่ในสังคมชั้นต่ำกว่าเสมอ

ในปัจจุบันได้มีนักการศึกษาหลายท่าน พยายามทดลองหาแนวทางเพื่อสร้างความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษาจากที่เป็นอยู่ ปรากฏว่าส่วนใหญ่เห็นพ้องต้องกันว่าการศึกษาตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาขึ้นไปถูกครอบครองด้วยคนรวย ดังจะเห็นได้จากรายงานการสอบคัดเลือกเพื่อเข้าศึกษาต่อในสถาบันอุดมศึกษาของประเทศไทย ระหว่างปีการศึกษา 2512 – 2516[2-5] จำนวนผู้มีสิทธิ์เข้าศึกษาในแต่ละปีนั้นมาจากกลุ่มที่มีบิดามารดาประกอบอาชีพค้าขาย และมีภูมิลำเนาอยู่ในส่วนกลางมากที่สุด แต่จำนวนผู้มีสิทธิ์เข้าศึกษาจากกลุ่มที่มีบิดามารดาประกอบอาชีพเกษตรกรรมและมีภูมิลำเนาอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และตะวันตกมีน้อยที่สุด

---

1 Jean Floud and A.H. Halsey, "Social Class, Intelligence Tests, and Selection for Secondary School", Education, Economic and Society. (5th ed., New York : The Free Press of Glencoe, Inc., 1969), p. 213.

2 สำนักงานสภาการศึกษาแห่งชาติ, รายงานการสอบคัดเลือกเข้าศึกษาต่อในสถาบันอุดมศึกษา ปีการศึกษา 2512 – 2513 หน้า 6

3 สำนักงานสภาการศึกษาแห่งชาติ, รายงานการสอบคัดเลือกเข้าศึกษาต่อในสถาบันอุดมศึกษา ปีการศึกษา 2513 – 2514 หน้า 11

4 สำนักงานสภาการศึกษาแห่งชาติ, รายงานการสอบคัดเลือกเข้าศึกษาต่อในสถาบันอุดมศึกษา ปีการศึกษา 2514 – 2515 หน้า 11

5 ทบวงมหาวิทยาลัยของรัฐ, รายงานการสอบคัดเลือกเข้าศึกษาต่อในสถาบันอุดมศึกษา ปีการศึกษา 2516 – 2517, หน้า 25, 32

ในปัจจุบันกล่าวได้ว่า เด็กไทยยังไม่ได้รับความเสมอภาคทางการศึกษาในความหมายที่กล่าวแล้วข้างต้น โดยเฉพาะเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะยากจนและอยู่ในชนบท เพราะระบบการศึกษาในปัจจุบันยังเน้นที่การสอบ เด็กที่ได้เปรียบคือเด็กที่พ่อแม่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีและอยู่ในเมือง นอกจากนี้หลักสูตรที่เด็กใช้เรียนก็เหมือนกันหมด เด็กไม่สามารถนำความรู้ที่เรียนไปใช้ปรับปรุงชีวิตในชนบทของตนได้ และทัศนคติของบิดามารดาก็มีผลต่อแรงจูงใจในการที่จะศึกษาต่อของบุตร กับภูมิลำเนาก็นับว่ามีส่วนในสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนของนักเรียนอยู่ไม่น้อย จะเห็นได้จากท้องถิ่นที่ห่างไกลจากความเจริญ คุณภาพของโรงเรียนทั้งในระดับประถมและมัธยมยังแตกต่างกันมาก สภาพโรงเรียนไม่ได้รับการเอาใจใส่ช่วยเหลือจากรัฐอย่างเพียงพอ ทั้งยังขาดครูที่มีคุณวุฒิและประสบการณ์ในการสอน อุปกรณ์ไม่พร้อม ผู้เรียนก็ขัดสน นักเรียนเหล่านี้จะมีโอกาสประสบผลสำเร็จในการเรียนน้อยมาก สิ่งเหล่านี้เป็นปัญหาที่รัฐจะต้องแก้ไขเพื่อความเป็นธรรมในสังคมต่อไป การแก้ไขนั้นสำหรับในด้านคุณภาพของโรงเรียนแก้ไขได้โดยการเพิ่มงบประมาณให้กับโรงเรียน จัดหาวัสดุอุปกรณ์การสอนให้โรงเรียนอย่างเพียงพอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโรงเรียนในชนบท พร้อมกับจัดหาครูที่มีวุฒิและประสบการณ์ในการสอนออกสู่ชนบทด้วย ซึ่งถ้าหากว่าคุณภาพของโรงเรียนในเมืองและชนบทไม่แตกต่างกันแล้วจะเป็นการลดจำนวนนักเรียนต่างจังหวัดที่จะมาเรียนในกรุงเทพฯ อีกด้วย ส่วนเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะยากจนแต่มีความสามารถและสติปัญญาที่จะเรียนในระดับสูงได้นั้น รัฐอาจช่วยได้โดยให้ในรูปทุนการศึกษาโดยการคัดเลือกเด็กในแต่ละท้องถิ่นที่มีความสามารถสูงได้มีโอกาสศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นไป อาจถึงระดับอุดมศึกษาก็ได้ เมื่อจบการศึกษาแล้วเด็กจะต้องใช้ทุนโดยกลับไปทำงานในภูมิลำเนาเดิมของตน ซึ่งจะเป็นการกระจายผู้ที่มีความสามารถออกสู่ชนบทเป็นการช่วยพัฒนาประเทศชาติอีกด้วย

สำหรับในครอบครัวการได้รับความเสมอภาคทางการศึกษานั้นแม้จะหมายความว่า เด็กทุกคนควรมีโอกาสได้เรียนตามความสามารถและความสนใจของตน แต่ก็ไม่จำเป็นว่าทุกคนจะต้องเรียนจนจบระดับอุดมศึกษาเหมือนกันหมด เช่นเด็กบางคนในครอบครัวมีความสามารถ ความสนใจ และถนัดทางด้านเกษตร บางคนทางด้านตัดเย็บเสื้อผ้า บางคนทางด้านแก้เครื่องยนต์ ฯลฯ พ่อแม่ก็ควรที่จะสนับสนุนและส่งเสริมให้เด็กได้เรียนจนถึงที่สุดตามควรแก่ความสามารถและสถานภาพทางสังคมเศรษฐกิจ ซึ่งจะถือได้ว่าพ่อแม่ได้ให้ความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษาแก่เด็กแล้ว ตามปกติ

เด็กไทยที่อยู่ในครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงและปานกลางจะไม่ค่อยมีปัญหาในเรื่องนี้นัก แต่เด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำจะประสบปัญหาด้านความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษามาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพศของเด็กกับลำดับที่การเกิดของเด็กในครอบครัวจะได้รับความเสมอภาคไม่เท่ากัน พ่อแม่ส่วนใหญ่จะส่งเสริมให้ลูกผู้ชายได้รับการศึกษามากกว่าลูกผู้หญิง เพราะถือว่าผู้ชายมีหน้าที่ทำงานหาเลี้ยงครอบครัว ผู้หญิงมีหน้าที่ทำงานบ้าน ฉะนั้นผู้หญิงไม่จำเป็นต้องเรียนมาก ยิ่งในชนบทแล้วผู้หญิงไม่ค่อยมีโอกาสได้เรียนและมักให้ลูกผู้หญิงอยู่กับบ้านเพื่อช่วยพ่อแม่ทำงานบ้าน บางครอบครัวที่ยากจนลูกคนโตจะไม่ค่อยได้เรียนเพราะต้องช่วยทำงานหารายได้ให้แก่ครอบครัวและยังถูกสอนให้เสียสละแก่น้อง ๆ ให้ได้เรียน ดังนั้นจะเห็นได้ว่าครอบครัวที่ยากจนพ่อแม่จะไม่ให้ความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษาแก่ลูกด้วยความจำเป็นเพื่อความอยู่รอดของครอบครัว คำถามที่น่าจะช่วยเร่งกันให้คิดก็คือ จะกระตุ้นให้พ่อแม่ทั้งหลายเหล่านี้ได้คำนึงถึงสิทธิของเด็กที่ควรจะมีโอกาสได้ใช้ความสามารถต่าง ๆ ที่เขามีอยู่ให้มากที่สุดเท่าที่จะกระทำได้อย่างไร และทั้งนี้ก็ต้องขึ้นอยู่กับเงื่อนไขที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่งคือการสนับสนุนอย่างแท้จริงจากพ่อแม่ที่จะให้โอกาสแก่เด็กเสมอภาคกันทั้งทางกายภาพและทางจิตใจ.

++++++++++++++++

ธรรมชาติของเด็กกับแง่คิดในการอบรมจากประสบการณ์ของข้าพเจ้า

บุญกอบ วิสมิตะนันทน์

ลักษณะจิตใจและธรรมชาติของเด็ก

จิตใจของเด็กเมื่อแรกเกิดเปรียบเสมือนผ้าขาวสะอาดปราศจากมลทิน ธรรมชาติของผ้าขาวสะอาดนั้น ผู้ใดจะละเลงสีให้เลอะเทอะต่าง ๆ ดำ ๆ หรือระบายสีสันให้สวยสดงดงามก็ย่อมจะทำได้ง่ายและมองเห็นสีเหล่านั้นได้ชัดเจนด้วย และก็เป็นธรรมดาของผ้าขาวด้วยเหมือนกันที่แม้จะเก็บถนอมไว้เพียงใดก็ไม่วายที่จะมีสีเหลืองไม่น่าดู แสดงว่าผ้าขาวจะต้องเป็นผ้าที่มีสีอื่นปนแน่ ๆ แต่ควรให้เป็นสีใดจึงจะเป็นที่พึงใจของผู้ที่พบเห็น ?

เป็นวิถีธรรมชาติของเด็กวัย 1 – 3 ขวบ ที่เมื่อจำสิ่งที่ตนสนใจ หรือสะดุดใจ หรือคุ้นเคย หรือมีตัวอย่างให้เห็นอยู่เสมอได้ ก็จะมีความทรงจำติดสมองอย่างแน่นแฟ้นตลอดไป และเป็นธรรมชาติของเด็กวัยนี้ที่ความรัก ความอบอุ่น ความสนใจ ความเมตตาปราณีของผู้เลี้ยงดูจะมีผลต่อจิตใจและพฤติกรรมมาก อิริคสัน 1963 กล่าวไว้ว่า "ในระยะขวบแรกของชีวิตเป็นระยะที่มนุษย์พัฒนาความรู้สึกไว้เนื้อเชื่อใจในบุคคลอื่น โดยที่เด็กต้องได้รับความรักจากผู้ใหญ่ที่เลี้ยงดู ถ้าเด็กไม่ได้รับสิ่งเหล่านี้เพียงพอในระยะขวบแรก ๆ ของชีวิต เมื่อเติบโตในเวลาต่อมา เขาจะไม่ค่อยรู้สึกไว้ใจใคร สร้างไมตรีกับผู้อื่นยาก"* ที่ร้ายที่สุดน่าจะได้แก่การทำให้มองโลกในแง่ร้าย เห็นผู้อื่นเป็นศัตรูของตนไปเสียหมด

ผู้ที่มีประสบการณ์ของการเลี้ยงดูเด็กเล็ก ๆ วัยขวบแรก ๆ ด้วยตนเอง คงสังเกตเห็นได้ว่าเด็กวัยนี้สนใจสิ่งต่าง ๆ รอบด้าน เห็นอะไรใกล้มือต้องคว้าต้องฉวยทันที และเลียนแบบกิริยาอาการและการกระทำทุกอย่างของผู้ที่เลี้ยงดูตน หรือผู้ที่อยู่ใกล้ชิดหรือผู้ที่ทำอะไรสะดุดความสนใจ เด็กวัย 2 ขวบ จะมีความรู้สึกเป็นตัวของตัวเองมากที่สุด จะทำอะไรตามใจตนเอง ไม่ชอบให้ใครมาขัดใจ

---

* คู่มือการเรียนจิตวิทยาทั่วไป มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ หน้า 39 เขียนโดยคณาจารย์ภาควิชาจิตวิทยา 2517.

ด้วยเหตุที่พัฒนาการของเด็กจะเป็นไปตามคลื่นของชีวิต ไม่มีพัฒนาการย้อนหลัง จึงน่าจะเป็นข้อคิดเบื้องต้นของผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบอนาคตของเด็ก ที่จะฉวยโอกาสใช้ธรรมชาติและลักษณะจิตใจของเด็กวัยนี้ (1 – 3 ขวบ) ให้เป็นคุณแก่ตัวเด็กให้มากที่สุด ด้วยการอบรมสิ่งที่ควรเป็นคุณสมบัติของเด็กตามที่สังคมคนดีปรารถนา เพื่อชาติจะได้มีพลเมืองดีที่ไม่ทำตัวให้รัฐบาลต้องพะวงต่อการแก้ปัญหาคนในสังคมจนไม่มีเวลาใช้ปัญญาไปในทางบริหารประเทศให้รุ่งเรืองก้าวหน้าและเสริมความสงบสุขให้แก่ประชาชน

การที่ข้าพเจ้าคิดว่าผู้เลี้ยงดูเด็กควรอบรมและนำเด็กไปในทางที่ดีงามนั้น เพราะต่อไปเด็กจะต้องเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ควรจะต้องมีส่วนรับผิดชอบในกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคมและประเทศชาติตามสิทธิและหน้าที่ของสมาชิกในสังคมและของประชาชน และเพราะข้าพเจ้าเชื่อว่าการสร้างอนาคตที่ดีให้แก่เด็กก็เท่ากับได้สร้างอนาคตที่ดีให้แก่ชาติ

<u>สิ่งที่ควรปลูกฝังให้เป็นคุณต่อตัวเด็ก</u>

ตามความคิดเห็นของข้าพเจ้า สิ่งที่ควรปลูกฝังเสียแต่วัยต้น ๆ ให้คิดเป็นอุปนิสัยที่ดีงามเป็นบุคลิกภาพ ในความคิดรวบยอด ในความสำนึก และเป็นสามัญลักษณ์ของเด็ก น่าจะได้แก่สิ่งที่ช่วยในการพัฒนาจิตใจ ร่างกาย สติปัญญา และอารมณ์ เหล่านี้คือ

1. มีศีลธรรมและวัฒนธรรม
2. มีสุขภาพพลานามัยดีและรักความสะอาด
3. ไม่ดูดาย
4. มีอารมณ์ดีและมีความสุขตามอัตภาพ
5. มีความสนใจและชอบหนังสือ

<u>การเป็นผู้มีศีลธรรมและวัฒนธรรม</u>

ได้กล่าวมาแล้วแต่เบื้องต้นว่า เด็กวัยขวบต้น ๆ จำง่ายและเลียนแบบเก่ง การฝึกและอบรมเด็กให้เป็นผู้มีศีลธรรมและวัฒนธรรม ข้าพเจ้าคิดว่าผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบอนาคตของเด็กควรประพฤติและปฏิบัติตามค่านิยมที่ดีของสังคมให้เด็กเห็นเป็นแบบอย่างเป็นอันดับแรกแล้วจึงสอน

ให้เด็กปฏิบัติเป็นอันดับสอง เด็กจะได้ทำด้วยความมั่นใจ เพราะผู้ใหญ่เองก็ประพฤติเช่นนั้นด้วย และข้าพเจ้าก็ได้กระทำตามความคิดนี้ วัฒนธรรมง่าย ๆ ที่พอจะสอนได้ตั้งแต่เด็กอายุประมาณ 1 ขวบได้แก่ ให้รู้จักขอบใจเมื่อมีผู้ทำประโยชน์ให้และรู้จักขอโทษเมื่อทำอะไรพลั้งพลาดให้ผู้อื่นโกรธ เด็กอายุ 1 ขวบ ยังพูดได้ไม่กี่คำ และพูด 2 พยางค์ ยังไม่ได้ ข้าพเจ้าจึงสอนให้เด็กของข้าพเจ้าปฏิบัติด้วยการพนมมือไหว้ ทั้งขอบใจและขอโทษ จากประสบการณ์ของข้าพเจ้า แม้จะเป็นเวลาดึกเพียงไร เมื่อส่งขวดนมให้เด็กขณะมีอายุประมาณ 1 ขวบ 7 เดือน โดยเตือนให้ขอบคุณก่อน เด็กจะยกมือไหว้ทันทีทั้งที่กำลังสลึมสลือคือตื่นยังไม่เต็มที่ เมื่อเด็กทำเงื่องมือจะตีข้าพเจ้าหรือทำของตกกังเปรื่องปร่าง หรืองอแงจะทำอะไรตามใจตนเองมากเกินไป ครั้นพอข้าพเจ้าแสร้งทำโกรธเด็กจะเข้ามากอด เมื่อข้าพเจ้าบอกให้ขอโทษก่อน เด็กก็จะยกมือไหว้ การฝึกวัฒนธรรมง่าย ๆ ทำนองนี้ ข้าพเจ้าเข้าใจว่าอาจเป็นผลพลอยได้ในแง่กระตุ้นเตือนให้เด็กรู้คุณคนด้วย ขณะนี้เด็กอายุ 2 ขวบ 1 เดือน ข้าพเจ้ากำลังหัดให้พูดคำว่าขอบใจ เพราะเมื่อเพื่อนของเด็กทำอะไรให้เป็นต้นว่าหยิบรองเท้าส่งให้ เมื่อบอกให้ขอบใจเพื่อนก่อนเด็กก็ยกมือไหว้

ในแง่การประหยัด ถ้าเด็กทำสิ่งใดหกหรือวางเข้าของทิ้งไว้ เมื่อข้าพเจ้าบอกว่าของจะเสียหายเสียดาย เด็กก็จะช่วยเก็บ แต่บางทีเพราะความเข้าใจไม่แจ่มแจ้งของเด็กวัย 1 ขวบ 7 เดือนถึง 2 ขวบ ที่เห็นว่าก่อนเก็บของเล่น ของใช้ หรือเสื้อผ้าให้เรียบร้อย ข้าพเจ้ามักเทของที่มีอยู่เดิมซึ่งเก็บไว้ในกระจาดพลาสติกออก เพื่อจัดใหม่ ดังนั้นพอเก็บของเสร็จ บางทีเด็กก็จะเทของออกทำให้กระจัดกระจายต้องเก็บกันใหม่อีก จึงต้องใช้วิธีเก็บให้พ้นมือเมื่อจัดเสร็จแล้ว ในเวลาที่เด็กป้อนข้าวเอง ก็ต้องคอยเตือนอยู่เสมอว่า ระวังอย่าให้ข้าวหก เสียดาย เด็กมักจะแสดงให้เห็นว่ามีความระมัดระวังเพิ่มขึ้น เช่น โน้มศีรษะลงจนเกือบติดชามข้าวก่อนส่งช้อนเข้าปาก

ด้านวินัย ได้ฝึกให้อยู่ในถ้อยคำ ให้รู้จักสังเกตน้ำเสียงของข้าพเจ้าว่าต้องการให้ทำสิ่งใดและไม่ต้องการให้ทำสิ่งใด เช่นเด็กชอบหนีลงจากบ้าน ไปเล่นตรงถนนหน้าบ้าน แม้ถนนอยู่ในร้วบ้าน แต่ข้าพเจ้าต้องการให้เด็กอยู่ในสายตาด้วยเกรงว่าจะเกิดอันตรายในขณะที่ข้าพเจ้ากำลังทำงานอยู่บนบ้าน จึงจับตัวมาดุทุกครั้งที่เด็กลงจากบ้าน เด็กอายุประมาณ 2 ขวบจะเข้าใจ แต่เพราะอยู่ในวัยมีความเป็นตัวของตัวเองมาก ตอนแรกจึงมักดื้อรั้น เมื่อถูกดุในเรื่องเดียวกันทุกครั้ง

และหลายหนเข้า พอเรียกก็รีบขึ้นบ้านทันที เด็กวัย 2 ขวบมีความไวในการสังเกตสีหน้ามาก พอแสดงความไม่พอใจจะหยุดทำสิ่งที่ไม่ต้องการให้ทำ เว้นแต่เวลาง่วงนอนที่ก้อนข้างดื้อ ซึ่งอาจเป็นเพราะความง่วงทำให้ขาดความสังเกต

คุณงามความดีและวัฒนธรรมแห่งชีวิตของบุคคลย่อมมีมาตรฐานทางศาสนา เป็นกรอบควบคุมพฤติกรรม ดังนั้นเพื่อให้เด็กคุ้นเคยกับศาสนา ได้เห็นแบบอย่างพฤติธรรมของผู้ที่มีจิตศรัทธาในศาสนา ได้คุ้นเคยกับพิธีการทางศาสนา ได้คุ้นเคยกับการปฏิบัติตนต่อผู้ทรงศีล และเป็นการป้องกันการเป็นพุทธศาสนิกชนแต่ในนาม ข้าพเจ้าจึงพาเด็กของข้าพเจ้าไปนมัสการพระอริยสงฆ์ที่วัดตั้งแต่อายุประมาณ 1 ขวบ 6 เดือน เป็นประจำทุกวันเสาร์ต้นเดือน เว้นเดือนที่วัดมีงานซึ่งต้องมีคนไปทำบุญกันมากมายเกินกว่าที่จะนำเด็กเล็กไปในที่แออัดเช่นนั้น ที่ข้าพเจ้าพาเด็กไปนมัสการพระอริยสงฆ์ทุกเดือนก็เนื่องจากการทำให้เด็กใกล้ชิดศาสนา ย่อมเชื่อได้ว่าเด็กจะต้องเป็นคนดีเพราะศาสนาทุกศาสนาสอนให้เป็นคนดี และข้าพเจ้าคาดว่าจะเป็นการนำให้เด็กคอยจำสะสมต่อเนื่องไป การที่นำเด็กให้เข้าไปร่วมกิจกรรมทางวัดเมื่ออายุประมาณ 1 ขวบ 6 เดือน ทั้ง ๆ ที่เด็กจะเริ่มมีพัฒนาการผูกสัมพันธ์กับผู้อื่นได้ตั้งแต่อายุประมาณ 7 เดือนนั้น เพราะเห็นว่าเด็กเดินได้แล้ว พูดจากันพอเข้าใจ และมีความแข็งแรงพอที่จะไม่เป็นภาระให้ต้องคอยอุ้มชูอยู่เสมอ และเด็กวัยนี้เป็นวัยที่เด็กจะคอย ๆ มีความคิดเป็นของตนเอง จดจำง่าย เลียนแบบได้ดี ช่างสังเกต ในรายละเอียดต่าง ๆ

ก่อนนอน ข้าพเจ้าสวดมนต์กราบพระให้เด็กเห็นเสมอ เด็กจะทำตามเองโดยไม่ต้องบังคับ ตอนแรก ๆ เด็กคงไม่เข้าใจความหมายและยังสวดตามไม่ได้ พออายุ 1 ขวบ 10 เดือน จะออกเสียงคำสวดพยางค์ท้ายได้ บางคืนข้าพเจ้าลืมสวดมนต์เป็นตัวอย่าง เพราะมีงานที่จะต้องทำต่อ ตั้งใจแต่จะให้เด็กหลับเร็ว ๆ ด้วยถึงเวลาที่เด็กควรจะนอนได้แล้ว เด็กจะทำท่าสวดมนต์แล้วเตือนให้ข้าพเจ้าทำตามก่อนแล้วจึงจะยอมนอน

เพื่อให้เป็นนิสัยของการทำสมาธิตามรอยบาทพระพุทธองค์ ข้าพเจ้าได้สอนวิธีนั่งสมาธิแบบอานาปานสติให้ขณะที่มีอายุ 1 ขวบ 10 เดือน วิธีนั่ง คือ นั่งขัดสมาธิสองชั้นขาขวาทับขาซ้าย หงายมือวางทับกันบนหน้าตักให้มือขวาทับมือซ้าย เมื่อหายใจเข้ากล่าวว่า "พุทธ" หายใจออกว่า "โธ" เด็กเห็นตอนหายใจเข้าหน้าอกขยายออก และหายใจออกหน้าอกยุบลง เป็นยกไหล่ทั้งสองขึ้นและลดไหล่ลง เมื่อว่า "พุทธ" จึงยกไหล่ทั้งสองขึ้น ว่า "โธ" ก็ลดไหล่ลงตามความเข้าใจของตนเอง ต่อมาเด็กก็มักทำเองบ่อย ๆ บางทีก็ไปนั่งขัดสมาธิที่หน้าพระพุทธรูปเอง ข้าพเจ้าไม่ได้บอกให้ทำ ถ้าก่อนนอนก็ได้ก็จะนั่งขัดสมาธิและเตือนให้ข้าพเจ้าทำตามก่อนจึงจะยอมนอน และเลยเป็นนิสัยเวลานั่งกินข้าวก็มักจะนั่งขัดสมาธิด้วย

ก่อนออกจากบ้านข้าพเจ้าจะกราบพระก่อนและสอนให้เด็กทำด้วยตั้งแต่เด็กอายุประมาณ 1 ขวบ 7 เดือน เดี๋ยวนี้พอบอกให้ไปกราบพระก่อนออกจากบ้านและตอนกลับเข้าบ้านแล้ว ก็ตรงเข้าไปกราบเอง แต่ยังคงกราบแบบที่ถูกต้องคือแบบเบญจางคประดิษฐ์ไม่ได้

การนั่งสมาธิแล้วทำให้เกิดปัญญา ผู้นั้งต้องมีศีลก่อน ด้วยเหตุนี้ข้าพเจ้าจึงเตรียมสอนและฝึกเด็กให้ปฏิบัติตามเบญจศีลอันเป็นฆราวาสธรรมที่ทุกคนสามารถปฏิบัติได้ในชีวิตประจำวัน ด้วยการกระทำดังนี้

1. เพื่อให้เด็กรักชีวิตผู้อื่นเว้นจากการฆ่าสัตว์ ทำลายหรือทรมานสัตว์ และมีความเมตตาปราณีต่อสัตว์ ข้าพเจ้าเองจึงไม่ทำลายชีวิตสัตว์ให้เด็กเห็น เมื่อมีสัตว์ที่ไม่พึงประสงค์ เช่น แมลงสาบ มด ปลวก และยุง เป็นต้นอยู่ในบ้าน ก็พยายามไล่ออกไป ใช้ผ้าพันปลายไม้ชุบน้ำมันก๊าซทาตรงที่มันทำรังอยู่มันจะหนีไปหมด ยุงและแมลงสาบใช้ดี ดี ที ฉีดไล่ โดยเปิดประตูห้องมุ้งลวดไว้ เวลาที่ยุงกัดเด็กไล่สอนให้ใช้ผ้าโบกไล่ ถ้ายุงเข้ามุ้งก็ใช้ถุงพลาสติคตวัดยุงให้เข้าไปอยู่ในนั้นแล้วนำไปปล่อยนอกห้อง ได้พยายามชี้ชวนให้เด็กเห็นความน่ารักน่าเอ็นดูของสัตว์ประเภทต่าง ๆ ที่พอหาดูได้ในบริเวณบ้านและบ้านใกล้เคียง เช่น นก ไก่ แมว สุนัข ผีเสื้อ ฯลฯ เด็กของข้าพเจ้า เมื่อได้ยินเสียงนกร้องจะรีบปีนเก้าอี้ดูตรงหน้าต่าง ถ้าเดินไปพบไก่ หรือแมวก็จะจูงมือข้าพเจ้าให้ไปดู แต่ถ้าพบสุนัขจะจูงมือให้เดินเลี่ยงไปทาง ๆ

ข้าพเจ้าได้หัดให้เด็กนิยมกินอาหารมังสวิรัติ ซึ่งอาจจะเป็นวิธีหนึ่งที่จะช่วยให้เด็กคุ้นต่อการที่จะไม่ทำลายชีวิตสัตว์เพียงเพื่อที่จะกินเนื้อของมันเท่านั้น อีกประการหนึ่งเนื้อสัตว์อาจมีสารพิษหรือเป็นโรคอันอาจจะเป็นอันตรายต่อผู้บริโภค

อาจมีผู้แย้งว่าการกินอาหารมังสวิรัติจะทำให้เด็กขาดธาตุอาหารบางอย่างแต่ที่ข้าพเจ้าจำได้จากที่เคยเล่าเรียนมาก่อนนั้นคือ

วิตามิน เอ ที่ช่วยในการบำรุงตา มีในพืชผักทุกชนิด มีมากในฟักทอง และผักบุ้ง

วิตามิน บี ป้องกันโรคเหน็บชา มีในข้าวและแป้งข้าวต่าง ๆ ในข้าวยังมีธาตุเหล็กบำรุงโลหิตด้วย

วิตามิน ซี ช่วยให้ฟันแข็งแรง ป้องกันโรคลักปิดลักเปิด (เลือดออกตามไรฟัน) มีในผักและผลไม้ มีมากในส้ม

วิตามิน ดี ป้องกันโรคกระดูกอ่อน มีในพืชผักผลไม้ และอาหารที่ตากแห้ง เช่น กล้วยตาก ฯลฯ

วิตามิน อี ป้องกันการเป็นหมัน มีในพืชผักผลไม้

คาร์โบไฮเดรต	มีในแป้ง ข้าว เผือก มัน
โปรตีน	มีในเห็ด และอาหารจำพวกถั่ว มีมากในถั่วเหลือง (เต้าหู้ น้ำมันถั่วเหลือง เต้าฮวยทำจากถั่วเหลือง)
ไขมัน	ได้จากน้ำมันพืช
แร่ธาตุ	มีในผักและผลไม้

เด็กของข้าพเจ้าชอบผักและผลไม้มาก ผลไม้ที่ชอบมากกว่าอย่างอื่นคือ กล้วยน้ำว้า และส้มกา วันใดกินเนื้อวัวจากบ้านที่ไปจ้างเลี้ยงขณะที่ข้าพเจ้าไปทำงาน จะมีอาการกระอักกระอ่วน อาเจียน และท้องขึ้น ท้องเฟ้อ จนต้องห้ามปรามโดยเด็ดขาด

2. เพื่อให้รู้จักสิทธิในทรัพย์สินและไม่ละเมิดสิทธิในทรัพย์สินของผู้อื่น หรือถือวิสาสะที่จะหยิบของโดยไม่ได้รับอนุญาตจากเจ้าของ ข้าพเจ้าได้หัดให้เด็กพอใจเล่นแต่ของตนเอง การหันเหความสนใจของเด็กวัย 1 – 3 ขวบ ทำได้ง่าย เพียงแต่แสร้งทำสนใจสิ่งที่อยากให้เด็กสนใจ หรืออาจหาของแปลกใหม่ที่เด็กไม่เคยเห็นหรือของที่เคยเห็นแต่ไม่บ่อยนักมาล่อความสนใจ เช่น พับกระดาษเป็นนก หมวก เรือบิน เด็กวัยขวบแรก ๆ ชอบของแปลกใหม่ก็จะหันมาสนใจเองและพยายามพูดให้ฟังบ่อย ๆ ว่าเราต้องเล่นแต่ของของเรา เมื่อเด็กอายุประมาณ 1 ขวบ 10 เดือน ขณะที่กำลังเล่นของคนอื่นเมื่อบอกว่าเจ้าของมาแล้วจะรีบวางของแล้ววิ่งหนี การฝึกให้ทราบว่าไม่ควรหยิบของคนอื่นโดยที่เจ้าของยังไม่อนุญาตและให้รู้จักความเป็นเจ้าของในของของตนนั้น ข้าพเจ้าคาดว่าเมื่อเด็กมีวุฒิภาวะคงจะพัฒนาความรู้ความเข้าใจในเรื่องสิทธิของตนเองและของผู้อื่นได้ถูกต้องและรวดเร็ว

3. ความสำรวมในกามเป็นข้อที่ยังสอนเด็กวัยขวบต้น ๆ ไม่ได้ ข้าพเจ้าคิดว่าคงเริ่มได้เมื่อเด็กย่างเข้าเขตวัยรุ่น คืออายุประมาณ 12 หรือ 13 ปี เพราะเด็กวัยนี้ค่อนข้างจะเข้าใจความหมายของคำว่า คู่รัก สามี ภรรยา ได้พอควรแล้ว ข้าพเจ้าคิดว่าการสอนควรเป็นไปในทำนองแทรกแนวความคิดในขณะสนทนากันตามธรรมดาภายในบ้าน เกี่ยวกับความน่ารักน่าสรรเสริญของผู้ที่ไม่เปลี่ยนคู่ครองโดยไม่จำเป็น และเป็นประเพณีของพุทธศาสนิกชนที่ต้องเป็นผู้ซื่อสัตย์สุจริต มีความสันโดษคือความรู้สึกพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ ไม่ถือเป็นเรื่องโก้เก๋ที่ได้เปลี่ยนคู่ครองบ่อย ๆ ทั้ง

ให้รู้จักเคารพสถานที่ และรู้จักใช้สมองใคร่ครวญถึงความน่าอับอายที่จะกระทำสิ่งใดผิดจากค่านิยมและวัฒนธรรมอันดี พยายามให้เด็กอยู่ในสายตาด้วยการอนุญาตให้ชวนเพื่อนที่ตนพอใจมาที่บ้านได้

4. เพื่อให้เด็กพอใจที่จะพูดแต่ความจริง หลีกเลี่ยงและรังเกียจต่อการกล่าวเท็จนั้น ข้าพเจ้าทำตัวเป็นตัวอย่างเสมอมาตั้งแต่เด็กยังพูดไม่ได้ สัญญาสิ่งใดแล้วต้องทำตามสัญญาเสมอ และใช้แต่คำสุภาพ เมื่อเด็กเริ่มหัดพูดเมื่ออายุประมาณ 1 ขวบ 1 เดือน ก็พยายามให้เด็กใช้คำสุภาพ บางครั้งจำเป็นต้องดุว่า ก็ดุว่าอย่างมีเหตุผลไม่จำเป็นต้องใช้คำไม่สุภาพ

5. ไม่นำให้เด็กคุ้นเคยกับเครื่องดองของเมาต่าง ๆ และข้าพเจ้าคิดว่า เมื่อเด็กอายุประมาณ 3 – 4 ขวบ อันเป็นวัยที่พอจะวินิจฉัยสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเองได้แล้ว จึงจะชี้ให้เห็นความน่านิยมของผู้ที่ไม่เสพสุรายาเมา และอธิบายเกี่ยวกับโทษและความไม่จำเป็นของการประพฤติเช่นนั้นเมื่อเด็กมีอายุเข้าเขตวัยรุ่นอันเป็นวัยที่พอจะเข้าใจคำอธิบายได้ ทั้งจะเป็นการเตือนและทบทวนให้เด็กได้ระลึกถึงคำอธิบายของครูที่ได้อบรมสั่งสอนในโรงเรียนด้วย

ตามที่ข้าพเจ้าต้องการให้เด็กคอย ๆ ซาบซึมในฆราวาสธรรม 5 ประการ ตั้งแต่เด็กอยู่ในวัยที่ชอบเลียนแบบและจดจำง่ายนั้น นอกจากหวังให้เป็นฐานของการฝึกสมาธิในภายภาคหน้าถ้าเด็กยังสนใจแล้ว ยังมุ่งหวังให้เด็กยึดมั่นในคุณธรรมที่พึงปฏิบัติได้ในชีวิตประจำวันเพราะโลกที่มีแต่ความร่มเย็น คือโลกที่มีธรรมครองและ ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารึ ธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม

<u>การเป็นผู้มีสุขภาพ พลานามัยดี และรักความสะอาด</u>

เพื่อให้เด็กคุ้นเคยกับความสะอาด ข้าพเจ้าจะทำสะอาดทันทีเมื่อเด็กทำเปื้อนหรือทำเปียก ตั้งแต่เด็กยังแบเบาะ และทำสะอาดเครื่องนอน เสื้อผ้า เครื่องใช้ ของเล่นและสิ่งที่เด็กจำเป็นต้องเกี่ยวข้องด้วยให้สะอาดอยู่เสมอ พอเด็กนั่งได้ก็ฝึกให้นั่งกระโถน เมื่อเด็กอายุ 1 ขวบ 7 เดือนเป็นต้นมา จึงไม่ต้องกังวลในเรื่องทำเปื้อนเลย ส่วนเรื่องทำเปียกเด็กทำได้เรียบร้อยตั้งแต่อายุ 1 ขวบ 11 เดือนเป็นต้นมา ตั้งแต่เด็กอายุได้ 1 ขวบ 10 เดือน พอเห็นมือของตนสกปรกหรือเปื้อนเพียงเล็ก ๆ น้อย ๆ จะรู้จักไปล้างมือในอ่างน้ำสะอาดที่เตรียมไว้ให้และรู้จักหาผ้าแห้งเช็ดมือ รู้จักทิ้งเศษอาหารลงในที่สำหรับทิ้ง

เพื่อให้เด็กแข็งแรงมีพลานามัยดี ข้าพเจ้าส่งเสริมให้เด็กออกกำลังตามธรรมชาติ เช่นวิ่งเล่น หรือช่วยทำงานบางอย่างที่พอทำได้ และหาของเล่นที่ช่วยในการออกกำลังกาย เช่น รถจักรยานสำหรับเด็ก ฟุตบอล ฯลฯ

การที่ข้าพเจ้าต้องการให้เด็กมีสุขภาพ พลานามัยดี ก็เพื่อเมื่อเด็กเติบโตขึ้น ร่างกายจะได้แข็งแรงมีสุขภาพจิตดี ดังภาษิตกรีกที่ว่า Man Sano in Copore Dano (จิตใจที่ดีย่อมอยู่ในร่างกายที่แข็งแรง) ทั้งให้อาหารที่เป็นคุณแก่เด็กได้แก่อาหารที่ปรุงด้วยผัก และส่งเสริมให้กินผลไม้มากกว่าขนมหวาน เด็กที่คุ้นเคยกับการกินผลไม้จะไม่ชอบของหวานที่มีรสหวานกว่าความหวานของผลไม้ซึ่งก็เป็นผลดีต่อตัวเด็กเอง ที่ฟันจะทนไม่ผุง่าย คนโบราณมีคำพังเพยว่า "หวานเป็นลม ขมเป็นยา" แสดงให้เห็นว่าอาหารที่มีรสหวานจัดอาจทำให้เกิดโรคได้ด้วย

<u>การเป็นผู้ไม่ดูดาย</u>

เมื่อเด็กของข้าพเจ้าอายุประมาณ 1 ขวบ 6 เดือน จะสนใจช่วยทำงานที่ข้าพเจ้าทำให้เห็นอยู่เสมอ เช่น การกวาดบ้าน ถูบ้าน ทำกับข้าว และซ่อมบ้าน เป็นต้น ข้าพเจ้าปล่อยให้ช่วยและจับมือให้เด็กทำด้วยความถูกต้องมากกว่าให้เล่นแบบเล่น ๆ โดยไม่ทราบว่าจะทำถูกหรือไม่ เช่นเมื่อเด็กจับไม้กวาดทำท่ากวาดบ้าน ก็จับมือให้กวาดจริง ๆ เด็กอยากทำอะไรก็ช่วยให้ได้ทำในสิ่งที่ไม่เป็นอันตรายต่อตัวเด็ก การที่ให้โอกาสเด็กได้ช่วยผู้ใหญ่ทำงาน คงจะทำให้เด็กคุ้นกับงานไปทีละเล็กละน้อย ผู้ที่เคยทำงานย่อมจะอดช่วยไม่ได้เมื่อเห็นผู้อื่นทำงาน คนที่ไม่ดูดายก็แสดงว่าเป็นคนขยัน เมื่อเป็นคนขยันก็คงไม่จำเป็นจะต้องเลือกไปทำงานที่ไม่สุจริตโดยเห็นว่าลงแรงเพียงนิดเดียวก็ได้ผลตอบแทนมาง่าย ๆ การฝึกเด็กให้เป็นคนไม่ดูดายรวมทั้งการอบรมให้เด็กอยู่ในศีลธรรมและวัฒนธรรมอันดี มีความซื่อสัตย์สุจริต น่าจะมีผลพลอยได้ด้วยว่าเด็กจะรักสัมมาอาชีพเมื่อเป็นผู้ใหญ่ ขณะนี้เด็กของข้าพเจ้าอายุ 2 ขวบ 1 เดือน เมื่อข้าพเจ้าซักผ้าก็ช่วยขยี้ผ้าของตัวเองในน้ำเพื่อให้หมดผงซักฟอกได้และสามารถส่งผ้าที่ซักสะอาดแล้วให้ตากได้ เมื่อข้าพเจ้าจัดหนังสือก็ช่วยขนหนังสือจากที่วางกองไว้มาให้ได้ โดยที่ข้าพเจ้าไม่ได้สั่งให้ช่วย

การเป็นผู้มีอารมณ์ดีและมีความสุขตามอัตภาพ

ข้าพเจ้าฝึกให้เด็กเป็นผู้มีอารมณ์ดีอยู่เสมอในระยะที่เด็กมีอายุ 1 – 3 ขวบ ด้วยการดูแลโดยใกล้ชิด ไม่ปล่อยให้เด็กว้าเหว่อยู่ตามลำพัง ให้ความเมตตาและความอบอุ่นใจ ไม่พยายามให้มีความคับข้องใจให้รู้จักพึ่งตนเองได้ตามสภาพของเด็กวัยนี้ เช่นการป้อนข้าวเอง การเลือกเสื้อผ้า การหัดสวมเสื้อผ้า ฯลฯ ร่วมเล่นร่วมคุย และชักนำให้ทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่าง ๆ ก่อนหลับก็ยิ้มให้เด็กก็ยิ้มรับและหลับอย่างมีความสุข ตื่นนอนก็พยายามรับหน้าแล้วยิ้มให้และปราศัยตามสมควร เด็กของข้าพเจ้าจึงมีอารมณ์ดี เห็นใครก็ยิ้มด้วยง่าย ๆ เมื่อติดเป็นอุปนิสัย เวลาเป็นผู้ใหญ่คงจะต้องเป็นผู้มีอารมณ์ดีและมั่นคง รักเพื่อนมนุษย์ ซึ่งก็คงทำให้อยู่ในสังคมได้ด้วยความสุขตามอัตภาพของตน

การชอบและสนใจหนังสือ

เวลาอยู่กับเด็ก ถ้าข้าพเจ้าอ่านหนังสือพิมพ์หรือเขียนหนังสือ เด็กของข้าพเจ้าตั้งแต่อายุประมาณ 1 ขวบ 6 เดือนเป็นต้นมา จะพยายามหันความสนใจให้ไปสนใจเฉพาะตัวเด็กเองด้วยการกอดคอบ้าง นั่งทับหนังสือเสียบ้าง ข้าพเจ้าเลยถือโอกาสชี้ให้เด็กดูภาพในหนังสือพิมพ์ และบางทีก็ส่งหนังสือ ก ไก่ ที่มีภาพประกอบให้ เด็กจะสนใจภาพและสนใจอ่านตาม เมื่ออายุตั้งแต่ 1 ขวบ 7 เดือน เป็นต้นมา เด็กจะชอบเปิดหนังสือดูภาพต่าง ๆ เอง นอกจากนี้เพื่อให้สัมพันธ์กับภาพที่เด็กเคยเห็น เมื่อเห็นไก่จริง ๆ ข้าพเจ้าก็นำว่า ก ไก่ ถูก ๆ เห็นควายก็นำว่า ค ควาย ฯลฯ

สรุป

การอบรมเลี้ยงดูเด็กวัย 1 – 3 ขวบ จากประสบการณ์ของข้าพเจ้า พฤติกรรมต่าง ๆ ของเด็กที่แสดงออกจากการเรียนรู้และการเลียนแบบนั้น ทำให้ข้าพเจ้าเข้าใจลึกซึ้งยิ่งขึ้นในสุภาษิตโบราณที่ว่า "ไม้อ่อนดัดง่าย ไม้แก่ดัดยาก" ผู้ที่ประสงค์จะได้รูปลักษณ์ของไม้ดัดให้พิเศษสุดอย่างไรก็จะเริ่มดัดเมื่อไม้นั้นยังเพิ่งแข็งแรงตั้งตัวได้ หรืออีกนัยหนึ่ง ไม้นั้นยังเป็นไม้อ่อน จึงจะได้ดังประสงค์

เด็กวัย 1 – 3 ขวบ นอกจากจะเปรียบได้กับผ้าขาวสะอาดดังกล่าวข้างต้นแล้วยังเปรียบกับไม้อ่อนได้อีกด้วย ผู้อบรมเลี้ยงดูใคร่จะให้เด็กเป็นเยี่ยงใด ก็ควรที่ผู้อบรมน่าจะได้ประพฤติตนให้เป็นแบบอย่างเยี่ยงนั้นได้ เพราะการเป็นแบบอย่างย่อมให้ประโยชน์ดังนี้

1. จะได้ไม่เป็นไปในทำนองแม่ปูที่สอนให้ลูกปูเดินตรง ๆ ไม่คดเคี้ยว แล้วลูกปูก็เดินได้เพียงเหมือนแม่ปู แต่เดินไม่ได้เหมือนที่แม่ปูสอน

2. เด็กได้รับการถ่ายทอดคุณธรรมและพฤติกรรมจากการเรียนรู้และการเลียนแบบ ผู้ที่อยู่ใกล้ชิดเด็กย่อมเป็นแบบอย่างที่ทรงอิทธิพลต่อการเลียนแบบของเด็ก

3. การเป็นแบบอย่างที่ดีของผู้อบรมเลี้ยงดู ย่อมได้เปรียบผู้อื่นมากมาย เพราะเป็นที่พึ่งและช่วยสนองความต้องการของเด็กอยู่ตลอดเวลาที่เด็กยังช่วยตัวเองไม่ได้ โดยเฉพาะผู้ที่มีความรักและเมตตาเด็กอย่างเต็มเปี่ยม ย่อมได้รับความรักตอบจากเด็ก เด็กจะรู้สึกสุขใจเมื่อได้ทำตาม และเชื่อฟังผู้ที่ตนรักและไว้ใจ

4. การเห็นแบบอย่างอยู่เสมอย่อมเป็นการสะสมความรู้จากแบบไปทีละเล็กละน้อย จะเป็นการปฏิบัติตามที่ไม่ต้องฝืนใจ

อนึ่ง แง่คิดในการอบรมเด็กของข้าพเจ้านี้อาศัยประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงดูเด็กของข้าพเจ้าเพียงคนเดียว ที่ข้าพเจ้าใคร่แสดงให้เห็นว่าเราอาจนำเด็กให้เป็นผู้มีศีลธรรมจรรยาได้ตั้งแต่เยาว์วัย ข้าพเจ้าไม่อาจสรุปกล่าวได้ว่า จะอบรมเด็กอื่น ๆ ให้เป็นเช่นนี้ได้ ด้วยต้องแล้วแต่ปัจจัยหลายประการ เช่น พันธุกรรม ประสบการณ์ในอดีต และสภาพแวดล้อมที่เด็กเคยผ่านมา ฯลฯ กระนั้นก็ขอสรุปอย่างหนึ่งที่คงไม่มีใครคัดค้านได้ก็คือ การวางแบบอย่างที่ดีให้แก่เด็กระหว่างวัยต้นของชีวิตนั้นเป็นสิ่งจำเป็นยิ่ง

ในที่สุดนี้ ข้าพเจ้าขอจบลงด้วยคำขวัญที่ข้าพเจ้าประทับใจและระมัดระวังตนเองที่จะไม่ให้เป็นเช่นนั้นคือ

"ผู้ที่ทำลายอนาคตของเด็ก ย่อมได้ชื่อว่าเป็นผู้ทำลายอนาคตของชาติด้วย"

++++++++++++++++

สมอง เด็ก – สมองกล

ระวิพันธ์ โสมนะพันธุ์

การวิจัยที่พยายามตอบคำถามว่าสมองทำให้เกิดพฤติกรรมปรับตัวได้อย่างไร ได้พบความจริงสองประการซึ่งไม่สอดคล้องกัน ประการแรก นักสรีรวิทยา พบว่า สมองมีคุณลักษณะหลายอย่าง คล้ายเครื่องจักรกลนี่เองในการที่ต้องอาศัยพลังงานจากปฏิกริยาทางเคมี การมีระบบกายวิภาคอันซับซ้อนและการทำงานร่วมกันของส่วนประกอบอย่างมีหลักเกณฑ์ ประการที่สอง นักจิตวิทยาและนักชีววิทยาพบความจริงซึ่งตรงกับความเชื่อของชาวบ้านที่ว่าสมองทำให้สิ่งมีชีวิตมีพฤติกรรมอย่างมีจุดมุ่งหมายและปรับตัวตามสิ่งแวดล้อม

ความคิดเห็นที่อาศัยข้อเท็จจริงสองประการที่กล่าวมาแล้วนี้อาจถูกทั้งสองอย่าง ในที่นี้ผู้เขียนจะพยายามแสดงให้เห็นว่าสมองมีรูปธรรมแบบเครื่องจักรกล อันมีพฤติกรรมที่มีการปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมได้เป็นธรรมชาติ โดยผู้เขียนจะแสดงถึงความสัมพันธ์ของพฤติกรรมการปรับตัวกับการเรียนรู้ของสมองคน และเปรียบเทียบสมองคนกับสมองกลหรือคอมพิวเตอร์ และแสดงให้เห็นว่าความแตกต่างที่สำคัญระหว่างสมองคนและคอมพิวเตอร์คือการปรับตัวของสมอง ซึ่งเป็นสิ่งที่เครื่องจักรกลและคอมพิวเตอร์นำมาใช้น้อยมาก พฤติกรรมอันเกิดจากระบบประสาทอาจจะจัดได้เป็นสองพวกใหญ่ ๆ พวกแรกคือพฤติกรรมสะท้อน (Reflex) อันเป็นส่วนของสัญชาตญาณของมนุษย์ บังคับโดยไขสันหลังและสมองส่วนล่าง พฤติกรรมเหล่านี้ไม่ปรับตัวไปตามประสบการณ์และการเรียนรู้ของเด็ก ตัวอย่างเช่น การไอ จาม กระพริบตาเวลาผงเข้า ฯลฯ

อีกพวกหนึ่งคือ พฤติกรรมซึ่งเกิดจากการเรียนรู้ และไม่ขึ้นโดยตรงต่อสัญชาตญาณหรือกรรมพันธุ์ ส่วนใหญ่มีศูนย์อยู่ในเปลือกสมอง (Cortex) พฤติกรรมประเภทนี้เปลี่ยนแปลงไปได้อย่างมากตามประสบการณ์ของเด็ก สำหรับมนุษย์พฤติกรรมส่วนมากเป็นแบบหลังคือพฤติกรรมที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ ตัวอย่างที่ใกล้ตัวที่สุดคือการอ่านบทความเรื่องนี้ อันที่จริงตัวหนังสือมิปรากฏแก่ท่านเป็นภาพจริงหัวกลับ แต่ท่านได้เรียนรู้ว่ามันเป็นหนังสือหัวตั้ง ท่านจึงเห็นตามที่ท่านเรียนรู้มา อาจทดลองไปส่องกล้องจุลทัศน์ดู จะพบว่าตอนแรกท่านมักเลื่อนสไลด์ผิดทางเสมอ เพราะถ้าท่านอยากจะเลื่อนรูปไปทางซ้ายต้องเลื่อนสไลด์ไปทางขวา ซึ่งผิดกับที่ท่านเคยเรียนรู้มา แต่ถ้าท่าน

เคยชินกับการส่องกล้องจุลทัศน์พอสมควรแล้วท่านจะเลื่อนได้ถูกต้อง อีกตัวอย่างหนึ่ง ได้แก่ เพื่อนของท่านที่กำลังเดินเข้ามาหาท่าน อันที่จริงเขาเดินเอาหัวลง (เมื่อเรายอมรับว่าตัวท่านเอาหัวขึ้น) แต่ท่านจะมองเห็นว่าเพื่อนเดินเอาหัวขึ้นเพราะการเรียนรู้ในอดีตของท่านเมื่อท่านยังเป็นเด็ก ๆ ว่าคนเดินเอาหัวขึ้น

พฤติกรรมการเรียนรู้มีหลายลักษณะแต่ในที่นี้จะพูดถึงการเรียนรู้ของเด็กเป็นส่วนสำคัญ การเรียนรู้โดยทั่วไปไม่ได้หมายถึงพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงอันเป็นผลมาจากการฝึกหัดเท่านั้น แต่โดยมากมักจะเปลี่ยนไปทางดีขึ้นด้วย เช่น เร็วขึ้น แม่นยำขึ้น เก่งขึ้น ฯลฯ ดังในตัวอย่างการใช้กล้องจุลทัศน์ การเลื่อนสไลด์ไปทางขวาเพื่อให้ภาพเลื่อนไปทางซ้าย นับว่าเป็นพฤติกรรมที่ดีกว่าถ้าเลื่อนอย่างปกติวิสัยของมนุษย์ หรือตัวอย่างของเด็กที่ถูกไฟลวกมักจะกลัวไฟ คือหลังจากมีประสบการณ์กับไฟแล้ว พฤติกรรมของเด็กไม่เพียงแต่เปลี่ยนเท่านั้น แต่เปลี่ยนไปเป็นแบบที่จะมีโอกาสน้อยลงที่จะถูกไฟลวกอีก อาจเป็นของแปลกที่ว่า ถ้าเด็กถูกไฟลวกแล้วจะใช้ประสบการณ์นี้ทำให้ตัวเองถูกไฟลวกอีก

ปัญหาต่าง ๆ จึงอาจรวบรวมเป็นรูปคำถามได้ดังต่อไปนี้คือ

1. มีการเปลี่ยนแปลงในสมองอย่างไรบ้างในการเรียนรู้ ?
2. ทำไมการเรียนรู้ส่วนมากทำให้พฤติกรรมเปลี่ยนไปในทางดี ?
3. เครื่องจักรกลชนิดใดที่แสดงพฤติกรรมแบบนี้ ?

ความจริงขั้นมูลฐานมีอยู่ว่า พฤติกรรมมักจะเปลี่ยนไปในทางดีขึ้นหลังจากขบวนการเรียนรู้ เซลประสาทมีคุณสมบัติอย่างไรจึงทำให้พฤติกรรมเปลี่ยนไปเช่นนี้ คำตอบที่ว่าผลของพฤติกรรมมีโดยตรงกับเซลประสาทก็ฟังไม่ขึ้น เพราะเซลเหล่านี้รับอาหารจากเลือด และตัวเองไม่สามารถจะเคลื่อนไหวได้เลย

ลองพิจารณาตัวอย่างต่อไปนี้คือ คนขับรถไฟ ถ้าเห็นสัญญาณไฟแดง เซลล์ในเรตินาต้องส่งสารผ่านไปยังสมองแล้วสมองส่งต่อไปยังกล้ามเนื้อซึ่งไปลดความเร็วของเครื่อง และถ้าเป็นไฟเขียวก็จะส่งไปเพื่อให้เกิดผลตรงข้าม การกระทำเหล่านี้โดยผ่านเซลล์ซึ่งไม่สามารถเข้าใจถึงความหมายของ เขียว แดง หรือรถไฟหรือความปลอดภัยเลย

จะเห็นได้ว่าเราไม่สามารถจะเข้าใจพฤติกรรมของคนหรือสัตว์ได้จากการพิจารณาถึงระดับประสาทเลย ท่านผู้อ่านคงคิดมานานแล้วว่าต้องคำนึงถึงอย่างน้อยก็ระดับสมอง ผู้เขียนจะแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดของสมอง และคอมพิวเตอร์ และคุณสมบัติขั้นมูลฐานที่ทำให้เกิดพฤติกรรม ดังนั้นการมองพฤติกรรมของเด็กด้วยความเข้าใจเราต้องมองในระดับต่ำสุดคือระดับสรีรวิทยาหรือหน้าที่ของสมองนั่นเอง

สมองกับคอมพิวเตอร์

ทั้งสมองคนและคอมพิวเตอร์ ถ้าจะเปรียบกันทางโครงสร้างทางการทำงานแล้วนับว่าคล้ายคลึงกันมาก

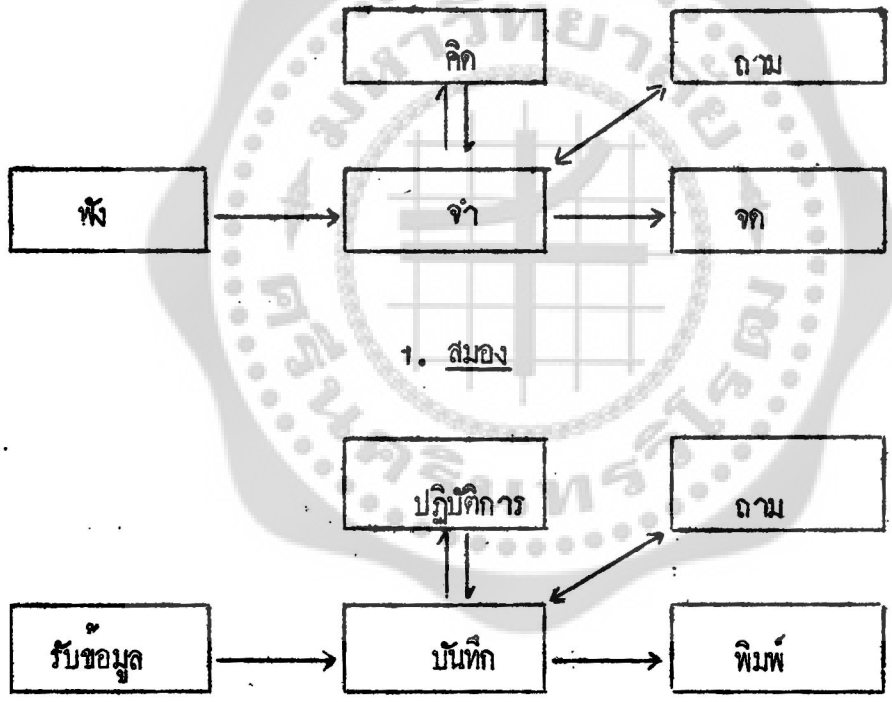

1. สมอง

2. คอมพิวเตอร์

เราอาจเปรียบเทียบสมองและคอมพิวเตอร์ซึ่งมีหน่วยงานต่าง ๆ ได้ ตามสุภาษิตไทยโบราณ สุ จิ ปุ ลิ คือ ฟัง คิด ถาม จด และจำ ดังภาพ 1 สำหรับสมองข่าวสารอาจผ่านเข้ามาทางหูไปสู่หน่วยความจำซึ่งติดต่อกับหน่วยความคิด เมื่อคิดคำตอบแล้วสมองจะจำคำตอบไว้แล้วนำออกมาเขียนตอบ

คอมพิวเตอร์ก็ทำงานเช่นเดียวกับสมอง แต่ทำตามคำสั่งของโปรแกรม คือรับข้อมูลเข้ามาสู่หน่วยบันทึก ซึ่งติดต่อกับหน่วยปฏิบัติการ หน่วยนี้จะนำข้อมูลไปกระทำตามวิธีการของโปรแกรม เมื่อกระทำเสร็จแล้วก็นำคำตอบมาบันทึกไว้ แล้วอาจจะพิมพ์คำตอบออก

สำหรับธรรมชาติของหน่วยบันทึกข้อมูลของคอมพิวเตอร์ และความจำของสมองอาจจะคล้ายกันมากกว่าที่เราเคยคิดกันไว้ คือ คอมพิวเตอร์บันทึกค่าของตัวแปรไว้โดด ๆ ส่วนความสัมพันธ์ของตัวแปรจะถูกบันทึกไว้ในส่วนของโปรแกรม ซึ่งผลจากการวิจัยปัจจุบันนี้ได้พบว่าสมองเก็บสังกัปและความสัมพันธ์ระหว่างสังกัปไว้ในรูปของโครงสร้างเคมี (DNA) ซึ่งมีอยู่ในเซลของสมองอย่างมากมาย การเก็บความจำของสมองเป็นแบบที่สัมพันธ์กันคือ สังกัปหนึ่งจะนำไปสู่อีกสังกัปหนึ่ง ฯลฯ ซึ่งเป็นวิธีที่ผิดกับคอมพิวเตอร์ในปัจจุบัน (1979) ซึ่งเก็บค่าของตัวแปรไว้แล้วนำมาใช้ได้โดยตรงเพราะทราบตำแหน่งที่ของตัวแปรนั้น

ถ้าพิจารณาดูอย่างผิวเผินแล้วอาจเห็นว่า คอมพิวเตอร์มีสิ่งหนึ่งที่มากกว่าที่สมองมีได้แก่ <u>โปรแกรม</u> หรือวิธีการที่จะกระทำกับข้อมูลให้ได้คำตอบ โปรแกรมเป็นสิ่งที่คอมพิวเตอร์ทั่ว ๆ ไปเนรมิตรขึ้นมาเองไม่ได้ ต้องมาจากภายนอก (ส่วนมากมนุษย์เป็นผู้เขียน) แล้วนำมาเก็บไว้ในหน่วยบันทึกของเครื่อง โปรแกรมส่วนมากทำได้เฉพาะเรื่อง เนื่องจากความจำกัดของหน่วยบันทึกและสถาปัตยกรรมของเครื่อง

แต่ในความเป็นจริงแล้ว สมองต้องมีโปรแกรม คนเราเริ่มรับโปรแกรมมาตั้งแต่เกิด (หรือก่อนเกิดสำหรับบางคนที่อยากเชื่อเช่นนั้น) ท่านลองพูดกับเด็กที่เกิดมาวันแรก ๆ มักจะพูดกันไม่เป็นเรื่องเท่าไร ทั้งนี้เพราะเด็กยังไม่มีโปรแกรมพูดอยู่ในความจำของสมอง โปรแกรมเหล่านี้เข้าสู่ความจำของเด็กด้วยการเรียนรู้ ซึ่งหมายถึงประสบการณ์ทุกอย่างที่เปลี่ยนพฤติกรรมให้เหมาะขึ้น รวมทั้งการไปเรียนที่โรงเรียนด้วย เราอาจเคยสังเกตว่าเด็กที่เกิดมาใหม่ ๆ

ยังทำอะไรไม่ได้เช่น เดิน วิ่ง พูด หรือ ขับถ่าย ที่มีการควบคุมบังคับ เมื่อเวลาผ่านไป ร่างกายของเด็กก็จะโตขึ้นด้วยและทำสิ่งเหล่านี้ได้ ซึ่งทำให้หลายคนเข้าใจผิดไปว่าเด็กทำได้ เพราะร่างกายแข็งแรงขึ้นแต่เพียงอย่างเดียว หากทฤษฎีและผลการทดลองแสดงให้เห็นว่า พฤติกรรมดังกล่าวจะเกิดขึ้นไม่ได้ถ้าเด็กขาดโอกาสเรียนรู้ด้วย สิ่งที่ทำให้คอมพิวเตอร์แตกต่างจากสมองเด็กก็คือการปฏิบัติต่อโปรแกรมของทั้งสองสิ่งนี้ ตามปกติคอมพิวเตอร์จะไม่เปลี่ยนแปลงโปรแกรมที่กำลังใช้อยู่ ยกตัวอย่างเช่น เคยบวกเลขรายได้ของประเทศอยู่ทุกปีไม่เกิน 10 ตัว ก็ทำไปได้จนมาปีหนึ่งรายได้เกิดมี 11 ตัว โปรแกรมนั้นก็ทำไม่ได้แล้วก็ไม่รู้จะทำอย่างไรด้วยตัวเอง

แต่สมองมีโปรแกรมที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ตามสถานการณ์เฉพาะหน้า ประสบการณ์ขณะปัจจุบัน จะปรับปรุงโปรแกรมทันที โปรแกรมเปลี่ยนไปในทางที่ทำให้เกิดพฤติกรรมเหมาะควรคือ ทำให้เจ้าของสมองอยู่รอด และงายสะดวกสบายขึ้น การปรับโปรแกรมจึงถือเป็นลักษณะเด่นที่ทำให้สมองผิดกับคอมพิวเตอร์ในปัจจุบัน แต่คอมพิวเตอร์ในอนาคตอันใกล้นี้อาจถูกสร้างให้ปรับตัวตามประสบการณ์ได้ อย่างไรก็ตามผู้เขียนคิดว่าจะทำให้ไม่คุ้มกับการลงทุนสร้างและการปฏิบัติงานอาจไม่รวดเร็วและใช้พลังงานเพิ่มขึ้นมากมาย รวมทั้งการรักษาจะยุ่งยากมาก เพราะคอมพิวเตอร์จะเปลี่ยนแปลงตัวเองอยู่เสมอ และจะทำสิ่งเหล่านี้ได้อย่างรวดเร็วมาก เหมือนกับความเร็วในการคำนวนของคอมพิวเตอร์ ซึ่งทำงานเร็วกว่ามนุษย์ประมาณล้านเท่าโดยเฉลี่ย มนุษย์ผู้ต้องควบคุมการปฏิบัติงานของคอมพิวเตอร์จะตามไม่ทันกับการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วนี้

สรุปได้ว่า สมองเด็กโดยธรรมชาติแล้วมีคุณสมบัติที่เหนือกว่าสมองกล ซึ่งเป็นผลผลิตจากมันสมองหรือความคิดอ่านของมนุษย์อีกทอดหนึ่ง และโดยเหตุนี้สมองเด็กสามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงโปรแกรมต่าง ๆ เพื่อการปรับปรุงตัวให้เข้ากับสภาพการณ์ และโปรแกรมเหล่านี้ได้มาจากประสบการณ์ต่าง ๆ ดังนั้นการที่เราผู้ใหญ่จะได้ช่วยกันป้อนประสบการณ์ต่าง ๆ อันมีคุณค่าให้แก่เด็กตั้งแต่เยาว์วัยโดยเฉพาะในระยะ 6 ขวบแรกแล้ว ก็เชื่อได้ว่า สมองของเด็กที่จะมีโอกาสได้รับวัตถุดิบในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงโปรแกรมให้เกิดประโยชน์ในการสร้างสรรค์ต่อตัวเองและสังคมแวดล้อมของเขาได้มากขึ้น

บรรณานุกรม

ระวิพันธ์ โสมนะพันธุ์ "คอมพิวเตอร์ในการวิจัย," พัฒนาวัดผล 13, 2520, 56-60

Hebb, D.O. "A Textbook of Psychology", W.B. Saunder Co. Philadelphia, 1966.

Lefranzois, G.R., "Psychology Theories and Human Learning : Kongor's Report" Books / Cole Pub. Co. Monteray, 1972.

Marx, M. and Bunch, M. Fundamentals and Applications of Learning, Macmillan Pub. Co. Inc. 1977.

Sergeer, N., Vashkevich, An Introduction to Computers", Mir Publishers, Moskow, 1976.

Shannon, C.E., and Weaver, W. The Mathematical Theory of Communication. Urbana, 1949.

Tsypkin, Y.Z., Adaptation and Learnign in Automatic Systems. Academic Press, 1971.

การปลูกฝังรากฐานทางการเมืองกับเด็กไทย

ดร.นพวรรณ โชติบัณฑ์

ในปี พ.ศ. 2522 นี้ หัวข้อการสนทนาตลอดจนข่าวสารต่าง ๆ ในหนังสือพิมพ์หรือนิตยสารต่าง ๆ มีเรื่องที่สำคัญอยู่ 2 เรื่องเท่านั้น ซึ่งเป็นที่กล่าวขวัญถึงกันอยู่เกือบทุกวันคือ เรื่องเกี่ยวกับเด็ก เนื่องในโอกาสปีเด็กสากลและเรื่องการเมืองของไทยอันเนื่องมาจากกำหนดการเลือกตั้งภายในต้นปีนี้ ถึงแม้ว่าเรื่องทั้งสองจะนับว่าเป็นคนละเรื่อง แต่ที่จริงแล้วต่างก็มีความเกี่ยวพันและสำคัญต่อกันและมีผลต่ออนาคตของประเทศชาติอย่างยิ่ง

เมื่อพูดถึงการเมืองแล้ว เราก็อาจจะเริ่มต้นด้วยการตั้งคำถามว่า การเมืองคืออะไร คนทั่วไปมักจะถือว่าการเมืองมีนิยามเดียวกับการปกครอง การมีส่วนร่วมในการเมืองก็คือการมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศนั่นเอง การปกครองประเทศอาจจะปกครองได้ด้วยระบอบต่าง ๆ ตามแต่ความพอใจของคนส่วนใหญ่ในประเทศหรือของกลุ่มคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่มีอิทธิพลอยู่ในประเทศนั้น ระบอบต่าง ๆ เหล่านี้ที่สำคัญก็มีระบอบประชาธิปไตย ระบอบคอมมิวนิสต์ ระบอบสังคมนิยม ระบอบเผด็จการ ซึ่งอาจจะเป็นเผด็จการฝ่ายซ้ายหรือฝ่ายขวาก็ได้

อย่างไรก็ตาม มิลเลอร์ นักวิชาการทางการเมืองผู้มีชื่อเสียงมิได้ถือว่าการปกครองคือการเมือง เขามีความเห็นว่า :

"การปกครองเป็นงานประจำเรื่อยไปจนถึงจุดที่มีผู้สงสัยและพยายามที่จะเปลี่ยนแปลง เมื่อถึงจุดนั้น การปกครองก็จะหยุดไม่เป็นงานประจำอีกต่อไป และกลายเป็นสถานการณ์ทางการเมือง ผู้ที่สงสัยอาจจะถูกปิดปากหรืออาจเป็นผู้มีชัย หรืออาจจะพบหนทางที่จะทำให้เขาพอใจโดยการเปลี่ยนแปลงในระเบียบวิธีการ ไม่ว่าอะไรก็ตามที่เกิดขึ้น กิจกรรมทางการเมืองจะเริ่มขึ้นที่จุดที่เขาประท้วง และสิ้นสุดลงเมื่อความเงียบสงบกลับคืนมาดังเดิม ซึ่งเป็นลักษณะประการแรกและสำคัญที่สุด การเมืองเป็นเรื่องเกี่ยวกับนโยบาย และนโยบายเป็นเรื่องของความปรารถนาให้มีการเปลี่ยนแปลง หรือความปรารถนาที่จะคุมครองบางสิ่งบางอย่างมิให้ถูกเปลี่ยนแปลง... เพราะฉะนั้นการเมืองจึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการตกลงกันไม่ได้หรือขัดแย้งกัน และกิจกรรมทางการเมืองได้แก่กิจกรรมที่เจตนาจะให้เกิดหรือขัดขวางมิให้มีการเปลี่ยนแปลง... กิจกรรมทางการเมืองเกี่ยวข้องกับการใช้การปกครองแก้ไขการขัดแย้งกันในการชักนำทางการเปลี่ยนแปลงหรือป้องกันมิให้เกิด

การเปลี่ยนแปลง"*

มิลเลอร์เห็นว่าการขัดแย้งกันเป็นหัวใจของการเมือง การแก้ไขข้อขัดแย้งจนตกลงกันได้อย่างน้อยก็ชั่วระยะเวลาหนึ่ง จึงเป็นจุดประสงค์หลักของกิจกรรมทางการเมือง โดยมีรัฐบาลเป็นเครื่องมือในการแก้ไขข้อขัดแย้ง

โดยนัยนี้ การเมืองจึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอยู่เสมอ ไม่มีวันสิ้นสุด เพราะการขัดแย้งกัน การไกล่เกลี่ย และการตกลงกันได้ เป็นสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในทุกสังคม และไม่มีสังคมใดที่จะมีการตกลงกันได้อย่างสมบูรณ์และยังคงอยู่ในสภาวะเช่นนั้นได้โดยไม่เปลี่ยนแปลงตลอดไป ความคิดเห็นของคน สภาพของสังคม และความเปลี่ยนแปลงของแต่ละสังคม ล้วนเป็นสิ่งที่จะชักนำไปสู่การขัดแย้งครั้งใหม่ ตลอดจนการตกลงครั้งใหม่เรื่อยไป การตกลงกันนั้นเป็นไปในหลายลักษณะ หลายรูปแบบ มิลเลอร์กล่าวว่า "การเมืองจะเห็นได้ชัดที่สุดในสถานการณ์ของสงครามและการปฏิวัติ"** เพราะเป็นการแสดงให้เห็นว่าการไกล่เกลี่ยตกลงกันโดยหลักเหตุผลหรืออะไรก็ตามที่ใช้ในสถานการณ์ปกตินั้น เป็นไปไม่ได้อีกต่อไปภายใต้ความกดดันของการขัดแย้ง ดังนั้นการแก้ไขข้อขัดแย้งจึงแสดงรูปออกมาในด้านความรุนแรง ตัวอย่างของรูปแบบการเมืองดังกล่าวนี้มีอยู่ทั่วโลก เช่น สงครามกลางเมืองในเลบานอนอันเกิดมาจากการขัดแย้งทางศาสนาระหว่างผู้ถือศาสนาคริสต์กับอิสลาม หรือในอิหร่านอันเนื่องมาจากการขัดแย้งระหว่างผู้นำทางศาสนาและพระเจ้าชาห์ หรือการปฏิวัติในประเทศไทยซึ่งเกิดขึ้นบ่อย ๆ

สำหรับประเทศไทย เรามีการปกครองระบอบประชาธิปไตยโดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขมาตั้งแต่ พ.ศ. 2475 อย่างไรก็ตาม การเลือกตั้งภายในประเทศก็ไม่เป็นผลสำเร็จอย่างที่ควรจะเป็น เพราะทุกครั้งที่มีการเลือกตั้ง มีผู้ออกเสียงไม่ถึง 50 % ของผู้มีสิทธิ์ อีกทั้งรัฐบาลเลือกตั้งก็ถูกโค่นล้มด้วยการปฏิวัติอยู่เสมอมา ประเทศไทยจึงนับได้ว่าเป็นตัวอย่าง

---

* J.D.B. Miller, The Natures of Politics (ลักษณะการเมือง) แปลโดย สุเทพ อัตถากร กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, 2518, หน้า 4,5,6

** Ibid., 5.

อันคืออันหนึ่งของลักษณะการเมืองที่แสดงออกมาในรูปของการขัดแย้งที่ตกลงกันไม่ได้อย่างสันติวิธี และจึงต้องแก้ไขด้วยการใช้กำลัง

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าปี 2522 นี้ เป็นปีที่ประเทศไทยจะมีการเลือกตั้ง เราจึงเห็นว่าข่าวสารต่าง ๆ มักจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับพรรคการเมือง บุคคลที่จะสมัครรับเลือกตั้ง การสัมภาษณ์บุคคลสำคัญ ข้อวิจารณ์บุคลิกลักษณะ สถานภาพ ตลอดจนเรื่องส่วนตัวของบุคคลในข่าว ส่วนใหญ่ของข่าวเหล่านี้มักจะเป็นไปในทางลบ ดังตัวอย่างบทวิจารณ์บทหนึ่งดังนี้ :

"ในพรรคประชาธิปัตย์นั้น ก็มีอะไรแปลก ๆ อยู่ ปกติก็แตกแยกปันเกลียวกันจนใคร ๆ เรียกชื่อใหม่เป็นพรรคประชาธิกัด

แม้แต่การเลือกตั้งตำแหน่งเลขาธิการพรรค ก็ยังแบ่งกลุ่มตั้งป้อมกันยังกะจะเอาเป็นเอาตาย ยึดโรงแรมสองแห่งเป็นที่ชุมนุมพลกัน

ทั้งคุณ ก. กับคุณ ข. ที่แย่งตำแหน่งเลขาธิการพรรคกันก็ล้วนแต่เงินถุงเงินถังด้วยกันทั้งคู่

ฝ่ายคุณ ก. บอกว่ากลุ่มของตนถูกซื้อเสียงไปในนาทีสุดท้ายถึง 8 เสียง ที่ควรจะชนะอย่างหวุดหวิดกลับกลายเป็นแพ้อย่างขาดลอย

ส่วนคุณ ข. ซึ่งยังไม่เคยลงสนามเลือกตั้งมาเลย ได้ตำแหน่งเลขาธิการพรรคสมอยาก แต่มีคนกล่าวว่าต้องเสียเงินเพื่อการนี้ถึง 10 ล้านบาท ไม่รู้ว่าเท็จจริงเป็นอย่างไร เพราะถึงจริงก็คงจะไม่มีใครบอก

ตามปกตินั้นตำแหน่งเลขาธิการพรรคนั้น เขามักจะเลือกจากคนที่มีประสบการณ์ทางการเมืองและมีความกว้างขวางในกลุ่มสมาชิก ส่วนคนที่มีเงินแต่อย่างเดียวนั้น อย่างดีก็เป็นได้แค่หัวเบี้ยหรือเหรัญญิกพรรค

ถ้ามีการทุ่มเงินซื้อตำแหน่งกันถึงขนาดนั้นจริง ก็ไม่รู้เหมือนกันว่า ถ้าพรรคประชาธิปัตย์เป็นได้แค่ฝ่ายค้าน ไม่ได้เป็นรัฐบาล จะถอนทุนคืนจากทางไหน"* +

---

* เดลิไทม์ "มุมขุนศึก" หนังสือพิมพ์ประจำวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2522

\+ การยกเอาบทวิจารณ์นี้มาเป็นตัวอย่าง ไม่ได้หมายความว่าผู้เขียนบทความนี้เห็นด้วยกับผู้วิจารณ์

บทวิจารณ์สรุปสั้น ๆ ได้ 2 ประเด็นใหญ่คือ มีผู้สงสัยว่าอาจจะมีการซื้อเสียงกับข้อสงสัยเกี่ยวกับการถอนทุนคืน ข้อสงสัยทั้งสองข้อนี้มีอยู่เสมอในการเลือกตั้งของไทยเราทุกยุคทุกสมัย ซึ่งในบางกรณีก็อาจจะเป็นความจริง ในบางกรณีก็ไม่ใช่ ซึ่งไม่ว่าความจริงจะเป็นด้านไหนก็ยากแก่การพิสูจน์ แต่การที่ข้อสงสัยทั้งสองข้อนี้ถูกถือเป็นเรื่องธรรมดาสำหรับการเลือกตั้ง ก็ชี้ให้เห็นว่าสถานการณ์การเมืองของไทยยังไม่อยู่ในระดับที่น่าพอใจ และข้อบกพร่องเหล่านี้ก็อาจจะถูกยกเป็นข้ออ้างสำหรับการปฏิวัติครั้งต่อไป

ทำอย่างไรการเมืองของไทยจึงจะดำเนินไปด้วยดี โดยที่เราจะไม่ต้องแก้ไขข้อขัดแย้งต่าง ๆ ด้วยการใช้กำลังรุนแรงซึ่งก็มักจะนำไปสู่การปฏิวัติครั้งแล้วครั้งเล่า

การขัดแย้งและการตกลงกันเป็นรากฐานของการเมือง การที่จะแก้ไขหรือลดการขัดแย้งลงเราก็ต้องหาสาเหตุและแก้ที่เหตุนั้น การขัดแย้งกันนี้เกิดขึ้นได้เพราะความแตกต่างกันในเรื่องต่าง ๆ หรือจะเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าความไม่เสมอภาคก็ได้ ความแตกต่างกันนี้อาจจะเป็นความแตกต่างทางด้านสถานภาพ การเงิน อำนาจ เกียรติ การศึกษา ความนึกคิด และอื่น ๆ ในบรรดาสิ่ง-เหล่านี้ ที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่งก็คือการเงิน มีผู้เชื่อกันว่าสังคมไทยในปัจจุบันเข้าทำนอง "ใครมีอยากสาวได้สาวเอา" ผู้ที่ไม่มีก็ต้องการจะมี ผู้ที่มีอยู่แล้วก็ต้องการจะมีมากขึ้น ในเมื่อทรัพยากรของประเทศมีอยู่จำกัด ในขณะที่ประชาชนเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ถ้าคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือส่วนใหญ่ต่างก็คิดถึงแต่ผลประโยชน์ของตนเอง และพยายามที่จะเพิ่มพูนผลประโยชน์ของตนโดยไม่คำนึงถึงส่วนรวม การขัดแย้งแก่งแย่งผลประโยชน์ก็เกิดขึ้นได้โดยง่าย และความรุนแรงของการขัดแย้งก็จะทวีขึ้นในกรณีที่ผู้มีผลประโยชน์เกี่ยวข้องกับการขัดแย้งนั้นเป็นผู้มีอำนาจ ดังนั้นความร่วมมือจากทุกคนในสังคมเพื่อผ่อนคลายการขัดแย้งและกระจายความเสมอภาคให้แก่คนในสังคมอย่างทั่วถึงจึงเป็นสิ่งที่จำเป็น แต่เราจะแก้นิสัยและความเคยชินของคนทั้งหลายในสังคมได้อย่างไร

ผู้เขียนเห็นด้วยกับคำพังเพยที่ว่า "ไม้อ่อนดัดง่าย" ไม้แก่ดัดยาก" การที่เราจะปลูกฝังรากฐานทางการเมืองที่ดีให้กับคน เราต้องเริ่มต้นตั้งแต่วัยเด็ก โดยตัวกลางสำคัญที่จะทำการปลูกฝังก็คือบ้าน และโรงเรียน การปลูกฝังรากฐานทางการเมืองนี้มิได้หมายความว่าจะเริ่มต้น

ด้วยการสอนระบอบการปกครองต่าง ๆ ให้แก่เด็กแต่อย่างเดียว ซึ่งที่จริงสิ่งนี้ก็เป็นสิ่งสำคัญที่เด็กควรจะทราบ แต่ทว่าในวัยที่ยังเป็นเด็กเล็ก สิ่งสำคัญพื้นฐานที่ควรจะปลูกฝังก่อนมีอยู่หลายประการด้วยกัน

ประการแรกคือ ความรับผิดชอบ เด็กทุกคนควรจะได้ทราบว่าตนเองมีหน้าที่ ๆ จะต้องกระทำเพื่อตนเอง ครอบครัว ผู้อื่น และสถาบันต่าง ๆ อันพึงเคารพ

ประการที่สองคือ ความยุติธรรม เด็กควรจะได้รับการปลูกฝังให้รักและรักษาความยุติธรรมภายในสังคม ถ้ามีสิ่งใดที่ผิดหรือบกพร่อง ก็พร้อมที่จะแก้ไขให้ดีขึ้น

ประการที่สาม ได้แก่ ความร่วมมือร่วมใจกันหรือความสามัคคีกลมเกลียว ในการอยู่ร่วมกันในสังคม การที่จะทำอะไรให้บรรลุถึงจุดหมายได้เป็นอย่างดี เช่น การผดุงความยุติธรรมก็ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจกันของผู้ที่อยู่ในสังคมนั้น

ประการที่สี่คือ ความเสียสละ ในบางโอกาสผลประโยชน์ส่วนตัวและส่วนรวมก็อาจจะขัดกันได้ การปลูกฝังให้รู้จักเสียสละเพื่อผู้อื่นหรือเพื่อส่วนรวมบ้าง ก็เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับสังคมที่จะดำเนินไปอย่างราบรื่น หรือดำเนินไปโดยที่ข้อขัดแย้งถูกนำมาตกลงไกล่เกลี่ยได้โดยไม่ถึงขั้นใช้กำลังรุนแรง

ประการที่ห้า การรู้จักใช้อำนาจหน้าที่ให้อยู่ในขอบข่ายที่สมควรจะเป็น เด็กควรจะได้รับการปลูกฝังให้รู้จักขอบข่ายของหน้าที่ของตนว่ามีเพียงใด ตลอดจนรู้จักป้องกันสิทธิของตนและเช่นเดียวกันก็ต้องไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่นด้วย เช่น เด็กเล็ก ๆ ที่ผู้ปกครองให้เงินไปซื้อขนมที่โรงเรียนวันละ 2 บาท ก็จะต้องรู้ว่าเงิน 2 บาทนี้เป็นสิทธิโดยชอบธรรมของตนเอง และรู้จักป้องกันสิทธิของตนมิให้เด็กอื่นมาบังคับขู่แย่งเงินค่าขนมของตนไป ในขณะเดียวกันถ้าตนเองเป็นเด็กแข็งแรงก็ไม่ไปแย่งชิงข่มขู่เอาเงินของเด็กที่ออนแอกว่า

อีกประการหนึ่งคือ ความมีเหตุผล เด็กควรได้รับการปลูกฝังให้รู้จักคิดหาเหตุผลว่าอะไรถูก ผิด เพราะเหตุใด และควรจะทำอะไร อย่างไร เพื่อจะได้ผลที่ดีที่สุด การรู้จักใช้สมองในการคิดหาเหตุผล ตลอดจนการแก้ปัญหาแทนการใช้อารมณ์เป็นพื้นฐานที่จะนำเด็กไปสู่การตัดสินใจหรือการกระทำใด ๆ ในกิจกรรมการเมืองที่ดี ที่จะเป็นประโยชน์ต่อตนเองและประเทศชาติต่อไป

ประการสุดท้ายคือ การรู้จักยอมรับข้อจำกัดของตนเองและของผู้อื่น ในแง่ส่วนตัว เด็กต้องยอมรับความจริงว่าทุกคนไม่ได้มีความสามารถเท่าเทียมกันหมด หรือเก่งไปหมดทุกอย่าง บางคนมีความถนัดอย่างหนึ่ง อีกคนก็อีกอย่างหนึ่ง เมื่อเติบโตขึ้นต่างก็ทำงานหน้าที่ต่างกันไป และต่างก็มีปัญหาของตน เช่น ปัญหาการเงิน ปัญหาทางจิต หรือปัญหาครอบครัว ในแง่ที่เกี่ยวข้องกับผู้อื่น คน ๆ หนึ่งย่อมไม่สามารถจะช่วยเหลือแก้ไขปัญหาให้คนอื่นได้ทุกอย่างและทั่วถึงทุกคน ในขั้นที่กว้างขึ้นมาเป็นรัฐบาล รัฐบาลหนึ่งย่อมไม่สามารถที่จะดูแลให้คนทั้งประเทศมีแต่ความสมบูรณ์พูนสุข มีแต่ความพอใจอย่างเดียวได้ ยิ่งในกรณีที่มีคนมาก ทรัพยากรจำกัด ปัญหาต่าง ๆ ก็ทับถมกันมากอยู่แล้ว รัฐบาลอาจมีความสามารถเพียงช่วยผ่อนคลายปัญหาเท่านั้น ถ้าทุกคนรู้สึกถึงข้อจำกัดนี้และต่างคนต่างก็ลดข้อเรียกร้องต่าง ๆ ของตนลงมา ไม่ว่าจะเป็นการเรียกร้องจะเอาอะไรจากพ่อแม่พี่น้อง เพื่อนฝูง รัฐบาล หรือสังคม การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมก็จะเป็นไปโดยมีข้อขัดแย้งน้อยลงหรือลดความรุนแรงลง และปัญหาการเมืองก็จะพลอยลดลงด้วย

ถ้าเด็กได้รับการปลูกฝังพื้นฐานดังที่กล่าวมาแล้ว เมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ และได้มีโอกาสที่จะศึกษาเรื่องการเมืองและการปกครองระบอบต่าง ๆ เขาเหล่านั้นก็ควรจะมีวิจารณญาณพอที่จะตัดสินได้ว่า ตนเองควรมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศของตนเพียงใด แบบไหน อย่างไร และโดยวิธีใด ไม่ว่าเขาเหล่านั้นจะพอใจการปกครองแบบซ้าย แบบขวา แบบเป็นกลาง หรืออื่น ๆ การขัดแย้ง การไกล่เกลี่ยตกลงกันระหว่างเขา ก็คงเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ทั้งของตัวเองและส่วนรวม และในกรณีที่หลีกเลี่ยงได้ ก็จะเป็นไปในรูปที่ไม่ใช้กำลังรุนแรงเป็นทางออก อันจะนำมาซึ่งปัญหาที่ใหญ่ยิ่งขึ้น

ในการที่จะอบรมสั่งสอนสิ่งสำคัญพื้นฐานดังกล่าวแล้ว ถ้าผู้ใหญ่สามารถทำตัวเป็นตัวอย่างให้แก่เด็กได้ก็จะเป็นสิ่งที่ดี แต่ในกรณีที่ผู้ใหญ่ไม่สามารถจะปฏิบัติได้ เพราะตนเองเป็นไม้แก่เสียแล้ว อย่างน้อยที่สุดการพยายามอบรมสั่งสอนเด็กและปลูกฝังสิ่งเหล่านี้ให้แก่เด็กบ้างก็เป็นสิ่งที่พึงกระทำ พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวซึ่งได้พระราชทานแก่องค์การทุนสงเคราะห์เด็กแห่งสหประชาชาติ (UNICEF) เนื่องในโอกาสเริ่มปีเด็กสากล ก็ได้ทรงกล่าวถึงหน้าที่สำคัญซึ่งผู้ใหญ่พึงมีต่อเด็กว่า :

"เด็กเป็นผู้ที่จะได้รับช่วงทุกสิ่งทุกอย่างต่อจากผู้ใหญ่ รวมทั้งภาระรับผิดชอบในการธำรงรักษาความผาสุกสงบของประชากรในโลก ดังนั้นเด็กทุกคนจึงสมควรและจำเป็นที่จะต้องได้รับการอบรมเลี้ยงดูอย่างถูกต้องเหมาะสม ให้มีความสามารถสร้างสรรค์ประโยชน์ต่าง ๆ พร้อมทั้งการฝึกหัดขัดเกลาความคิดจิตใจให้ประณีต ให้มีศรัทธามั่นคงในคุณความดี มีความประพฤติเรียบร้อยสุจริตและมีปัญญาฉลาดแจ่มใสในเหตุในผล

หน้าที่นี้เป็นของทุกคนที่จะต้องร่วมมือกันกระทำโดยพร้อมเพรียงสม่ำเสมอ คือผู้ที่เกิดก่อนผ่านชีวิตมาก่อนจะต้องสงเคราะห์อนุเคราะห์ผู้เกิดตามมาภายหลัง ด้วยการถ่ายทอดความรู้ความดี และประสบการณ์อันมีค่าทั้งปวงให้ด้วยความเมตตาเอ็นดูและด้วยความบริสุทธิ์ใจ ให้เขาทราบให้เขาเข้าใจ และสำคัญที่สุดให้เขารู้จักคิดด้วยเหตุผลที่ถูกต้องจนเห็นจริงด้วยตนเองได้ในความเจริญและความเสื่อม

โดยนัยนี้ บิดามารดาจึงต้องสอนบุตรธิดา พี่จึงต้องสอนน้อง คนรุ่นใหญ่จึงต้องสอนคนรุ่นเล็ก และเมื่อคนรุ่นเล็กเป็นผู้ใหญ่ขึ้น จึงต้องสอนคนรุ่นหลังต่อ ๆ ไปไม่ให้ขาดสาย ความรู้ความดี ความเจริญงอกงามทั้งมวล จึงจะแผ่ไพศาลไปได้ไม่มีประมาณ เป็นพื้นฐานของความวัฒนาผาสุกอันยั่งยืนในโลกสืบไป" *

---

* สตรีสาร "กระแสพระราชดำรัสโอกาสเริ่มปีเด็กสากล" นิตยสารรายสัปดาห์ ประจำวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2522

เด็กไทยก่อนวัยเรียนควรได้รับการฝึกจิตโดยวิถีแห่งพระพุทธศาสนาอย่างไร

บุญธรรม คำพอ

การฝึกจิตตามแนวทางพุทธศาสนา หมายถึง การฝึกหัดตนเองให้เป็นผู้รู้ดีรู้ชอบตามความเป็นจริง มีความมุ่งหมายที่จะมิให้ตนเองตกอยู่ในอาสวะกิเลสต่าง ๆ อันได้แก่ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ซึ่งเป็นสาเหตุความไม่สงบของจิตใจ พาให้จิตใจตกต่ำและขุ่นมัว ก่อให้เกิดความนึกคิดในทางเบียดเบียนผู้อื่น หรือเกิดความย่อท้อ เบื่อหน่าย มักฟุ้งสร้านจิตใจไม่แน่นอน การกระทำจับจด เพราะไม่พิจารณาเหตุผลจนให้เห็นประจักษ์ให้เข้าใจจนเกิดความอุตสาหะให้จิตใจสงบ ถ้าบุคคลรู้จักพิจารณาตามเหตุตามผลและตัดสินใจประกอบการงานนั้นให้แน่นอนด้วยความเชื่อมั่นในตนเอง และอย่างถูกต้องเหมาะสมแล้ว ย่อมนำความเจริญและความสงบสุขมาสู่ตนและครอบครัว ตลอดจนสังคมที่กว้างออกไปอีกด้วย

ในปัจจุบันเราเริ่มตระหนักมากขึ้นถึงความสำคัญของการพัฒนาตนเองหรือการพัฒนาคนให้เป็นพลเมืองดีมีคุณธรรม มีความขยันหมั่นเพียรในการงาน มีจิตใจดีงามและมีสุขภาพสมบูรณ์ ซึ่งเป็นสิ่งปรารถนาของทุก ๆ คน และช่วยให้สังคมมีความสงบสุข เราพยายามเสาะแสวงหาวิธีการที่จะยกระดับจิตใจของพลเมืองหรือสมาชิกในสังคมให้มีคุณธรรมสูงขึ้น รู้จักช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ในเวลาตกทุกข์ได้ยาก รู้จักบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อคนอื่นและรู้จักหน้าที่ของตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปลูกฝังคุณลักษณะที่ดีงามแก่เด็กก่อนวัยเรียน เพื่อให้เด็กมีการเตรียมตัวที่จะเป็นผู้ใหญ่ในวันหน้า มีพัฒนาการทั้งทางร่างกายและจิตใจอย่างสอดคล้องกัน เชื่อกันว่าคนเราถ้ามีพื้นฐานจิตใจที่ดีงามแล้ว ความประพฤติย่อมดีงามตามไปด้วย ความประพฤติของคนเปรียบเสมือนพวงมาลัยรถยนต์หรือหางเสือเรือ ส่วนร่างกายซึ่งเป็นส่วนเคลื่อนไหวได้นั้นมีพลังชีวิตเปรียบประดุจเครื่องยนต์ รถยนต์หรือเรือยนต์ที่มีแต่เครื่องยนต์ไม่มีหางเสือหรือพวงมาลัย ย่อมไม่สามารถวิ่งไปตามทางที่ต้องการได้ฉันใด ชีวิตของคนเราจะบรรลุผลสำเร็จตามที่มุ่งหมายเอาไว้หรือไม่ ก็ด้วยความประพฤติของตัวเองฉันนั้น ด้วยเหตุนี้การที่จะปลูกฝังและส่งเสริมพัฒนาการทางด้านจิตใจให้มีคุณธรรม และมีความประพฤติที่ดีงามตั้งแต่ยังเยาว์วัยนั้นจึงเป็นแนวทางที่ควรจะช่วยกันสนับสนุน

ก่อนที่จะพูดถึงการฝึกจิตโดยวิถีแห่งพระพุทธศาสนา ผู้เขียนขอทำความเข้าใจไว้ ณ ที่นี้ว่า วิธีการฝึกจิตที่จะกล่าวต่อไปนี้ ผู้เขียนได้เขียนขึ้นตามประสบการณ์ที่เคยได้มีโอกาสเข้าไปศึกษาและได้ทดลองปฏิบัติมากับตนเองที่วัดประชาคมวนาราม (วัดป่าถุง) อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด โดยมีพระอาจารย์ศรี มหาวีโร เป็นพระอาจารย์ให้คำแนะนำชี้ทางให้แก่ผู้เขียน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2513 จนถึงปัจจุบันนับเป็นเวลา 9 ปีมาแล้ว และผู้เขียนจะพยายามประยุกต์วิธีการฝึกจิตที่ผู้เขียนได้รับมา เพื่อให้ผู้ใหญ่สามารถนำไปปฏิบัติแล้วถ่ายทอดให้กับลูกหลานของตนได้ เพื่อช่วยกันสร้างครอบครัวที่มีความสุข ให้เกิดขึ้นตามแนวทางของพระพุทธศาสนา

ผู้เขียนมีความเชื่อพื้นฐานหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าสมมติฐานเบื้องต้นเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาว่า ชีวิตมนุษย์มีร่างกายและจิตวิญญาณเป็นองค์ประกอบสำคัญ มนุษย์เกิดจาก "กลละ" คือน้ำมันหยดเดียว ที่มาจากองค์ประกอบ 3 อย่างคือ ผู้หญิงมีระดู มารดา-บิดาสมสู่กัน มีการผสมกันระหว่างธาตุน้ำของมารดาและธาตุดินของบิดา เมื่อธาตุทั้งสองผสมกันเข้า ไฟธาตุของมารดาเคี่ยวเข้าจนกลายเป็นกลละ และกลละนี้มีปฏิสนธิวิญญาณเกิดขึ้น เกิดชีวิตขึ้น กลละจะค่อย ๆ เจริญขึ้นเป็นก้อนเลือดก้อนเนื้อขยายตัวออกจนครบบริบูรณ์ของรูปกายคือ แขน 2 ขา 2 หัว 1 ครบอาการ 32 จนคลอดจากครรภ์ของมารดา เกิดพลังชีวิตขึ้น ทุกรูปทุกนามที่เกิดมาเป็นมนุษย์ล้วนอยู่ในบ่วงของกฎแห่งกรรมคือการเวียนเกิดเวียนตาย เพราะมีเหตุปัจจัยเริ่มตั้งแต่ อวิชชา สังขาร (อดีต) วิญญาณ นามรูป อายตนะ 6 ผัสสะ เวทนา ตัณหา อุปาทาน ภพ ชาติ (ปัจจุบัน) ชรา พยาธิ มรณะ (อนาคต) การที่จะตัดการเวียนเกิดเวียนตายก็ต้องตัดตัวการใหญ่คือ อวิชชา ให้มีวิชาคือ ให้รู้ตามจริงหมด ไม่ต้องนึกต้องคิดสังขารอันปรุงแต่งภพชาติต่อไป เมื่อดับสังขารแล้วก็ดับวิญญาณอันสืบเนื่องมาจากอวิชชา เมื่อดับวิญญาณก็ดับนามรูปเป็นลำดับไปจนถึง ภพ ชาติ ชรา พยาธิ มรณะ เป็นการหยุดหมุนการเวียนเกิดเวียนตายในสังสารวัฏ

พฤติกรรมของมนุษย์ขึ้นอยู่กับจิตใจ ถ้าจิตใจผ่องแผ้วไม่ขุ่นมัว คนจะคิดแต่ในสิ่งดีงามและไม่ประพฤติชั่ว แม้แต่การพูดก็จะพูดแต่ในทางสร้างสรรค์และดีงาม แต่ถ้าจิตใจขุ่นมัว คนจะนึกคิดแต่ในสิ่งที่ไม่ดีงาม ชอบประพฤติชั่ว การพูดจาจะไม่น่าฟังไม่ไพเราะ ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า "มโนปุพฺพงฺคมา ธมฺมา มโนเสฏฺฐามโนมยา" ธรรมทั้งหลายมีใจถึงก่อนมีใจเป็นใหญ่ สำเร็จแล้วด้วยใจทั้งนั้น

ในสัตว์ทั้งปวง มนุษย์เท่านั้นที่มีโอกาสสร้างสมกุศลในทางดีงาม เพราะมีความพร้อมในฐานะอันเลิศกว่าสัตว์ใด ๆ คือ กายสมบัติ วจีสมบัติ และมโนสมบัติที่บริบูรณ์ พร้อมที่จะสร้างสมบัติภายนอก ได้แก่ทรัพย์สินเงินทอง หรือสมบัติภายในได้แก่ มรรค ผล นิพพาน ธรรมวิเศษใด ๆ ก็ได้ ผู้ที่สร้างสมกรรมดีในอดีตก็จะส่งผลของกรรมดีต่อปัจจุบันหรือเป็นผู้มีบารมี ผู้ที่สร้างสมกรรมดีในปัจจุบันก็จะส่งผลกรรมดีต่ออนาคต พวกเดรัจฉานจะไม่มีโอกาสอันเลิศอย่างมนุษย์

การฝึกจิตโดยวิถีแห่งพระพุทธศาสนา อาจแบ่งออกเป็นสามระดับ ระดับแรกเป็นการฝึกให้เกิดกุศลจิต โดยพยายามชำระสิ่งขุ่นมัวในจิตใจให้ลดน้อยลง หรือควบคุมสิ่งที่เป็นมลทินในจิตใจมิให้สำแดงออกมา ด้วยการสำรวมกาย วาจา มิให้ละเมิดข้อห้าม สมมติบัญญัติในศีล 5 ศีล 8 ศีล 10 หรือตามสติกำลังของผู้ปฏิบัติ ยอมเสียสละช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ตามกำลังความสามารถของตน และการพยายามทำใจให้สงบ หรือกล่าวอย่างสั้น ๆ ก็คือ การอบรมจิตใจให้ชินต่อกุศลด้วยการให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา

"ทาน" หรือการให้ เป็นเครื่องชี้บอกความเมตตากรุณา ความโอบอ้อมอารีและความกตัญญูกตเวทีของบุคคล พระพุทธเจ้าทรงจัด "ทาน" ไว้เป็นธรรมะข้อแรกที่จะให้คนเลิกเห็นแก่ตัว รู้จักอนุเคราะห์คนอื่น และเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน

"ศีล" หรือการงดเว้นจากการกระทำชั่วต่าง ๆ ที่แสดงออกทางกายและวาจา พระพุทธเจ้าทรงทราบดีว่า การที่จะให้ทุกคนประพฤติดี ประพฤติชอบทุกประการเท่ากันหมดนั้นย่อมเป็นไปไม่ได้ จึงได้ทรงจัดระดับของการรักษาศีลให้เหมาะกับความสามารถและสถานภาพของบุคคล โดยให้มีจำนวนข้อปฏิบัติเป็น 3 ระดับคือ อย่างต่ำ อย่างกลาง และอย่างสูง ถ้าเป็นบุคคลทั่วไปก็สอนให้รักษาศีล 5 หรือศีล 8 ถ้าเป็นสามเณรก็ให้รักษาศีล 10 และถ้าเป็นภิกษุก็ให้รักษาศีล 227

"ภาวนา" หรือการอบรมใจให้มีเหตุผล ไม่งมงายและด้วยความสงบตามโอกาสอันควร โดยการพยายามบังคับจิตใจ มิให้นึกคิดที่จะแสดงกายวาจาในทางไม่เหมาะสม ด้วยการบริกรรมคำว่า "พุทโธ" หรือ กำหนดลมหายใจเข้าออกจนปรากฏความสงบในดวงจิต และได้สติ ความสงบสุขจะปรากฏขึ้นในขณะนั้น

ระดับสอง การฝึกให้เกิดสมาธิ หรือความมั่นคงของใจ เป็นการพยายามฝึกจิตให้พ้นจากนิวรณ์ 5 คือสิ่งที่เป็นสาเหตุให้เกิดความโลภ ความโกรธ และความหลงเขลา ได้แก่ "กามฉันทะ"

ความพอใจในอารมณ์ที่น่ารักน่าใคร่ในประการต่าง ๆ ที่จะนำไปสู่การเกิดโลภะจริตขึ้น "พยาบาท" ความนึกคิดอิจฉาริษยา คิดปองร้ายกันและกันที่จะก่อให้เกิดโทสะจริตขึ้น "ถีนมิทธะ" จิตที่ง่วงซึม ย่อท้อ เกียจคร้าน "อุทธัจจกุกกุจจะ" จิตที่ฟุ้งสร้าน ฝันหวานสร้างวิมานบนอากาศ และ "วิจิกิจฉา" จิตที่ลังเลสงสัย จับจดไม่แน่นอน สามนิวรณ์ทายนี้ก่อให้เกิดโมหะจริตคือ ความหลงเชลาไม่พิจารณาเหตุผลให้ประจักษ์ นิวรณ์ทั้ง 5 นี้เป็นเครื่องกั้นการทำใจให้สงบ และเป็นอุปสรรคต่อความพยายามฝึกจิตให้พรากจากกามารมณ์ทั้งหลายหรือการติดอยู่ใน รส กลิ่น เสียง รูป และการสัมผัส

ระดับสาม การฝึกให้เกิดปัญญาหรือให้รู้แจ้งเห็นจริง เป็นการพยายามฝึกจิตเข้าถึงวิมุติ คือการดับทุกข์ ได้แก่ตัณหาคือกิเลสหรือความใคร่ในรูปรสกลิ่นเสียงและการสัมผัสความอยาก เช่น อยากเป็นเศรษฐี เป็นรัฐมนตรี และการดิ้นรนที่จะให้รูปสวยไม่ชอบรูปร่างน่าเกลียด เหล่านี้เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ และพยายามฝึกจิตให้รู้แจ้งใน อริยสัจ 4

พระพุทธองค์ทรงแสดงสั่งสอนให้บุคคลได้รับประโยชน์จากการฝึกจิต แบ่งเป็น 3 ขั้นคือ

ขั้นต้น เรียกว่า "ทิฏฐธัมมิกัตถะประโยชน์" หมายถึงบุคคลจะได้รับประโยชน์ในปัจจุบัน กล่าวคือ สามารถพึ่งตนเองได้ ตั้งตัวเป็นหลักเป็นฐานได้ มีความขยันหมั่นเพียรในการประกอบการงานหาเลี้ยงชีพ ตลอดจนการศึกษาเล่าเรียน และการทำหน้าที่การงานของตน รู้จักรักษาทรัพย์ที่หามาได้มิให้เป็นอันตราย รักษาการงานมิให้เสื่อมลง รู้จักคบเพื่อนที่เป็นคนดี และสามารถเลี้ยงชีพของตนตามกำลังทรัพย์ที่หามาได้

ขั้นกลาง เรียกว่า "สัมปรายิกัตถะประโยชน์" หมายถึงประโยชน์ที่จะได้รับในภายหน้า โดยผู้ปฏิบัติจะต้องทำความดี รักษากายวาจาให้เรียบร้อย ละเว้นการทำความชั่ว มีใจเผื่อแผ่แก่บุคคลที่ขัดสน ใช้สติปัญญาพิจารณากิจการที่กำลังทำอยู่ว่าควรทำหรือไม่ รู้จักเลือกพิจารณาและเปรียบเทียบ และรู้จักหาอุบายวิธีดำเนินการที่จะบรรลุผลสำเร็จในเรื่องที่จะนำความเจริญมาสู่ตน ตลอดจนรู้จักหาอุบายที่จะละเว้นในสิ่งที่อาจนำความเสื่อมเสียมาสู่ตน ผู้ปฏิบัติได้ดังนี้ ประโยชน์จะเกิดขึ้นแก่หมู่คณะหรือหน่วยงาน อันเป็นประโยชน์ในภายหน้า

ขั้นสูง เรียกว่า "ปรมัตถะประโยชน์" เป็นประโยชน์อย่างสูง สำหรับผู้มีอินทรีย์แก่กล้า คือมีศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา เท่านั้นจึงจะปฏิบัติได้ กล่าวคือ ผู้ปฏิบัติจะต้องตัดขาดจากกิเลสตัณหาซึ่งเป็นเหตุแห่งทุกข์ และทำจิตให้เข้าถึงวิมุติด้วยไตรสิกขาคือ ศีล สมาธิ ปัญญา

ด้วยการสำรวมกายวาจาใจมิให้ทำชั่ว มุ่งพ้นทุกข์ เพ่งใจให้เกิดอารมณ์เดียว ทำใจให้สงบ มิให้หลงอยู่ในอารมณ์อันมีเครื่องล่อให้ลุ่มหลงมัวเมา และเพ่งพิจารณาให้รู้สัจจธรรมตามสภาวะธรรมของสิ่งทั้งหลายทั้งปวงตามความเป็นจริง ทั้งในส่วนเหตุและส่วนผล เพื่อความหลุดพ้นจากกองทุกข์ทั้งปวงหรือเพื่อวิชชา

ครอบครัวไทยสมัยก่อนเป็นครอบครัวที่มีวินัย ดำรงชีวิตอย่างมีแบบแผนและอยู่ในกรอบของขนบธรรมเนียมประเพณี สมาชิกในสังคมคอยสอดส่องดูแลความประพฤติซึ่งกันและกัน ถ้าใครประพฤติตนผิดจารีตประเพณี จะไม่มีคนคบค้าสมาคมด้วย จึงต่างประพฤติแต่ในทางซึ่งเป็นที่พึงปรารถนาของสังคม เช่น ไม่พูดปด ไม่ผิดลูกผิดเมียหรือแย่งคู่ครองของคนอื่น ฯลฯ คนไทยจึงอยู่กันอย่างสันติสุขทั้งในครอบครัว สังคม ตลอดจนบ้านเมือง แต่ในทุกวันนี้ค่านิยมของคนไทยเปลี่ยนแปลงไป การกินการอยู่ทันสมัยขึ้น คนส่วนมากนิยมเสพของเมาและสิ่งเสพติดต่าง ๆ ตลอดจนนิยมเที่ยวกลางคืนเล่นการพนัน จนเมืองไทยได้รับฉายาน่าเกลียดต่าง ๆ จากชาวต่างประเทศ ความไม่เหมาะสมไม่ดีงามเกิดขึ้นอยู่เสมอในเมืองไทยปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในครอบครัว ซึ่งมีปัญหานานาประการทั้งปัญหาที่เกิดกับผู้ใหญ่เองและที่เกิดกับเด็ก สาเหตุของปัญหาน่าจะมาจากสาเหตุทางด้านจิตใจเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นเรื่องที่หาทางป้องกันและแก้ไขได้ โดยไม่ต้องลงทุนเสียเงินเสียทองอะไร เพียงแต่ผู้ใหญ่ต้องประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีสำหรับเด็กเป็นประการแรก กล่าวคือ พยายามฝึกจิตให้เกิดกุศลจิตขึ้น และให้มีสมาธิระดับขั้นต้น มีความสำรวมทั้งทางกาย และวาจา ไม่ก่อเรื่องเดือดร้อนหรือกล่าวให้ร้ายคนอื่น ไม่ทะเลาะวิวาทกันต่อหน้าเด็ก และลดการประพฤติหุ่งเฟ้อเห่อเหิมลงเสียบ้าง ถ้าผู้ใหญ่มีความประพฤติดีงามถูกต้องเหมาะสม เด็ก ๆ ที่อยู่ใกล้ชิดด้วยก็จะได้รับรู้แต่สิ่งดีงามถูกต้องและปลูกเพาะคุณธรรมนั้นขึ้นในจิตใจ ยิ่งเด็กได้รับการอบรมเลี้ยงดูที่ถูกวิธีด้วยแล้ว ก็จะส่งเสริมพัฒนาการทุกด้านของเด็กให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น โอกาสที่เด็ก ๆ จะเกิดปัญหาต่าง ๆ ทางด้านจิตใจย่อมน้อยลงหรือแทบไม่มีเลย

ประการที่สองก็คือ การช่วยกันสร้างครอบครัวที่มีความสุข ครอบครัวโดยทั่วไปย่อมประกอบด้วย พ่อ – แม่ – ลูก และญาติพี่น้องที่อาศัยด้วย ทุกคนมีความสัมพันธ์และมีอิทธิพลต่อกัน ถ้าแต่ละคนมีจิตสำนึกตั้งใจทำความดี รักษากายวาจาให้เรียบร้อย ละเว้นการทำความชั่ว มีใจเผื่อแผ่แก่คนที่เกี่ยวข้อง รู้จักใช้อุบายที่จะทำให้ถูกใจคนอื่นและด้วยความจริงใจแล้ว ความสุขสงบ

ย่อมเกิดขึ้นในครอบครัวอย่างไม่ต้องสงสัย เพราะการแสดงออกต่อกันด้วยความดีงามและด้วยความจริงใจนั้น เป็นผลให้ครอบครัวมีความสุข ทุกคนในครอบครัวมีสุขภาพจิตดี และนั่นหมายถึงความสุขสงบย่อมจะเกิดขึ้น ไม่แต่ในครอบครัวเท่านั้น แต่รวมไปถึงสังคมตลอดจนบ้านเมืองด้วยอย่างแน่นอน

ประการสุดท้ายคือปลูกเพาะลักษณะนิสัยที่ดีงามแก่เด็ก คำโบราณท่านกล่าวไว้ว่า "ไม้อ่อนดัดง่าย ไม้แก่ดัดยาก" ซึ่งหมายความว่า เด็กนั้นเราฝึกอบรมให้เป็นไปตามที่เราต้องการได้ง่าย แต่ถ้ามาเริ่มต้นฝึกอบรมเมื่อเป็นผู้ใหญ่แล้วจะฝึกได้ยาก คำกล่าวนี้เป็นที่เชื่อถือและยอมรับกันทั่วไป แสดงให้เห็นว่า การฝึกหัดนิสัยของคนควรจะเริ่มต้นตั้งแต่ยังเยาว์วัย การที่เด็กจะประพฤติดีหรือชั่วอย่างไรนั้น ขึ้นอยู่กับการถ่ายทอดของผู้ใหญ่ ว่าจะอยู่ในหลักกรรมข้อไหนของพระพุทธศาสนา กล่าวคือ ถ่ายทอด กุศลกรรม – การทำความดี อกุศลกรรม – การทำความชั่ว หรือ อัพพยากตกรรม – การไม่ทำดีทำชั่วอยู่กลาง ๆ ถ้าบิดามารดาช่วยกันปลูกเพาะลักษณะนิสัยในหลักแห่งกุศลกรรม เด็กก็จะเจริญเติบโตในวิถีที่ดีงาม

อย่างไรก็ตาม จิตใจของคนเรามักโน้มเอียงที่จะปฏิบัติทางอกุศลกรรมอยู่เสมอ คนที่สามารถบังคับจิตใจตัวเองได้เท่านั้น จึงจะพาตัวเองเข้าอยู่ในแนวปฏิบัติด้านกุศลกรรมได้ง่าย การฝึกบังคับจิตใจตัวเองนั้น ทางพุทธศาสนาเน้นที่การฝึกจิตให้เกิดสมาธิ เพราะเป็นสิ่งที่ช่วยให้บุคคลประสบผลสำเร็จในการงานทุกอย่าง เด็กก่อนวัยเรียนอยู่ในวัยที่มีจิตใจบริสุทธิ์ ควรได้รับการฝึกจิตให้เกิดสมาธิเพื่อนำเข้าสู่แนวทางแห่งกุศลธรรม ก่อนที่จะโตจนมีปัญหาทางอกุศลกรรมมากจนเกินแก้ การฝึกอาจเริ่มต้นด้วยการให้เด็กมีสมาธิตามธรรมชาติก่อน เมื่อเด็กมีวุฒิภาวะสูงพอจึงฝึกให้มีสมาธิซึ่งสูงขึ้นไปเท่าที่เด็กจะสามารถปฏิบัติได้ตามขีดความสามารถของตน

การหัดให้เด็กมีสมาธิตามธรรมชาติ อาจทำได้โดยเราให้เด็กเกิดความสนใจสิ่งใดสิ่งหนึ่งนาน ๆ เช่นให้สนใจของเล่น เกมส์หรือกีฬาต่าง ๆ ซึ่งนอกจากจะฝึกความสนใจแล้ว ยังเป็นการฝึกให้เด็กได้หัดใช้มือ ใช้กำลังแขน กำลังขา และได้ออกกำลังกายไปในตัว ตลอดจนได้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ แต่ถ้าจะให้เด็กมีสมาธิในระดับที่สูงมากขึ้น ต้องฝึกให้เด็กรู้จักนั่งภาวนาโดยมีผู้ใหญ่คอยสอนให้ทำตาม เริ่มแรกด้วยการสอนให้ยกมือขึ้นพนม หัดกราบพระไปก่อน ซึ่งเด็กอาจทำได้บ้างไม่ได้บ้าง

ผู้ใหญ่ไม่ควรเข้มงวด แต่ควรให้กำลังใจและเร้าให้เด็กมีความพยายามและตั้งใจฝึกยิ่งขึ้น เมื่อเด็กพอจะทำได้แล้ว จึงหัดให้นั่งตามอย่างผู้ใหญ่ ถ้าเป็นผู้หญิงก็นั่งคุกเข่า วางมือประสานกัน มือขวาทับมือซ้าย ส่วนผู้ชายก็นั่งท่าขัดสมาธิ เท้าขวาทับเท้าซ้าย วางมือประสานกันที่หน้าตัก มือขวาทับมือซ้าย แล้วนั่งหลับตา ทำใจให้สงบ แรก ๆ เด็กทำได้หนึ่งหรือสองนาทีก็ดีแล้ว นานไปเด็กก็จะสามารถทำได้ถึง 5 – 10 นาที ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อเด็กเองอย่างไม่รู้ตัว กล่าวคือ เด็กสามารถควบคุมตนเองให้อยู่กับที่ได้นาน ๆ เป็นผลให้เด็กสามารถนั่งเรียนหนังสือได้อย่างเรียบร้อยเมื่อเข้าโรงเรียน และพร้อมที่จะได้รับการถ่ายทอดด้านความรู้ในวัยเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ เจริญเติบโตด้วยพัฒนาการที่สมบูรณ์ทุกด้าน และเป็นบุคคลที่มีคุณค่าอย่างยิ่งของสังคมในวันข้างหน้า.

++++++++++++

เด็กไทยกับการสอนให้รู้จักคิด

ลัดดาวัลย์ พรศรีสมุทร

อาจกล่าวได้ว่า ผู้ที่จะรับผิดชอบการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าแทนผู้ใหญ่ในวันหน้า คือ "เด็ก" เด็กจึงได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้มีความสำคัญมาก ดังจะเห็นได้จากคำขวัญของ พลเอก เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ นายกรัฐมนตรี เนื่องในวันเด็กแห่งชาติ ปี 2522 ที่ว่า "เด็กไทยคือหัวใจของชาติ" เราผู้เป็นผู้ใหญ่ต่างพยายามที่จะช่วยกันหล่อหลอมให้เด็กมีการพัฒนาในด้านร่างกาย จิตใจ และความคิดอย่างเต็มที่ แต่จะเห็นว่าการพัฒนาความสามารถในด้านใดก็ไม่ยากเท่ากับการพัฒนาความคิดให้กับเด็ก ตามหลักฐานการวิจัยพบว่า เด็กไทยมีสติปัญญาเท่าเทียมกับเด็กชาติอื่น แต่มีอัตราการพัฒนาช้ากว่าเนื่องจากผู้ใหญ่ขาดวิธีการสอนที่ถูกต้อง ในบทความนี้ผู้เขียนขอเสนอแนะวิธีการเบื้องต้นที่จะช่วยสอนให้เด็กรู้จักคิดอย่างถูกต้อง การที่ผู้เขียนยกประเด็นนี้ขึ้นมาเขียนก็เพราะเห็นความสำคัญที่ว่าประเทศไทยเป็นประเทศกำลังพัฒนา เราจำเป็นอย่างยิ่งจะต้องมีกำลังคนที่มีประสิทธิภาพจำนวนมาก การสอนให้เด็กไทยรู้จักคิดจึงเป็นเรื่องที่ควรจะกล่าวถึงมากที่สุด เจอร์ซิลด์ เป็นผู้หนึ่งที่ชี้ให้เห็นความสำคัญของการคิดว่าการคิดอย่างมีเหตุผลจะเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยให้คนปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อม ตลอดจนจัดภารกิจในส่วนที่เกี่ยวกับตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ เด็กที่อยู่ในวัยเรียนวิธีการเรียนการสอนจะช่วยให้เด็กรู้จักคิดและมีวิธีการคิดที่ถูกต้อง

เรื่องของการคิดเป็นสิ่งยากที่จะอธิบายได้เข้าใจกันอย่างลึกซึ้ง ดังนั้นก่อนที่จะข้ามไปกล่าวถึงวิธีสอนให้เด็กรู้จักคิด จึงควรได้ทำความเข้าใจกับความหมายของการคิดเสียก่อนว่าคืออะไร ขณะนี้ยังไม่มีคำจำกัดความใดที่จะช่วยให้เข้าใจความหมายของการคิดได้อย่างชัดเจน นักจิตวิทยาและนักศึกษากล่าวถึงการคิดในเทอมของ "สติปัญญา" ซึ่งก็เป็นปัญหาในการอธิบายคำว่า สติปัญญาคืออะไร เทอร์แมน เป็นผู้หนึ่งที่ให้คำนิยามของสติปัญญา ว่าหมายถึง ความสามารถที่จะดำเนินการคิดในแบบของนามธรรม ปรากฏว่าคำนิยามนี้ไม่เป็นที่ยอมรับของบุคคลทั่วไปนัก จากการวิจัยหลายสิบปีที่ผ่านมาพอจะทราบว่า สติปัญญาเป็นพฤติกรรมทางสมองของสิ่งมีชีวิต ซึ่งอาจแบ่งเป็น 2 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ สติปัญญาที่ไม่ขึ้นกับการเรียนรู้และประสบการณ์ ความสามารถทางสมองชนิดนี้

จะแทรกอยู่ทุกขณะที่มีการคิดและการแก้ปัญหา อีกลักษณะหนึ่งก็คือสติปัญญาที่ขึ้นกับการเรียนรู้และประสบการณ์ สติปัญญาทั้งสองลักษณะนี้เป็นพื้นฐานความสามารถของมนุษย์ การคิดเป็นขบวนการภายในสมองของมนุษย์ที่สลับซับซ้อนมาก นักจิตวิทยาหลายท่านได้พยายามศึกษาถึงพัฒนาการทางสติปัญญา และความคิดของมนุษย์แล้วสร้างเป็นทฤษฎีขึ้นเพื่อนำไปใช้ในการเรียนการสอน ทฤษฎีที่แพร่หลายในปัจจุบันทฤษฎีหนึ่งก็คือ "ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาและความคิดของ เพียเจท์ ทฤษฎีที่มีหลักเกณฑ์วิธีแน่นอนและสามารถนำมาจัดประสบการณ์ให้แก่เด็กได้เหมาะสมกับลำดับขั้นการพัฒนาทางความคิดของเด็ก เพียเจท์ ได้แบ่งพัฒนาการทางความคิดของเด็กออกเป็น 4 ขั้นคือ

ขั้นที่ 1 ขั้นรับรู้จากประสาทสัมผัสและเคลื่อนไหว เป็นขั้นการคิดของเด็กแรกเกิดจนถึง 2 ปี โดยเด็กจะเรียนรู้และแยกแยะสิ่งต่าง ๆ จากการจับต้อง

ขั้นที่ 2 ขั้นเริ่มคิดด้วยการใช้สัญลักษณ์ เป็นลักษณะการคิดของเด็กอายุ 2 ถึง 7 ปี ซึ่งเริ่มมีการสร้างสังกัปขั้นต้นเกี่ยวกับ เวลา สถานที่ และเหตุผลต่าง ๆ ได้บ้างโดยการเดาให้เกี่ยวข้องกับสิ่งที่ตนรู้มา

ขั้นที่ 3 ขั้นคิดด้วยรูปธรรม เด็กในวัย 7 ถึง 11 ปี สามารถสร้างสังกัป เข้าใจความสัมพันธ์และเหตุผลที่ซับซ้อนขึ้น แต่ยังคิดเรื่องนามธรรมไม่ได้

ขั้นที่ 4 ขั้นคิดตามแบบแผนของตรรกวิทยา เป็นพัฒนาการขั้นสูงสุดซึ่งเด็กสามารถใช้เหตุผลประกอบการตัดสิน สามารถเข้าใจสัญลักษณ์และสรุปเรื่องราวต่าง ๆ ให้เป็นกฎเกณฑ์โดยใช้นามธรรมได้ เด็กอายุ 12 ปีขึ้นไปจะมีความคิดในขั้นนี้

จะเห็นว่าพัฒนาการแห่งการคิดจะสะสมกันเรื่อยไป ถ้าเด็กได้รับการปูพื้นฐานด้านความคิดอย่างเหมาะสมโดยการจัดประสบการณ์ทั้งทางบ้านและทางโรงเรียนให้เด็กได้มีโอกาสเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ อย่างเป็นอิสระด้วยตนเองแล้ว เด็กก็สามารถจะพัฒนาความคิดได้ถึงขั้นที่ 4 ซึ่งเป็นขั้นที่เราต้องการมากที่สุด จากการวิจัยเกี่ยวกับพัฒนาความคิดของเด็กไทยของ ชิลเวียร์ ออปเปอร์ พบว่า เด็กไทยทั้งในกรุงและชนบทมีการพัฒนาทางสมองถึงขั้นการคิดแบบเป็นทางการในระยะเวลาเหมือน ๆ กัน และเด็กไทยมีลักษณะการตอบแบบทดสอบสติปัญญาเหมือนกับเด็กสวิสส์ หากแต่อัตราการพัฒนาทางด้านสังกัปล่าช้ากว่าของเด็กสวิสส์หลายปี การสร้างสังกัปถือเป็นส่วนสำคัญในการช่วย

ให้เด็กรู้จักคิดและเป็นพื้นฐานสำคัญในอันที่จะช่วยให้เด็กได้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น จากผลการวิจัยทั้งทางด้านการศึกษาและจิตวิทยา พบว่า ความสามารถในการสร้างสังกัปมีความสัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนอย่างมาก ในด้านการศึกษากับเด็กไทย การทดลองสอนสังกัปวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์แก่เด็กอายุ 7 – 8 ขวบ ปรากฏว่าทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาทั้งสองดีขึ้น (จรรจา สุวรรณทัต 2519) นอกจากนั้นจากการศึกษาของ ปฐม นิคมานนท์ (2514) สุวรรณ ภควัตชัย (2514) และ อุทัย แก้วขาว (2515) พบว่า ความสามารถในการสร้างสังกัปมีความสัมพันธ์กับความเข้าใจ ความเร็วในการอ่านและผลสัมฤทธิ์ในวิชาภาษาไทย เด็กที่มีพัฒนาการในการสร้างสังกัปสูงจะเป็นผู้อ่านที่ดีและอ่านเป็น นั่นคือเด็กจะรู้จักคิดไปด้วยเวลาที่อ่าน สังกัปพัฒนาขึ้นจากการที่เด็กแต่ละคนได้พบเห็นสิ่งที่เคยพบเห็นบ่อย ๆ ได้เคยจับต้อง สิ่งเหล่านี้จะช่วยให้เด็กเข้าใจว่าสิ่งนั้นคืออะไร เช่น เด็กเคยเห็นต้นไม้ ได้จับต้อง เห็นจากรูปภาพ ต่อไปเมื่อเด็กได้ยินคำว่า ต้นไม้ เด็กก็จะเข้าใจได้ทันทีว่าคืออะไร ซึ่งเราถือว่าความเข้าใจดังกล่าวนี้แหละที่เรียกว่า สังกัป นอกจากนั้นแล้ววิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กย่อมมีผลต่อการพัฒนาการสร้างสังกัป จากการวิจัยของ ชูศรี หลักเพชร (2517) ถั้น แพเพชร (2517) ประณต เล็กสวาสดิ์ (2517) และ อรนุช หลิมประเสริฐ (2520) พบว่า เด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย ซึ่งเป็นการเลี้ยงดูแบบที่เด็กรู้สึกว่าได้รับความรักความอบอุ่นจากพ่อแม่ ผู้ปกครอง เด็กได้รับการปฏิบัติด้วยความยุติธรรม มีเหตุผล มีอิสระที่จะแสดงความคิดเห็นและได้รับการยอมรับนับถือความสามารถ ให้ความร่วมมือในเรื่องต่าง ๆ ที่ต้องการคำแนะนำช่วยเหลือ มักเป็นเด็กที่มีลักษณะอยากรู้อยากเห็น เป็นผู้นำกลุ่ม มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในงานที่ต้องการแก้ปัญหา ซึ่งลักษณะเหล่านี้เป็นสิ่งที่จะส่งเสริมให้เด็กมีประสบการณ์ในชีวิตมากยิ่งขึ้น อันทำให้เด็กเกิดสังกัปมากขึ้นนั่นเอง เมื่อเด็กเข้าโรงเรียนวิธีการเรียนการสอนของครูจะส่งเสริมพัฒนาการการสร้างสังกัปให้สูงขึ้น กิลฟอร์ด ได้เสนอวิธีการเรียนการสอนที่จะทำให้เด็กเกิดสังกัปไว้ 3 วิธีคือ

วิธีอุปนัย คือวิธีให้เด็กได้เห็นสิ่งต่าง ๆ หลาย ๆ อย่างจนเด็กค่อย ๆ เกิดความสามารถในการแยกแยะสิ่งที่เห็น เช่น ให้เด็กได้เห็นรูปต้นไม้ รูปไก่ รูปแมว ฯลฯ หลาย ๆ รูป หลาย ๆ ครั้ง เมื่อเด็กได้ยินคำเหล่านี้เด็กก็จะเกิดความเข้าใจได้ทันที

วิธีนิรนัย คือการให้คุณสมบัติร่วมกันของสิ่งใดสิ่งหนึ่งไปก่อน โดยอาจวาดภาพให้ดู บรรยาย หรือให้คำนิยาม ถ้าเด็กเข้าใจคุณสมบัติร่วมนั้น เด็กก็สามารถเลือกหรือไม่เลือกสิ่งที่ได้พบเห็นในโอกาสต่อไปได้อย่างถูกต้อง เช่น ให้เด็กเข้าใจลักษณะร่วมกันของนก และไก่ ว่าเป็นสัตว์ปีก สองเท้า ต่อไปเมื่อเด็กรู้จักสุนัข เด็กก็จะบอกได้ทันทีว่าไม่ใช่พวกเดียวกับนกและไก่ เพราะสุนัขไม่ใช่สัตว์ปีกและมีสี่เท้า

วิธีผสม คือใช้ทั้งวิธีอุปนัยและวิธีนิรนัยรวมกัน ซึ่งเป็นวิธีที่ดีที่สุดในการสอนให้เกิดสังกัป

ดังนั้นสิ่งสำคัญในการเรียนการสอนครูจะต้องส่งเสริมให้เด็กได้ทำกิจกรรม มีโอกาสทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง ฝึกให้เด็กรู้จักคิดจะมีส่วนช่วยให้เกิดความสามารถเหล่านี้ได้ วิธีสอนให้เด็กท่องจำ การยัดเยียดแต่ความคิดของครูให้กับเด็กตลอดเวลา จะทำให้เด็กไม่สามารถพัฒนาความคิดของตนเองให้ก้าวหน้าไปได้ เด็กไม่สามารถนำความรู้ที่ได้เรียนไปแล้วไปแก้ปัญหาด้วยตนเองได้ หลักสูตรการศึกษาของไทย พุทธศักราช 2520 ได้พยายามแก้ไขข้อบกพร่องเหล่านี้ตั้งแต่ระดับประถมศึกษาจนถึงระดับมัธยมศึกษา ในระดับมัธยมศึกษา โดยได้เริ่มจากการเรียนการสอนวิชาวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีก็ได้ปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายใหม่ โดยส่งเสริมให้นักเรียนเรียนรู้สังกัปจากการทดลองค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง ปรับปรุงการสอนให้ครูเป็นผู้คอยชี้แนะเท่านั้น ผลการทดลองใช้หลักสูตรนี้เป็นที่น่าพอใจ เด็กมีทักษะในการทดลองเพิ่มขึ้น รู้จักคิด มีความสามารถในการสรุปผลการทดลอง การสอนเด็กด้วยวิธีนี้ช่วยให้เด็กได้พัฒนาความคิดมากยิ่งขึ้น แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นซึ่งทำให้การใช้หลักสูตรฉบับนี้ไม่ได้ผลเต็มที่ก็คือ ครูผู้สอน บางท่านเคยชินกับการสอนแบบบรรยาย บางท่านคิดว่าเสียเวลา หรือกลัวสอนไม่ทันจึงพยายามสอนในแนวที่ตนถนัด ซึ่งเรื่องนี้ผู้เขียนใคร่ขอวิงวอนให้ครู อาจารย์ทุกท่านนึกถึงประโยชน์ที่เด็กจะได้รับในอนาคตคือเด็กจะเป็นผู้รู้จักคิดได้ ถ้าครูอาจารย์รู้จักปลูกฝังความสามารถนี้ และถ้าจะให้การเรียนการสอนได้ผลเต็มที่ผู้ที่จะช่วยปูพื้นให้แก่เด็กมาแต่ต้นก็คือพ่อแม่หรือผู้ปกครองนั่นเอง ถ้าพ่อแม่และครูสามารถประสานงานการอบรมสั่งสอนให้เด็กรู้จักคิดได้ตั้งแต่เด็ก ก็สามารถรับรองได้ว่าเด็กไทยในอนาคตจะเป็นเด็กที่รู้จักคิด เป็นผู้ใหญ่ที่มีประสิทธิภาพสมเป็นกำลังที่สำคัญของชาติอย่างแน่นอน.

.....

บรรณานุกรม

จรรจา สุวรรณทัต การทดลองสอนสังกัปวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์แก่เด็กไทยระดับ 7 – 8 ขวบ รายงานการวิจัย ฉบับที่ 20 สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2519, 278 หน้า

จรรจา สุวรรณทัต และดวงเดือน พันธุมนาวิน พฤติกรรมศาสตร์ เล่ม 1 พื้นฐานความเข้าใจทางจิตวิทยา ไทยวัฒนาพานิช 2521, 110 หน้า

ชูศรี หลักเพชร ความสัมพันธ์ระหว่างการอบรมเลี้ยงดูกับความเชื่อมั่นในตนเองและคุณธรรมแห่งพลเมืองดี ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร ด้วยความร่วมมือของสถาบันระหว่างชาติสำหรับการค้นคว้าเรื่องเด็ก 2517, 101 หน้า

ถั้น แพเพชร การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการอบรมเลี้ยงดูเด็กกับความคิดสร้างสรรค์และความเกรงใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในเขตศึกษา 3 ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร 2517, 84 หน้า

ปฐม นิคมานนท์ ความสัมพันธ์ระหว่างความสามารถทางการอ่าน แบบการรับรู้ และการสร้างความคิดรวบยอดของเด็กชั้นประถมปีที่ 4 และ 7 ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร ด้วยความร่วมมือของสถาบันระหว่างชาติสำหรับการค้นคว้าเรื่องเด็ก 2514, 125 หน้า

ประณต เล็กสวาสดิ์ ความสัมพันธ์ระหว่างการอบรมเลี้ยงดูเด็ก การพึ่งผู้อื่น พฤติกรรมด้านความเป็นผู้นำและความรู้สึกรับผิดชอบ ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร ด้วยความร่วมมือของสถาบันระหว่างชาติสำหรับการค้นคว้าเรื่องเด็ก 2517, 117 หน้า

พจน์ สะเพียรชัย "การวิจัยและการทดลองทางการศึกษา" ศูนย์ศึกษา 2 : 43 – 51 กันยายน 2511

สุวรรณ ภควัตชัย การศึกษาเปรียบเทียบการสร้างความคิดรอบยอดของนักเรียนที่จบชั้นประถมปีที่ 4 และชั้นประถมปีที่ 7 ในโรงเรียนสองแห่ง ในจังหวัดพระนคร ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร 2514, 109 หน้า

อุทัย แก้วขาว ความสัมพันธ์ระหว่างการสร้างความคิดรวบยอดและการอ่านของนักเรียนชั้นประถมปีที่ 4 ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร ด้วยความร่วมมือของสถาบันระหว่างชาติสำหรับการค้นคว้าเรื่องเด็ก 2515, 130 หน้า

อรนุช หลิมประเสริฐ การศึกษาเปรียบเทียบเด็กในเมืองและชนบทเกี่ยวกับพัฒนาการของสังกัปในเรื่องการอนุรักษ์ความยาวและปริมาตรกับการอบรมเลี้ยงดู ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2520, 91 หน้า

Carroll, J.B., Language and Thought, Prentice - Hall, Inc., Englewood Cliffs, New Jersey, 1964, 118 pp.

Guilford, J.P., General Psychology, 2nd.ed., Nostrand Company, Inc., New York, 1952, 587 pp.

Jersild, Arther T., Child Psychology, 6th ed., Prentice - Hall, New Jersey, 1968, 610 pp.

"พัฒนาการทางศิลปะ กับ เด็กของท่าน"

ภัทรา สุคนธทรัพย์

การที่จะสนองความต้องการของเด็กได้ถูกต้องเหมาะสม ผู้ใหญ่ควรมีความเข้าใจพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็กอย่างเพียงพอ พัฒนาการที่สำคัญยิ่งด้านหนึ่งของเด็ก ซึ่งผู้ใหญ่ส่วนมากนอกจากจะมองข้ามไปและไม่ส่งเสริมเหมือนพัฒนาการด้านอื่น ๆ แล้ว ยังเป็นตัวอุปสรรคหรือเป็นผู้ทำลายพัฒนาการด้านนี้ของเด็กเสียเองโดยไม่ได้ตั้งใจอีกด้วย พัฒนาการด้านดังกล่าวคือพัฒนาการทางศิลปะ

การแสดงออกทางศิลปะมีหลายรูปแบบด้วยกัน การเขียนภาพเป็นรูปแบบหนึ่งซึ่งสะท้อนให้เห็นขั้นพัฒนาการทางศิลปะและความสามารถทางการสร้างสรรค์ของผู้แสดงออกได้ชัดเจนกว่าการแสดงออกในรูปแบบอื่น ๆ และอาจเป็นแนวทางในการศึกษาพิจารณาลักษณะพัฒนาการทางศิลปะซึ่งแสดงออกในรูปแบบอื่นได้ ฉะนั้น ผู้เขียนจึงขอกล่าวเฉพาะพัฒนาการทางการวาดภาพของเด็กแต่เพียงอย่างเดียว โดยใช้เกณฑ์การพิจารณาขั้นพัฒนาการทางการวาดภาพของเด็ก ของวิคเตอร์ โลเวนเฟลด์ เป็นพื้นหลังของบทความนี้

พัฒนาการทางการวาดภาพของเด็กเริ่มปรากฏชัดเมื่อเด็กอายุประมาณ 2 ปี ซึ่งเป็นระยะที่เด็กมีทักษะในการหยิบจับสิ่งของและการเคลื่อนไหวแขนได้ดีพอสมควร จากระยะนี้เป็นต้นไป ถ้าสังเกตลักษณะเส้นต่าง ๆ ที่เด็กเขียน การเลือกใช้สี การจัดภาพลงในหน้ากระดาษ ตลอดจนลักษณะอื่น ๆ ให้ต่อเนื่องไปจนถึงปลายวัยเด็กแล้ว จะเห็นความเปลี่ยนแปรก้าวหน้าไม่เพียงแต่ลักษณะภาพเท่านั้น แต่ยังได้เห็นความเจริญก้าวหน้าทางการรู้การคิดของเด็กจากภาพเหล่านั้น และบางภาพก็สะท้อนสภาวะจิตใจและลักษณะนิสัยบางอย่างของผู้วาดอีกด้วย

ถ้าเด็กของท่านเป็นเด็กปกติ และไม่มีอิทธิพลภายนอกมาสกัดกั้นความเจริญเติบโตทางการสร้างสรรค์ของเด็กจนเกินไปแล้ว เด็กของท่านก็น่าจะบรรลุขั้นพัฒนาการแต่ละขั้นของการวาดภาพตามลำดับช่วงอายุต่อไปนี้

2 – 4 ปี เป็นระยะที่เด็กกำลังฝึกทักษะในการเคลื่อนไหวและการใช้กล้ามเนื้อของส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย ตอนต้นของระยะนี้ เนื่องจากกล้ามเนื้อมือและแขนยังไม่แข็งแรง และการควบคุมการเคลื่อนไหวของร่างกายยังไม่ดีพอ ฉะนั้น การใช้ดินสอเขียนบนกระดาษจึงเป็นแบบขีด ๆ เขี่ย ๆ ไปมาอย่างเปะปะตามยถากรรม เส้นที่เขียนไม่มีระเบียบ ไม่มีความหมาย หากยุ่งเหยิงเต็มหน้ากระดาษ

ลักษณะภาพในพัฒนาการขั้นขีดเขี่ย (อายุ ๒ - ๔ ปี)

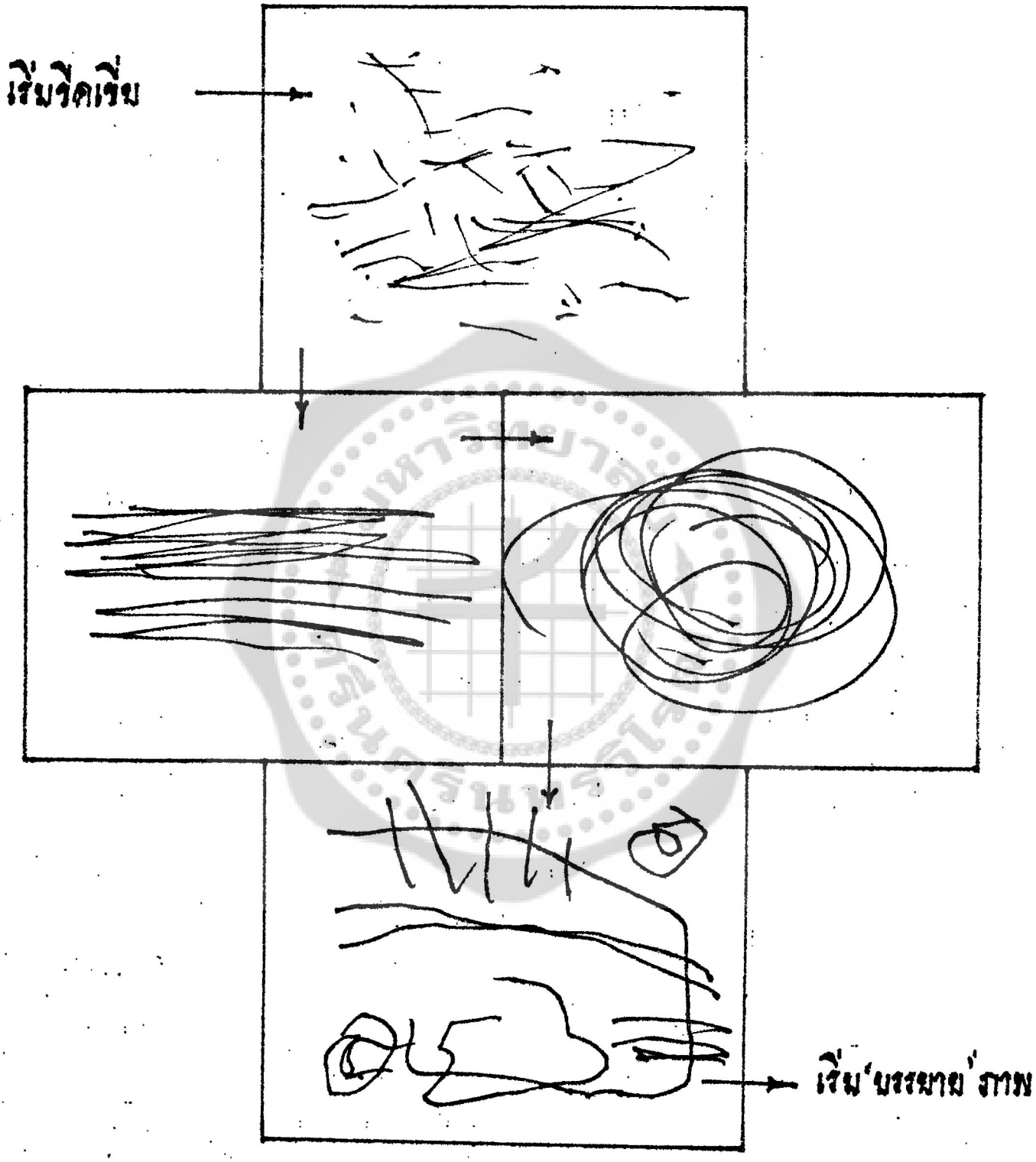

เมื่อเวลาล่วงพ้นไปอีกหลายสัปดาห์หลายเดือน การขีดเขียนของเด็กเปลี่ยนจากการขีดเขี่ยไปมาอย่างไม่มีระเบียบ เป็นขีดลากไปมาเป็นเส้นยาวทบซ้อนกันหลายเส้น แสดงว่ากล้ามเนื้อมือและแขนของเด็กแข็งแรงขึ้น และการบังคับควบคุมการเคลื่อนไหวดีกว่าตอนต้นระยะทางด้านจิตใจ เด็กเริ่มมีความเชื่อมั่นในความสามารถของตนและเริ่มมองดูเส้นที่ตนขีดลากได้อย่างยาวยืดเหล่านั้นด้วยความสนใจ

การขีดเขียนเป็นเส้นยาว ๆ ได้อย่างชำนาญทำให้เด็กรู้สึกสนุกและพยายามเปลี่ยนแปลงวิธีขีดเขียนของตนต่อไป จนสามารถขีดลากเป็นวงกลมได้โดยการเคลื่อนไหวแขนไปทั้งแขน ซึ่งเป็นระยะที่กล้ามเนื้อแขนของเด็กแข็งแรงยิ่งขึ้น และควบคุมการเคลื่อนไหวของตนได้ดีขึ้นโดยลำดับ

ความนึกคิดของเด็กในการขีดเขียนโดยตลอดมา เป็นเพียงความนึกคิดเกี่ยวกับการที่จะเคลื่อนไหวแขนและมือของตนให้ขีดเขียนเส้นได้แปลก ๆ ใหม่ ๆ เท่านั้น แต่แล้ววันหนึ่งของปลายระยะนี้ คือเมื่ออายุใกล้ 4 ปี เด็กจะอธิบายภาพที่ตนกำลังเขียนนั้นไปด้วย เนื่องจากความนึกคิดของเด็กซึ่งเคยเกี่ยวกับการเคลื่อนไหว ได้พัฒนาก้าวหน้าเปลี่ยนมาเป็นจินตนาการเกี่ยวกับภาพโดยสมบูรณ์ ซึ่งมีความสำคัญอย่างมากสำหรับพัฒนาการขั้นต่อ ๆ ไป สิ่งที่ผู้ใหญ่ควรตระหนักก็คือ พึงหลีกเลี่ยงการติว่าเด็กเขียนไม่เหมือนหรือวาดไม่ดี การเขียนให้เด็กลอกเลียนแบบหรือพยายามกวดขันเด็กให้วาดได้ดีตามความประสงค์ของตน เพราะเป็นการทำลายความเชื่อมั่นตนเองในการสร้างสรรค์ของเด็ก เมื่อใดเด็กไม่เชื่อมั่นตนเอง เมื่อนั้นเด็กจะไม่ยอมเขียนภาพโดยไม่มีตัวอย่างให้เลียนแบบ หรืออาจปฏิเสธที่จะเขียนเสียเลยทีเดียว เพราะคิดว่าตนเองขาดความสามารถ ซึ่งเป็นอันตรายอย่างยิ่งต่อพัฒนาการด้านนี้ เด็กบางคนถึงกับไม่มีความสามารถทางการสร้างสรรค์ไปจนถึงวัยรุ่น ฉะนั้น ผู้ใหญ่ควรให้เด็กได้แสดงความคิดความสามารถของตนอย่างอิสระและส่งเสริมในทางที่เหมาะสม เพื่อเด็กจะได้ก้าวสู่พัฒนาการขั้นต่อไปตามควรแก่วัย

4 – 7 ปี เริ่มต้นเขียนภาพให้มีความหมาย เป็นรูปร่างขึ้น ทั้งนี้เป็นผลจากการที่เด็กพยายามสนองความต้องการของตนในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างภาพที่ตนเขียนกับความจริงของโลกภายนอก ถึงแม้จะเขียนเป็นรูปร่างได้ แต่เส้นที่เขียนประกอบเป็นรูปร่างนั้น ยังมีลักษณะเป็นเพียงสัญลักษณ์เท่านั้น เช่นรูปคน มีวงกลมเป็นสัญลักษณ์ของศีรษะ เส้นยาวเป็นแขนขา ในระยะท้าย ๆ ของช่วงนี้มักเขียนลำตัวและหน้าตาเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตาม ถ้าแยกส่วนต่าง ๆ ของรูปคนดังกล่าวออกต่างหากจากกัน จะดูไม่ออกว่าเป็นส่วนไหนของตัวคน กล่าวคือ ส่วนเหล่านั้นจะไม่มี

ลักษณะภาพกลางช่วงพัฒนาการขั้นที่สอง

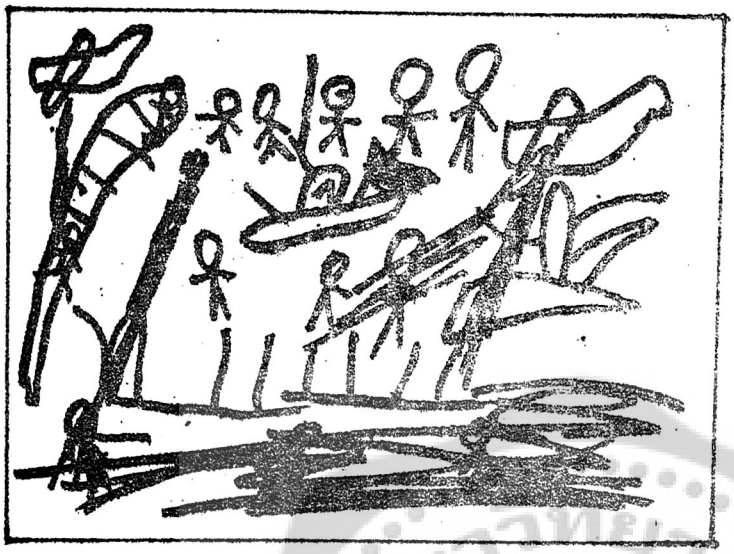

"สงคราม"
ของเด็กชาย อายุ 5 ปี

"ฉัน และ บ้านของฉัน"
ของเด็กหญิง อายุ 5/4 ปี

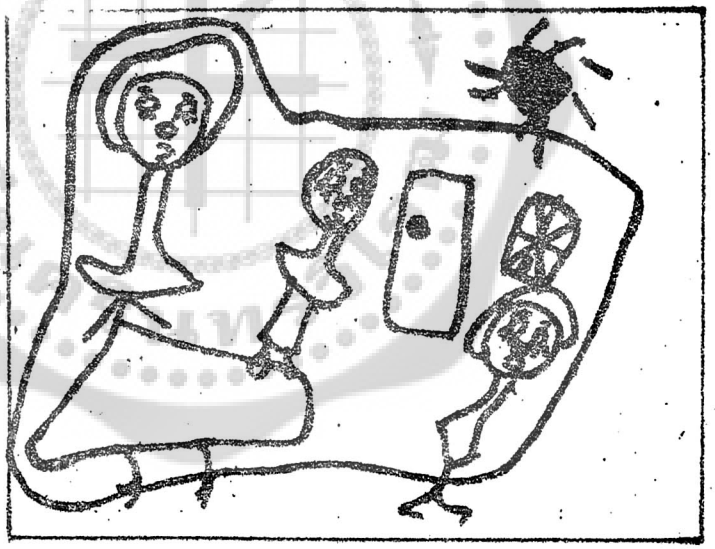

ขั้นพัฒนาการ : "เริ่มต้นเขียนภาพให้มีความหมาย" (อายุ 4 - 7 ปี)

เส้นที่เขียน : มีลักษณะเป็นสัญลักษณ์

ช่องไฟ : ยังไม่มีระเบียบ

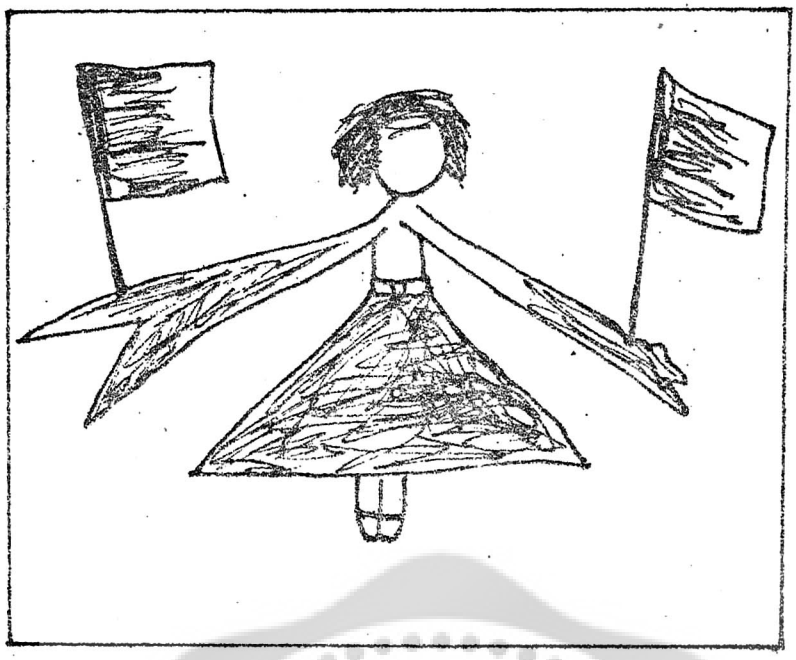

"น้องของฉันถือธง" (อายุ 5/3 ปี)

พัฒนาการทางการวาดภาพที่ก้าวหน้าเกินวัย เด็กอายุ 5 ปี แต่สามารถวัดภาพได้ช่องไฟที่พอเหมาะ ใช้สัดส่วนตามความเป็นจริง วาดเน้นส่วนที่คนคนนั้นใส่และเห็นความสำคัญ (แขน มือ และธง) และตัดส่วนที่คนไม่สนใจ (ส่วนประกอบของใบหน้า) ซึ่งเป็นลักษณะพัฒนาการขั้นที่สาม (อายุ 7 - 8 ปี)

ภาพวาดของเด็กในช่วงพัฒนาการขั้นที่สาม

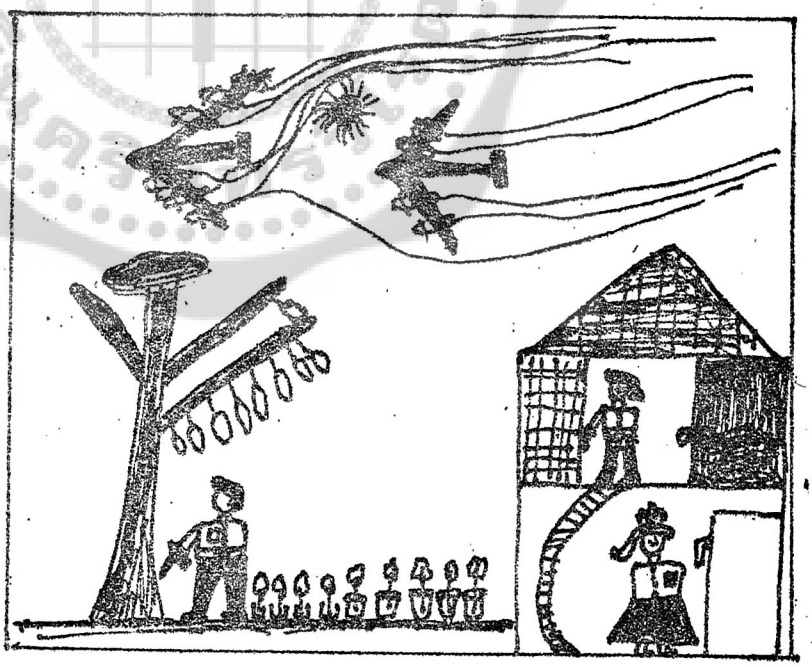

การใช้ 'เส้นช่วย' และลักษณะเปรียบเทียบของการเรียนภาษาในช่วงพัฒนาการขั้นที่สาม

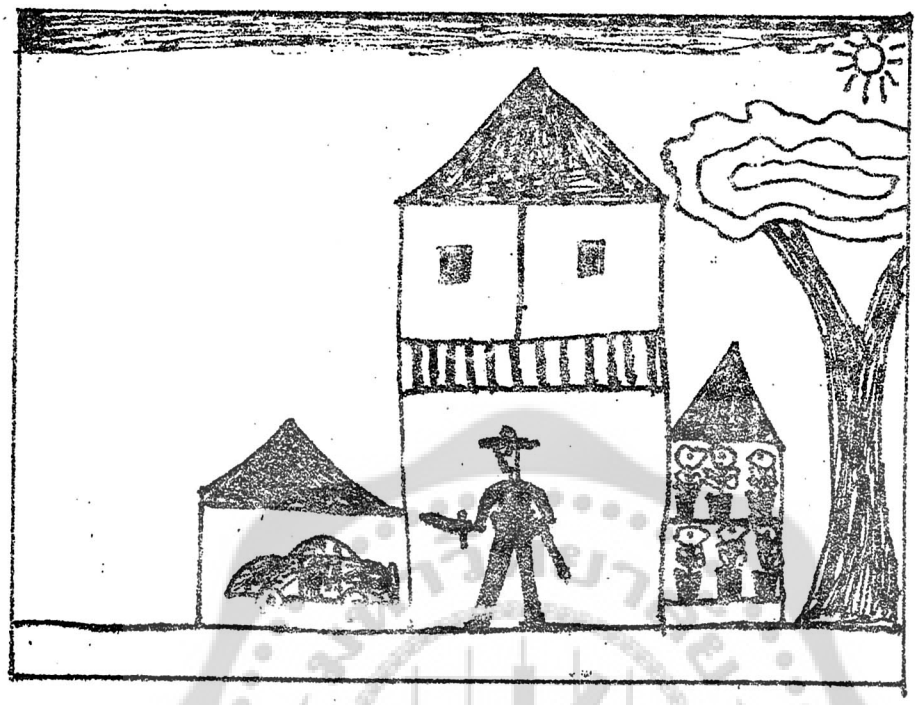

"ฉันและบ้านของฉัน" ('เส้นฐาน' เป็นเส้นตรง)

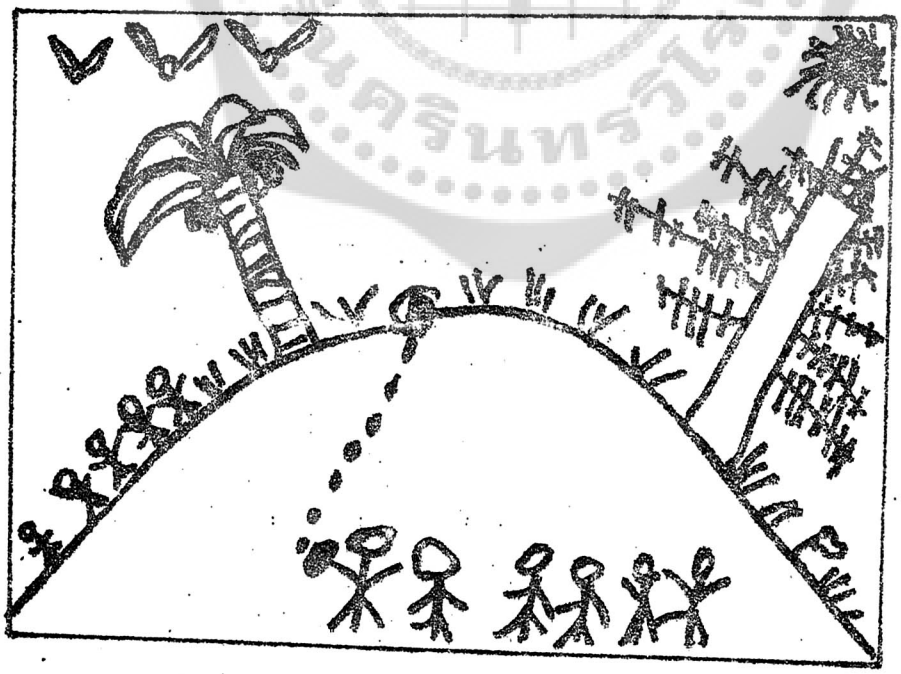

"คนป่าในกุเรา" ('เส้นฐาน' เป็นเส้นโค้ง)

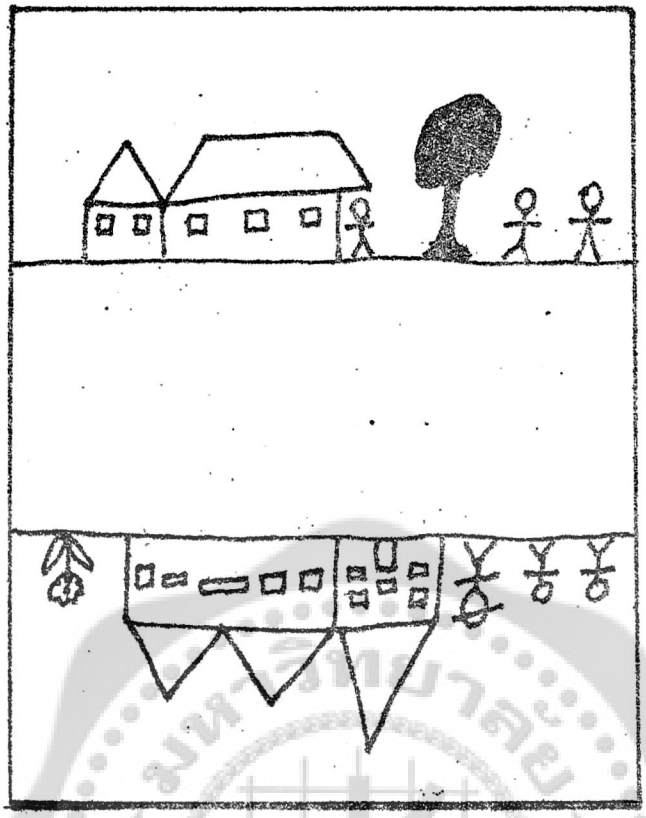

"สองฟากถนน" (ภาพแบบ 'พันกลาง')

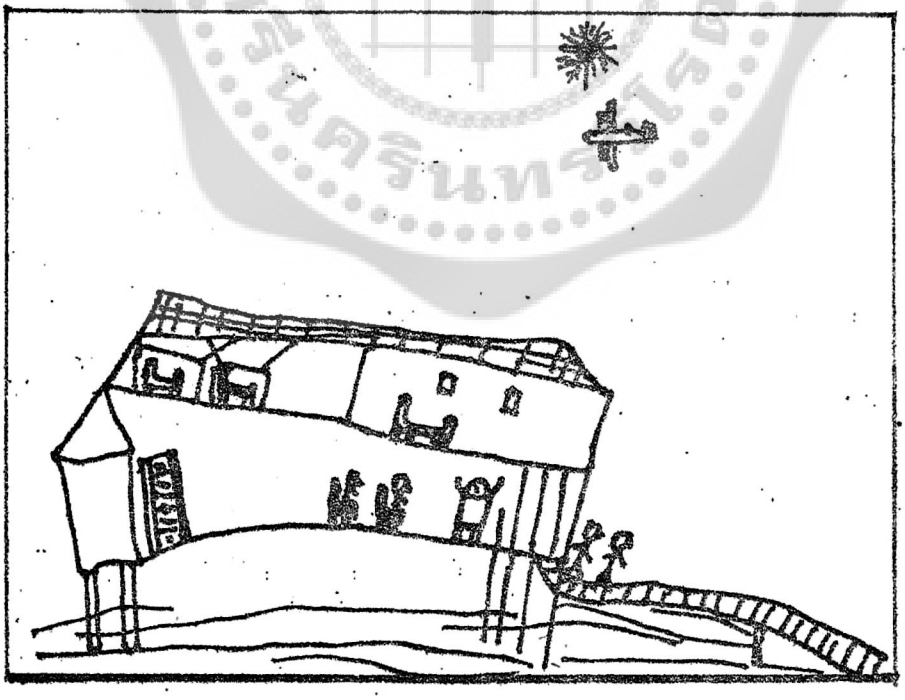

"ฉันและบ้านของฉัน" (ภาพแบบ 'เอกไชย์')

ความหมายตามเดิม การเขียนสิ่งต่าง ๆ ลงในหน้ากระดาษยังไม่สัมพันธ์กัน และไม่มีระเบียบ ถ้าดินสอที่เด็กใช้วาดภาพเป็นดินสอสี เด็กจะเลือกใช้สีสดุดตาเป็นส่วนใหญ่ บางครั้งเด็กอาจใช้สีใดสีหนึ่งตรงตามสีจริงของวัตถุได้เหมือนกัน ถ้าสีของวัตถุนั้นประทับใจเด็ก

7 – 9 ปี เด็กเข้าใจความสัมพันธ์ของตนเองกับสิ่งแวดล้อมดีขึ้น เกิดความเข้าใจว่าสิ่งที่ตนจะเขียนลงควรอยู่ตรงไหน และสัมพันธ์กับสิ่งอื่น ๆ ที่ตนจะเขียนเพิ่มเติมลงไปเพียงใด ในการเขียนรูปร่าง เด็กใช้เส้นเรขาคณิต ได้แก่ วงกลม สามเหลี่ยม สี่เหลี่ยมต่าง ๆ ซึ่งยังคงเป็นสัญลักษณ์ของส่วนต่าง ๆ ที่ประกอบกันเป็นรูปร่างสิ่งนั้น ๆ เด็กใช้สีได้ตรงตามสีของวัตถุ เพราะรู้ความสัมพันธ์ระหว่างสีและวัตถุ แต่จะใช้สีนั้นตลอดไป โดยไม่คำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงใด ๆ เกี่ยวกับวัตถุนั้น เช่นให้ท้องฟ้าเป็นสีฟ้าเสมอ ไม่ว่าจะเป็นภาพฝนตกหรือไม่ จนกว่าเด็กจะมีความเข้าใจและเห็นความสำคัญของประสบการณ์ในเรื่องนี้

การเขียนภาพของเด็กในพัฒนาการขั้นนี้ เปลี่ยงเบนไปเป็นสองลักษณะ ลักษณะแรกคือการเขียนสิ่งต่าง ๆ ไว้บนเส้นตรงอันเดียวกัน บางทีเด็กก็ถือเอาขอบล่างของแผ่นกระดาษแทนเส้นตรงเส้นนี้ ซึ่งคล้ายกับว่าเด็กให้เป็นพื้นแผ่นดินอันเป็นที่รองรับทุกสิ่งในโลกที่มีความสัมพันธ์กัน ในภาพหนึ่งอาจมีเส้นรองรับหรือเส้นฐานนี้หลายเส้น เมื่อเด็กต้องการแสดงเหตุการณ์มากกว่าหนึ่งอย่าง กล่าวคือเหตุการณ์หนึ่งก็อยู่บนเส้นฐานเส้นหนึ่ง บางทีเส้นฐานอาจเป็นเส้นโค้ง เช่นภาพภูเขา แต่ไม่ว่าเส้นฐานนี้จะอยู่ในแนวนอน เฉียงขึ้น หรือลาดลงก็ตาม ทุกสิ่งบนเส้นฐานมักจะอยู่ในลักษณะตั้งฉากกับเส้นฐานเสมอ อีกลักษณะหนึ่ง คือการเขียนภาพในลักษณะเหมือนพับกลางหน้ากระดาษที่ใช้วาด โดยใช้รอยพับเป็นประหนึ่งเส้นกั้นกลางหน้ากระดาษ ภาพที่เขียนตั้งฉากกับเส้นฐานซึ่งอยู่สองข้างของรอยพับ ข้างละเส้น สิ่งที่เด็กวาดลงบนเส้นฐานเส้นบนมีลักษณะหัวตั้ง แต่สิ่งที่เด็กวาดลงบนเส้นฐานเส้นล่างมีลักษณะหัวกลับ เด็กที่เขียนภาพลักษณะนี้ เป็นเด็กที่ยังถือตนเองเป็นศูนย์กลางในการสัมพันธ์สิ่งต่าง ๆ เข้ากับตน และจะเห็นได้ชัดในภาพลักษณะพับกลางซึ่งแปรไปได้อีกแบบหนึ่ง คือการเขียนภาพเกี่ยวกับวงกลม สิ่งที่อยู่โดยรอบวงจะหันด้านบนชี้ออกไปจากวงกลมคล้ายรัศมี

นอกจากนี้ เด็กที่อยู่ในพัฒนาการขั้นนี้ยังมักเขียนภาพอีกลักษณะหนึ่งซึ่งคล้ายภาพเอกซเรย์ เช่นภาพบ้านที่เขียนให้เห็นห้องต่าง ๆ ตลอดจนคนและเครื่องใช้ที่อยู่ในห้องเหล่านั้น คล้ายกับว่าฝาบ้านมีลักษณะโปร่งใส คนข้างนอกสามารถมองทะลุเข้าไปได้โดยตลอด ทั้งนี้เนื่องจากเด็กต้องการแสดงสิ่งทั้งหมดที่ตนคิดว่าจะต้องมีอยู่ในภาพ จึงพยายามเขียนลงให้หมด แต่เด็กกำลังมุ่งอยู่กับสิ่งต่าง ๆ

ภายใน (บ้าน) ซึ่งเด็กเห็นว่าสำคัญกว่าสิ่งที่อยู่ภายนอก เด็กจึงลืมสิ่งที่อยู่ภายนอกเสีย แต่ถ้าเด็กเห็นว่าส่วนต่าง ๆ ภายนอกมีความหมายสำหรับตนแล้ว เด็กก็จะเขียนทั้งส่วนภายในและภายนอกปะปนกัน

เด็กในพัฒนาการขั้นนี้เขียนรูปคนโดยใช้เส้นเรขาคณิต และถ้าเด็กคิดว่าส่วนไหนสำคัญก็จะเขียนส่วนนั้นให้ใหญ่หรือเด่นชัดกว่าสัดส่วนปกติ ส่วนใดที่เห็นว่าไม่สำคัญก็ไม่ใส่ใจ และจะทิ้งหรือไม่วาดส่วนนั้น เช่นไม่วาดส่วนประกอบบนใบหน้า ไม่วาดหู หรือแขน บางทีก็เปลี่ยนรูปลักษณะของส่วนสำคัญให้ผิดไปจากเดิม เพื่อให้เป็นไปตามความต้องการของตน เช่น เขียนแขนให้ยาวกว่าเดิม และโค้งไปหาสิ่งที่เด็กต้องการให้คนในภาพหยิบถึง ภาพที่มีส่วนสัดหรือลักษณะเกินความจริงดังกล่าวแล้ว แสดงถึงการวาดตามอารมณ์ และถ้าการย้ำถึงส่วนสำคัญโดยเขียนเกินความจริงมีมากเกินไปก็แสดงว่าผู้วาดอยู่ในอารมณ์ไม่แน่นอน แต่เด็กที่ไม่เคยเขียนย้ำถึงส่วนใดส่วนหนึ่งเลยนั้นมีผู้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า มักจะเป็นเด็กที่มีระดับสติปัญญาต่ำกว่าปกติ อย่างไรก็ตามเด็กที่บรรลุพัฒนาการขั้นนี้ จัดว่าเด็กพัฒนามาถึงขั้นเขียนรูปได้คล้ายของจริง

9 – 11 ปี เด็กมีประสบการณ์มากขึ้น และมีความรู้สึกแบ่งแยกเพศ ภาพคนที่เด็กเคยเขียนโดยใช้เส้นเรขาคณิต และไม่ใคร่คำนึงว่าเป็นหญิงหรือชายนั้น ได้เปลี่ยนมาเน้นเพศที่เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย และเพิ่มเส้นอื่น ๆ ช่วยให้ดูใกล้ความเป็นจริงยิ่งขึ้นทั้งภาพคนและสิ่งต่าง ๆ ที่เขียนซึ่งแสดงให้เห็นว่า เด็กสามารถปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติ แต่เนื่องจากเด็กยังไม่มีความเข้าใจในสิ่งที่ตนเห็นได้อย่างถูกต้อง และมิได้ใช้ความสังเกตเพื่อการวาด ภาพจึงมีลักษณะ "กระด้าง" ถึงว่าความเป็นจริงมาก แต่ทุกส่วนของภาพเมื่อแยกออกต่างหาก จะยังคงความหมายอยู่ตามเดิม คือสามารถดูออกว่าเป็นส่วนอะไรของภาพนั้น เพราะเป็นลักษณะเส้นที่วาดตามความเป็นจริง

การจัดภาพลงในหน้ากระดาษหรือการใช้ช่องไฟ เด็กในพัฒนาการขั้นนี้รู้จักใช้ "พื้นราบ" ซึ่งมีความหมายและความสำคัญมากกว่าเส้นฐาน แต่เด็กก็ยังไม่รู้จัก "เส้นระดับ" รู้แต่ว่าต้นไม้ขึ้นจาก "พื้นดิน" ท้องฟ้าครอบคลุมลงมาจนถึงพื้น มิใช่อยู่ต่างหากสูงไปกว่าทุกสิ่งทุกอย่าง เช่นที่เด็กเคยเขียนไว้ชิดขอบกระดาษด้านบน และต้นไม้หรือสิ่งต่าง ๆ อาจอยู่เหลื่อมบังท้องฟ้าบางส่วนได้ ความเข้าใจในเรื่องเหล่านี้แสดงถึงพัฒนาการทางการรับรู้ทางจักษุประสาท ซึ่งพัฒนามากขึ้น และจะนำไปสู่การวาดสามมิติได้อีกต่อหนึ่ง

เด็กวัยนี้อาจจัดระยะวัตถุในภาพให้สัมพันธ์กันตามต้องการไม่ได้ เช่นเขียนภาพคนนั่งเก้าอี้ แต่ไม่ถึงเก้าอี้ หรือคนกำลังจับสิ่งหนึ่ง แต่มือไม่ถึงสิ่งนั้น ซึ่งมีเหตุผลทางจิตวิทยาว่า เป็นเพราะเด็กเริ่มมีความต้องการอยู่ในสังคมอย่างอิสระ ขาดความร่วมมือเกี่ยวข้องกับผู้ใหญ่และประสงค์ที่จะปฏิบัติตนอย่างผู้ใหญ่ แต่ก็ยังไม่มีความเชื่อมั่นในตนเอง โดยเฉพาะเมื่อมีความข้องคับใจอันเนื่องมาจากการขัดแย้งกับผู้ใหญ่ ทำให้รู้สึกกระอดกระอย ความรู้สึกนี้จึงแสดงออกในภาพวาด โดยที่ไม่สามารถจัดระยะระหว่างวัตถุให้มีความสัมพันธ์กันได้

ในการเลือกใช้สี เด็กเปลี่ยนจากการใช้สีตามความเป็นจริงของวัตถุ มาเป็นการใช้สีตามความรู้สึกนึกคิดของตน เช่นรูปบ้าน ถ้าเด็กรู้สึกว่าเป็นบ้านน่าอยู่น่าอาศัย เด็กจะระบายด้วยสีสดใส ถ้ามีความรู้สึกนึกคิดในทางตรงข้ามก็จะใช้สีมัว ๆ ซึ่งเป็นการใช้สีที่ขึ้นอยู่กับตนเองเป็นอย่างมาก ในการออกแบบ เด็กขั้นนี้มีความเข้าใจคุณลักษณะของวัสดุต่าง ๆ และหน้าที่ของวัสดุนั้น ๆ พอที่จะมีพัฒนาการทางการออกแบบได้

ลักษณะพัฒนาการทางการเขียนภาพของเด็กวัย 9 – 11 ปีนี้ จัดว่าอยู่ในขั้นเริ่มต้นของการเขียนภาพอย่างของจริง กล่าวคือ วาดรูปจากประสบการณ์ที่เด็กมีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดโดยเฉพาะ

11 – 12 ปี เป็นระยะที่จะเข้าสู่วัยรุ่น สติปัญญาของเด็กเจริญพอที่จะเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ได้ และใช้จินตนาการของตนอย่างอิสระ เด็กวัยนี้มีความรู้สึกต่อประสบการณ์ทางสร้างสรรค์แตกต่างกันเป็นสองพวก พวกหนึ่งช่างสังเกตความแตกต่างของสี แสง และเงา ตลอดจนสภาวะแวดล้อมและระยะใกล้ไกล ชอบเขียนภาพซึ่งแสดงถึงสิ่งแวดล้อมเป็นส่วนใหญ่ ในแบบที่ตนเป็นผู้ดูงานของตนอยู่ภายนอก อีกพวกหนึ่งสนใจเฉพาะรายละเอียดที่ตนรู้สึกว่าจำเป็นเท่านั้น ชอบวาดตัวเองและยังใช้วิธีเน้นส่วนสำคัญอย่างเกินความจริงอยู่ งานของพวกนี้เน้นความสัมพันธ์ทางอารมณ์กับโลกภายนอกด้วยความรู้สึกของตนเอง เขียนภาพด้วยความรู้สึกเหมือนกับว่าตนเป็นบุคคลในภาพ เด็กทั้งสองพวกมีความเข้าใจระยะระหว่างวัตถุ สามารถจัดความสัมพันธ์ของระยะวัตถุในภาพได้ การไว้ระยะช่องไฟมีลักษณะเป็นสามมิติ แต่ในการใช้สี เด็กพวกแรกจะใช้สีตามภาวะการณ์ภายนอก เช่นสีในที่มืดหรือสว่าง สีตามระยะใกล้ไกล สีในวันที่มืดครึ้มและในวันที่แจ่มใส ว่าควรจะมีลักษณะอย่างไร เด็กพวกนี้จะปรับสีในภาพวาดให้เข้ากับความรู้สึกของตนตามที่ได้เห็นมา ส่วนเด็กพวกหลังจะใช้สีสัมพันธ์กับอารมณ์ของตนเป็นส่วนใหญ่ ไม่คำนึงถึงความเป็นไปตามธรรมชาติ

เด็กในพัฒนาการขั้นนี้ จัดอยู่ในขั้นของการใช้เหตุผล เป็นระยะของการเปลี่ยนกิจกรรมทางจินตนาการ จากแบบเด็กไปสู่ความรู้จักตัวเอง นับเป็นขั้นสำคัญอีกขั้นหนึ่ง เพราะการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายก่อนวัยรุ่น อาจเป็นเหตุให้ความสามารถทางการสร้างสรรค์ของเด็กลดลง ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อพัฒนาการในขั้นนี้และการก้าวไปสู่พัฒนาการขั้นต่อไป

เท่าที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดเกี่ยวกับพัฒนาการทางการเขียนภาพของเด็ก ซึ่งเป็นการแสดงออกรูปแบบหนึ่งของศิลปะ ก็คงจะเพียงพอให้เห็นความสำคัญของพัฒนาการด้านนี้ และมองเห็นได้ชัดเจนว่าการแสดงออกทางศิลปะเป็นเรื่องของความแตกต่างระหว่างบุคคล ฉะนั้นการแสดงออกที่มีคุณค่าสูงทางศิลปศึกษา จึงต้องเป็นการแสดงออกซึ่งความคิดความสามารถตามวิธีการที่เด็กถนัด ผลงานจึงจะสะท้อนความมีชีวิตจิตใจตลอดจนความสามารถทางการสร้างสรรค์ของผู้ผลิตงานนั้น แม้ว่าผลงานจะออกมาอย่างหยาบ ๆ หรือไม่ดีนัก ก็ยังมีคุณค่าในการเสริมสร้างความสามารถทางการคิดการสร้างสรรค์ของเด็ก ดีกว่าผลงานที่เกิดจากการลอกแบบหรือเลียนแบบผู้อื่น แม้จะสามารถลอกเลียนได้ไม่ผิดเพี้ยนก็ไม่มีคุณค่าในการเสริมสร้างความสามารถทางการคิดสร้างสรรค์ของตนแต่ประการใด อนึ่ง ความรู้ความเข้าใจขั้นพัฒนาการทางการเขียนภาพ คงจะเป็นแนวทางให้ผู้ใหญ่มีวิธีการส่งเสริมความคิดความสามารถและพัฒนาการด้านศิลปะของเด็กได้ถูกต้องเหมาะสม หรือมิฉะนั้น อย่างน้อยที่สุดก็ช่วยให้ท่านเข้าใจเด็กได้ดียิ่งขึ้น.

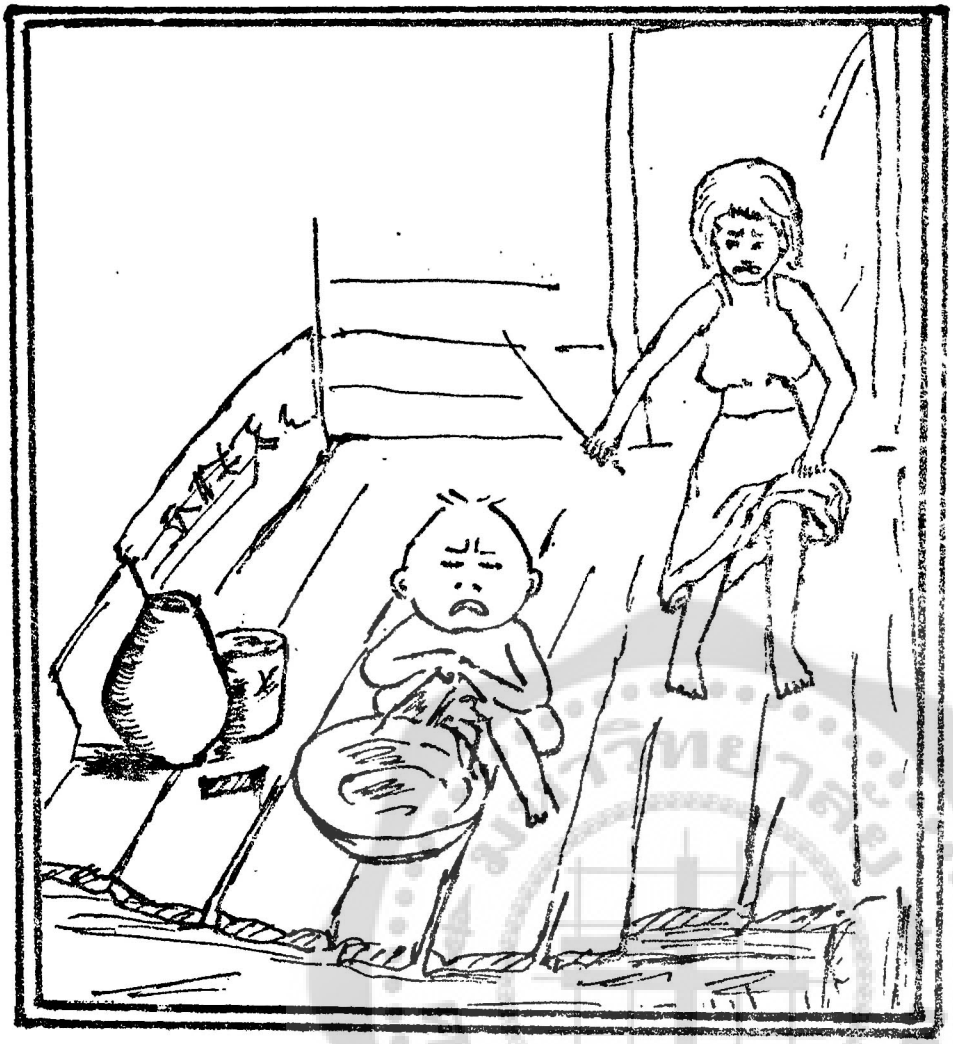

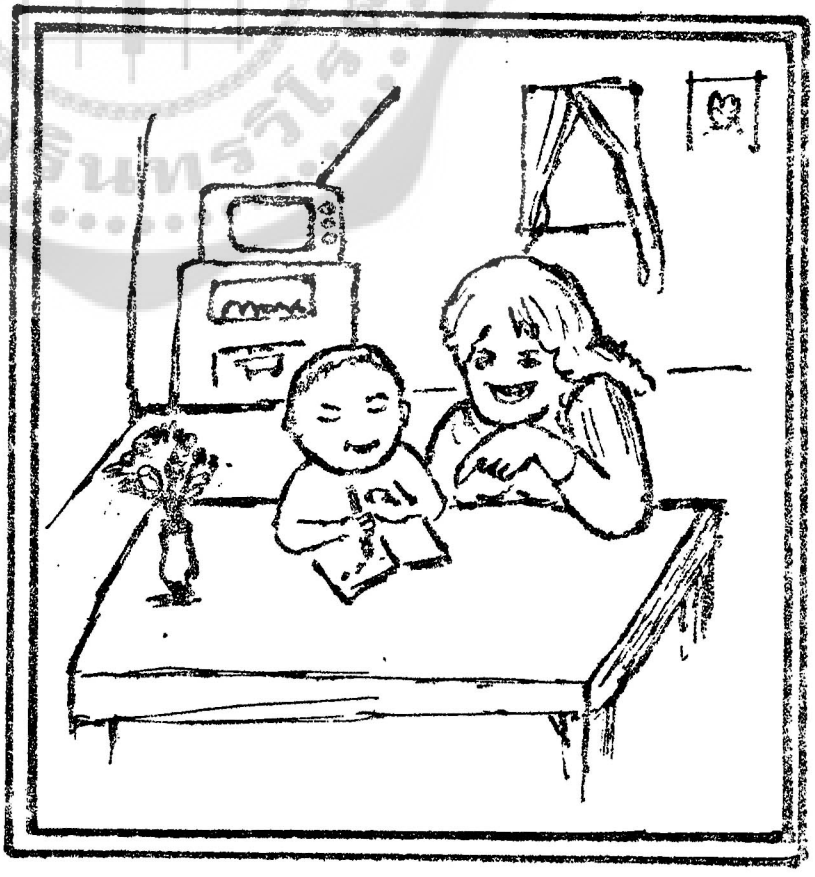

"อิทธิพลของฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม ต่อการอบรมเลี้ยงดูและบุคลิกภาพของเด็ก"

งามตา ยงศิริ

นักสังคมวิทยา นักจิตวิทยา และนักการศึกษาต่างลงความเห็นพ้องกันว่า ครอบครัวมีความสำคัญยิ่งต่อพัฒนาการของเด็ก เป็นสิ่งแวดล้อมที่ครอบคลุมชีวิตยิ่งกว่าอิทธิพลอื่นใด และเป็นสถาบันแรกที่สร้างลักษณะนิสัยและบุคลิกภาพของบุคคล แต่ละครอบครัวต่างก็มีรูปแบบของตนโดยเฉพาะในการปฏิบัติตามวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิต ดังนั้นจึงย่อมมีรูปแบบของการอบรมเลี้ยงดูบุตรแตกต่างกันไป ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัว นับเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการอบรมเลี้ยงดู และอาจกล่าวได้ว่าเป็นผลต่อพัฒนาการทางบุคลิกภาพของเด็กด้วย

ในต่างประเทศมีการศึกษาค้นคว้าแบบอย่างการอบรมเลี้ยงดูเด็กของครอบครัวที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมแตกต่างกัน ในประเทศไทยก็ได้มีรายงานการวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้อยู่หลายฉบับด้วยกัน เช่นการศึกษาวิจัยเมื่อปี พ.ศ. 2506 ศรีสวาสดิ์ ชลวิสุทธิ์ ได้ศึกษาวิธีการอบรมเลี้ยงดูบุตรของครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมปานกลาง (รายได้ครอบครัวประมาณเดือนละ 4,000 บาท) ในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า มารดาในกลุ่มสังคมระดับนี้นิยมฝึกอบรมบุตรด้วยการว่ากล่าวสั่งสอนและการลงโทษมากกว่าใช้ระบบการลงโทษด้วยการเยี่ยนตีสำหรับการฝึกระเบียบวินัยและฝึกความรับผิดชอบ มารดาจะใช้วิธีให้เหตุผล แต่ถ้าบุตรไม่เชื่อฟังหรือทำผิดบ่อย ๆ เข้าจึงตี อย่างไรก็ตาม มารดาในฐานะระดับนี้ส่วนมากนิยมใช้เหตุผลกับบุตรมากกว่าการขู่ให้กลัว แต่ถ้าต้องขู่ก็มักจะขู่ว่าจะเยี่ยนตี จะส่งไปให้ผู้อื่นเลี้ยง จะไม่พาไปเที่ยว หรือจะไม่ซื้อของเล่นให้ มากกว่าขู่ให้กลัวสัตว์หรือภูติผีปีศาจ แสดงให้เห็นว่ามารดาซึ่งมีฐานะเศรษฐกิจและสังคมในระดับปานกลางคำนึงถึงความจริงและพยายามให้บุตรได้เข้าใจแต่ในสิ่งที่เป็นจริง มีการหัดให้เด็กพึ่งตนเอง คือหัดให้กินข้าวเอง แต่งตัวเอง เป็นต้น โดยค่อย ๆ หัดให้ทำ เช่น หัดให้เด็กกินข้าวเองโดยป้อนให้ก่อน เมื่อเด็กยื้อแย่งจะกินเองจึงปล่อยให้ป้อนตัวเอง ถ้าเด็กทำเปรอะเปื้อนก็นำไปทำความสะอาดให้ทีหลัง การฝึกในเรื่องอื่น ๆ ก็ฝึกโดยการทำให้ดูและให้เด็กหัดทำตาม ไม่ใช้วิธีเยี่ยนตี รายงานการวิจัยที่น่าสนใจอีกฉบับหนึ่ง

ของปี พ.ศ. 2505 คือของ ชูจิตต์ พิทักษ์ผล ศึกษาวิธีการเลี้ยงดูอบรมบุตรในครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมในระดับต่ำ (รายได้ไม่เกิน 1,000 บาท ต่อเดือน) ผู้วิจัยพบว่าการอบรมสั่งสอนของมารดาระดับนี้ส่วนมากใช้วิธีเฆี่ยนตีและขู่ว่าจะตี ลูกได้รับการฝึกให้พึ่งตนเองมาตั้งแต่อายุยังน้อย มารดาทุกคนอบรมเลี้ยงดูลูกเหมือนที่ตนเคยได้รับการปฏิบัติจากบิดามารดา การศึกษาวิจัยในทำนองเดียวกันนี้ในปี พ.ศ. 2514 เกื้อกูล หาสิทธิ์ พบว่าบิดามารดาที่มีฐานะต่างกัน ฝึกอบรมบุตรชายไม่เหมือนกัน กล่าวคือ ครอบครัวที่มีฐานะต่ำ (รายได้ไม่เกิน 2,500 บาท ต่อเดือน) มีความเข้มงวดกวดขันในการอบรมสั่งสอนลูกมากกว่าครอบครัวระดับปานกลางและสูง โดยเฉพาะในเรื่องระเบียบวินัยและฝึกการอดได้รอได้แก่บุตร แต่ครอบครัวระดับสูง (รายได้ 7,000 – 10,000 บาท ต่อเดือน) จะฝึกบุตรชายด้านความสัมฤทธิ์ผลมากกว่าครอบครัวฐานะปานกลางและต่ำ

ระดับการศึกษาของบิดามารดาเป็นปัจจัยหนึ่งซึ่งบ่งถึงระดับฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัว ได้มีการศึกษาวิจัยวิธีการอบรมเลี้ยงดูของบิดามารดาที่มีระดับการศึกษาต่างกัน ก็ได้ผลทำนองเดียวกันกับที่ศึกษาจากฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมโดยตรง เช่น กฤตยา กฤษฎาวุฒิ (2514) ได้ศึกษาวิธีการอบรมเลี้ยงดูบุตรของบิดามารดาที่มีการศึกษาระดับอุดมศึกษาและประถมศึกษา พบว่าบิดามารดาที่มีการศึกษาระดับอุดมศึกษาจะฝึกให้บุตรประสบความสำเร็จในด้านต่าง ๆ และให้อิสระแก่บุตรมากกว่าบิดามารดาที่มีการศึกษาในระดับประถมศึกษา บิดามารดาที่มีการศึกษาต่ำฝึกระเบียบวินัยให้แก่บุตรและลงโทษอย่างรุนแรง ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยที่เกื้อกูลพบว่า ครอบครัวฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำมีความเข้มงวดในการฝึกระเบียบวินัยแก่บุตร แต่ครอบครัวฐานะทางเศรษฐกิจสูงฝึกบุตรในด้านความสัมฤทธิ์ผล งานวิจัยอีกชิ้นหนึ่งของการศึกษาวิจัยวิธีการอบรมเลี้ยงดูของมารดาที่มีระดับการศึกษาต่างกัน ของ [illegible] (2513) พบว่ามารดาที่มีการศึกษาสูงมักจะนิยมให้รางวัลแก่บุตรด้วยการกอดจูบ แต่ในทางตรงกันข้ามมารดาที่มีการศึกษาต่ำมักจะทำเฉย หรือให้ขนมหรือสิ่งของที่เด็กต้องการแทนการกอดจูบ

จากรายงานการวิจัยตามที่ได้กล่าวมาแล้วทั้งหมดข้างต้นนี้ อาจกล่าวได้ว่าวิธีการอบรมเลี้ยงดูบุตรของครอบครัวฐานะทางเศรษฐกิจสูงและปานกลางได้รับอิทธิพลจากแบบอย่างการเลี้ยงดูเด็กของทางตะวันตก เช่น ไม่นิยมลงโทษเด็กด้วยการเฆี่ยนตี แต่ใช้วิธีให้เหตุผล และการให้รางวัลเด็ก

ด้วยการกอดจูบ เป็นต้น ครอบครัวทั้งสองระดับฐานะนี้ จะฝึกเรื่องระเบียบวินัยของลูกด้วยวิธีอะลุ้มอล่วย คือถ้าลูกทำผิดครั้งแรกก็มีการลาดโทษไว้ก่อน และฝึกเด็กให้พึ่งตนเองตามวัยที่เหมาะสม

ส่วนพ่อแม่จากครอบครัวฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำนั้น มักจะฝึกอบรมบุตรด้วยวิธีรุนแรงกว่าครอบครัวฐานะปานกลางและสูง การลงโทษลูกมักกระทำด้วยอารมณ์เป็นส่วนใหญ่ และมีแนวโน้มที่จะฝึกระเบียบวินัยและเข้มงวดกับบุตรหญิงมากกว่าบุตรชาย จึงเป็นผลให้เด็กหญิงในครอบครัวที่มีฐานะในระดับต่ำมีความรับผิดชอบสูง

แม้ว่าครอบครัวในกลุ่มที่มีฐานะเศรษฐกิจและสังคมระดับต่ำจะฝึกระเบียบวินัยอย่างเข้มงวด แต่ดูจะไม่ได้รับผลดีเท่าที่ควร ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเด็กถูกบังคับมากเกินไป พ่อแม่บางคนไม่ได้คำนึงถึงวุฒิภาวะของเด็ก เช่นกวดขันให้เด็กรักษารางกายและเสื้อผ้าให้สะอาดเรียบร้อยในวัยที่เด็กยังไม่สามารถทำได้ หรือให้เด็กนั่งนิ่ง ๆ ซึ่งถ้าเป็นเด็กในวัยซุกซนก็ไม่สามารถปฏิบัติตนได้ ทั้งยังเป็นการทำลายสุขภาพจิตของเด็กอีกด้วย ปราณี สุขอุดม (2514) ประณต เล็กสวาสดิ์ (2517) และวารินทร์ มวงสุวรรณ (2518) ได้ศึกษาวิจัยวิธีการอบรมเลี้ยงดูกับความมีวินัยทางสังคมของเด็กวัยรุ่น พบว่า เด็กวัยรุ่นกลุ่มที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบรักมากและควบคุมน้อยจะมีวินัยทางสังคมมากกว่าเด็กกลุ่มอื่น ผลนี้เป็นหลักฐานพอจะแสดงได้ว่า การอบรมเลี้ยงดูบุตรแบบควบคุมมากนั้นจะไม่เกิดผลดีแก่เด็ก เพราะไม่ได้ทำให้เด็กมีระเบียบวินัยดีขึ้น หรือมากขึ้นดังที่คาดหวังไว้

อนึ่ง การลงโทษเด็กอย่างรุนแรงและด้วยอารมณ์นั้น อาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เด็กมีความประพฤติเป็นที่น่าหนักใจในสังคมปัจจุบัน เพราะการที่เด็กถูกลงโทษโดยไม่มีเหตุผลบ่อยครั้งก็ย่อมถึงครั้งที่เด็กจะรู้สึกเครียดจนเกินขีดที่จะทนได้ และตอบโต้ผู้ใหญ่บ้าง ซึ่งนำไปสู่ปัญหาทางความประพฤติต่อไป ประทีป อึ้งทรงธรรม ครูสตรีผู้เข้าใจถึงแก่นแท้ถึงชีวิตและปัญหาของเด็กในครอบครัวที่มีฐานะเศรษฐกิจและสังคมต่ำ ได้กล่าวถึงชีวิตของเด็กสลัมว่า "...เด็ก ๆ ในแหล่งสลัมมักไม่มีทางเลือกที่จะต้องทำหน้าที่เป็นผู้รับอารมณ์จากพ่อแม่ของตนที่เก็บกักไว้แล้วนำมาระบายออกที่บ้าน ... พ่อแม่บางคนเก็บกดความไม่เป็นธรรมจากสังคมภายนอก เช่น ถูกนายจ้างเอารัดเอาเปรียบค่าแรง ถูกโกงค่าแรง ฯลฯ เมื่อกลับมาถึงบ้านก็หาทางออกโดยการดื่มเหล้าจนเมามายแล้วนำความคับแค้นใจที่เก็บกักไว้ออกมาระบายในครอบครัว ... การแก้ปัญหาเกี่ยวกับลูก ๆ

ที่เกิดขึ้นในครอบครัวส่วนใหญ่เป็นไปอย่างที่เรียกว่าแก้ปัญหาให้พ้นตัว จะเห็นได้เมื่อลูก ๆ ทะเลาะวิวาทกัน พ่อแม่จะแก้ปัญหาอย่างง่าย ๆ เช่น ถ้ามีเงินก็จะให้เงินแล้วให้ลูกไปให้พ้น เพื่อจะได้เลิกทะเลาะกัน หรือถ้าพ่อแม่ไม่มีเหยื่อล่อหรือขนมอะไรใกล้ตัวได้ ก็จะทุบตีหรือขว้างปาตะเพิดขับไล่ไสส่งลูก ๆ ไปให้พ้น ๆ โดยมิได้พิจารณาถึงสาเหตุและเหตุผลต้นเรื่องเท่าใดนัก ส่วนเด็ก ๆ เองก็ไม่เข้าใจการกระทำของพ่อแม่ และบางครั้งก็ไม่รู้ด้วยว่าตนเองทำผิดหรือถูกอย่างไร เพราะพ่อแม่ไม่มีเวลาจะชี้แจงเหตุผล ..."

ตรงกันข้ามกับวิธีการลงโทษคือวิธีการให้รางวัล ขุนิง [illegible] (2518) ได้ศึกษาวิธีการให้รางวัลของพ่อแม่ที่มีระดับการศึกษาต่างกัน พบว่าแม่ไทยเป็นจำนวนมาก (ในทุกระดับการศึกษา) ไม่แสดงว่าสังเกตเห็นหรือแสดงความเห็นชอบแต่ประการใด เมื่อลูกทำความดี อาจเนื่องด้วยพ่อแม่ไทยส่วนใหญ่ไม่นิยมการแสดงออก ด้วยเกรงว่าถ้าชมแล้วเด็กจะเหลิง หรือจะด้วยสาเหตุใด ๆ ก็ตาม ในทัศนะของผู้เขียนเห็นว่า การที่พ่อแม่ไม่แสดงความสนใจเมื่อลูกทำความดีนั้นออกจะเป็นวิธีที่ไม่ถูกต้อง เพราะถ้ามารดาทำเฉย ๆ เด็กจะไม่ทราบว่าการกระทำของตนนั้นถูกต้องเหมาะสมและสมควรจะกระทำซ้ำอีกหรือไม่ ฉะนั้นเมื่อเด็กทำดี แม่จึงควรให้รางวัลด้วยการแสดงความชื่นชมในการกระทำนั้น อาจโดยการชมเชย หรือทั้งชมเชยและกอดจูบเด็ก เพื่อให้เด็กเกิดความมั่นใจในตนเอง และรู้สึกในคุณค่าแห่งการกระทำดี

นักวิจัยหลายท่านพบว่าการฝึกอบรมให้บุตรเป็นอิสระ และพึ่งตนเองตั้งแต่ยังเล็ก (ประมาณ 2 – 6 ปี) จะเป็นผลดีต่อเด็กเพราะเป็นการเสริมสร้างแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ พ่อแม่ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำมักจะให้ลูกพึ่งตนเองตั้งแต่อายุยังน้อย ผลการวิจัยของสุชสมร ประพัฒน์ทอง ได้พบว่าเด็ก (อายุ 7 – 10 ปี) ครอบครัวซึ่งฐานะเศรษฐกิจและสังคมต่ำมีพฤติกรรมใฝ่สัมฤทธิ์สูงกว่าเด็กที่มาจากครอบครัวฐานะสูง เมื่อเด็กทั้งสองประเภทได้รับการอบรมเลี้ยงดูให้พึ่งตนเองเร็วพอ ๆ กัน นอกจากนี้เด็กจากครอบครัวฐานะต่ำเมื่อได้รับการกระตุ้นด้วยนิทานที่ส่งเสริมแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ก็จะมีปริมาณพฤติกรรมใฝ่สัมฤทธิ์ที่สูงสุด และมีความตั้งใจทำงานมากที่สุด แตกต่างจากเด็กฐานะเดียวกันแต่ไม่ได้รับการกระตุ้นด้วยนิทานที่เหมาะสม ผลการวิจัยนี้ได้แสดงให้เห็นแนวทางการพัฒนาแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ของเด็ก ซึ่งผู้ปกครองและครูผู้เกี่ยวข้องอาจใช้

แนวทางดังกล่าวในการส่งเสริมเด็กให้มีความต้องการสัมฤทธิผลสูง โดยเฉพาะเด็กจากครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำ เพื่อว่าเด็กเหล่านี้จะได้มีโอกาสพบกับความสำเร็จและความก้าวหน้าของชีวิตยิ่งขึ้น

จากที่ได้กล่าวมาแล้วแต่ต้น จะเห็นได้ว่าวิธีการอบรมเลี้ยงดูบุตรของครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่างกันนั้นไม่เหมือนกัน และจะส่งผลต่อพฤติกรรมและบุคลิกภาพของเด็กในลักษณะที่ดีและต่างกันด้วย วิธีการที่ครอบครัวฐานะยากจนใช้ซึ่งมักเป็นวิธีรุนแรงและถืออารมณ์ของพ่อแม่เป็นใหญ่นั้น ย่อมเป็นวิธีที่ไม่เหมาะสมกับการพัฒนาเด็ก และควรจะได้รับการเปลี่ยนแปลงแก้ไข แต่การที่จะเปลี่ยนพฤติกรรมของกลุ่มคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งได้สำเร็จนั้น นักสังคมวิทยาเชื่อว่าจะต้องเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมของชนกลุ่มนั้นเสียก่อน แนวความคิดนี้ได้ถูกนำมาเป็นรากฐานของโครงการทางเศรษฐกิจและสังคมหลายโครงการ ที่มุ่งช่วยเหลือกลุ่มสังคมที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำให้พ้นจากความยากจน และพ้นจากสภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรม ประเทศที่พัฒนาแล้วจะมีโครงการต่าง ๆ เป็นต้นว่า โครงการฝึกวิชาชีพและจัดหางานให้ทำ โครงการจัดสรรที่อยู่อาศัย และโครงการช่วยเหลือด้านการศึกษา ฯลฯ ในประเทศไทยก็ได้มีหน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ และหน่วยงานเอกชน ที่จัดดำเนินโครงการทำนองเดียวกันนี้อยู่ อาทิ เช่น โครงการช่วยกลุ่มผู้มีรายได้ต่ำของกรมประชาสงเคราะห์ กรมแรงงาน กองการศึกษาผู้ใหญ่ การเคหะแห่งชาติ และสมาคมต่าง ๆ แต่โครงการเหล่านี้ส่วนใหญ่ยังไม่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐอย่างจริงจัง และการช่วยเหลือชนฐานะต่ำยังเป็นไปไม่ทั่วถึง แม้แต่ในกรุงเทพมหานครซึ่งเป็นเมืองหลวง จึงได้แต่หวังไว้ว่า สักวันหนึ่งรัฐบาลไทยคงจะสามารถยกระดับฐานะความเป็นอยู่ของกลุ่มสังคมที่ยากจนได้เป็นผลสำเร็จ และเมื่อนั้นเด็กไทยจำนวนมหาศาลจำนวนหนึ่งก็จะเติบโตเป็นกำลังที่สำคัญของประเทศชาติในอนาคต ไม่ใช่พลังที่จะถูกบั่นทอนต่อไป.

++++++++++++++

บรรณานุกรม

เกื้อกูล ทาสิทธิ์ การศึกษาเปรียบเทียบสังคมประกิตและบุคลิกภาพของบุคคลจากครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมต่างกัน ปริญญานิพนธ์ ครุศาสตร์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2514

กฤตยา กฤษฎาวุฒิ การศึกษาเปรียบเทียบสังคมประกิตและบุคลิกภาพของบุตรที่บิดามารดามีระดับการศึกษาต่างกัน ปริญญานิพนธ์ ครุศาสตร์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2514

ชูจิตต์ พิทักษ์ผล การอบรมเลี้ยงดูในครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำในจังหวัดพระนครธนบุรี กรุงเทพฯ : ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2505

บุญยิ่ง เจริญยิ่ง และดวงเดือน พันธุมนาวิน การวิจัยคติของสตรีมีครรภ์เกี่ยวกับการควบคุมการเกิดและการบริบารทารก วารสารการวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ 2518, 5, 1 – 18

ประทีป อึ้งทรงธรรม "ปัญหาของเด็กสลัม" วารสารคุรุปริทัศน์ ฉบับความรู้เกี่ยวกับเด็ก 2522 4(17) : 96 – 99

ประณต เล็กสวาสดิ์ ความสัมพันธ์ระหว่างการอบรมเลี้ยงดูเด็ก การพึ่งผู้อื่น พฤติกรรมด้านความเป็นผู้นำและความรู้สึกรับผิดชอบ ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2517

ปราณีต สุขอุดม การศึกษาเปรียบเทียบสังคมประกิตและบุคลิกภาพระหว่างคนไทยและคนจีน ปริญญานิพนธ์ ครุศาสตร์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2514

วารินทร์ มวงสุวรรณ ความสัมพันธ์ระหว่างการอบรมเลี้ยงดูถูกแบบให้ความรักและแบบควบคุมกับความเอื้อเฟื้อและวินัยทางสังคม ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2517

ศรีสวาสดิ์ ชลวิสุทธิ์ การอบรมเลี้ยงดูเด็กในครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมระดับปานกลางในจังหวัดพระนครธนบุรี กรุงเทพฯ ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2505

สุขสมร ประพันธ์ทอง อิทธิพลของการใช้นิทานสำหรับเด็กและการอบรมเลี้ยงดูที่มีต่อพฤติกรรมใฝ่สัมฤทธิ์ของเด็กไทย กรุงเทพฯ ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2521

"คนพิลึก"

เอ / เขามองกันอยู่รอบด้านแล้ว เราขอมองตรงนี้สักมุมหนึ่งเถิด

โอ เด็กน้อยเอย เธอก็คือกองธาตุกองหนึ่ง เหมือน ๆ กับคนทั้งหลายที่มองดูเธอนั่นเอง แต่เธอกองเล็กกว่าเขา ผู้มองนั้นเขากองใหญ่กว่า และแล้วเขาก็เรียกขานเธอว่า "เด็ก" และเรียกเขาผู้มองเธอว่า "ผู้ใหญ่"

เด็กน้อยเอย การเรียกว่า "เด็ก" หรือ "ผู้ใหญ่" นั้นสำคัญไฉน แม้คำว่า "คน" หรือ "สัตว์" "พืช" "ต้นไม้" "ใบไม้" "ดิน" "ดินสอ" "สมุด" หรือ "ดอกกุหลาบ" ที่สีสดงดงาม มีกลิ่นที่หอมหวล แม้จะเรียกชื่อเป็นอย่างอื่นก็คือสิ่งที่มีรูปร่างอย่างนั้น สีอย่างนั้น กลิ่นอย่างนั้น และมีหนามอย่างนั้น หรือกองธาตุนั้น ๆ อยู่นั่นเอง อันการเรียกชื่อ หรือกำหนดชื่อกันเช่นนี้แหละที่เขาเรียกว่าสมมุติบัญญัติละ

เด็กน้อยเอย กระนั้นเราก็ละเว้นสมมุติบัญญัติเหล่านั้นไม่ได้ด้วยความจำเป็น ความจำเป็นเกิดขึ้นเพราะกองธาตุมีหลายล้านกองด้วยกัน มีลักษณะรูปแบบเหมือนกันบ้าง ผิดแผกแตกต่างกันบ้าง กองเล็กบ้างกองใหญ่บ้าง กองนี้มีธาตุอย่างนี้อย กองนั้นมีธาตุอย่างนั้นมาก แล้วแต่สัดส่วนที่ธรรมชาติจัดสรรให้ เช่นดวงอาทิตย์เป็นกองกลุ่มธาตุอันมหึมากองหนึ่ง ดวงดาวทั้งหลายก็เป็นกองกลุ่มธาตุอันมหึมาเช่นกัน โลกก็เป็นกองกลุ่มธาตุที่เชื่อกันว่าหลุดออกมาจากดวงอาทิตย์ ธาตุที่เป็นเนื้อตัวของโลก ก็ควรจะเป็นอย่างเดียวกันที่อยู่ในดวงอาทิตย์ ที่พื้นผิวโลกมี คน สัตว์ พืช สิ่งของ เป็นกองกลุ่มธาตุย่อย ๆ ซึ่งก็ควรมีเนื้อหา (ธาตุ) ของโลกนั่นเองเป็นองค์ประกอบ จึงถูกเรียกว่ากองกลุ่มธาตุเหมือน ๆ กันไปหมด

เด็กน้อยเอย เธอลองนับจำนวนกองธาตุย่อย ๆ ของโลกเราเหล่านั้นดูเถิด คนบ้าง สัตว์บ้าง พืชต้นไม้ ดอกไม้บ้าง สิ่งของบ้าง อย่างน้อยเธอลองนับคนที่กำลังมองเธออยู่ซิว่ามีกี่คน แล้วเธอนับจำนวนต้นไม้ที่อยู่รอบ ๆ เธอซิว่ามีกี่ต้น และแม้ที่ต้นไม้ต้นหนึ่ง และต้นเดียวเท่านั้น เธอลองนับใบของมันซิว่ามีกี่ใบ ถ้าเธอมองให้กว้างไกลออกไป เธอจะเห็นว่า จำนวนคน สัตว์ พืช สิ่งของ ยังมีอีกมากมาย เหลือคณานับได้ จริงไหม

เด็กน้อยเอย เธอมองให้ละเอียดขึ้นอีกนิดหนึ่ง เธอดูหน้าตา ท่าทาง ความสูง ความต่ำ ความอ้วน ความผอม ความขาว ความดำ ของคนที่มองเธอแต่ละคนซิมีอะไรที่เหมือนกันและต่างกันบ้าง และหากจำนวนคนที่เธอพบปะมีอีกมากมายหลายสิบ หรือหลายร้อยคน เธอย่อมจะเห็นว่าคนที่มีลักษณะใกล้เคียงกันนั้นมิใช่น้อย ทำนองเดียวกัน เด็กน้อยเอยสัตว์ที่มีลักษณะใกล้เคียงกันก็มีอยู่มาก ต้นไม้และสิ่งของก็มีอยู่มากเช่นกัน เด็กน้อยเอย แล้วเธอจะกล่าวถึงคนนั้นคนนี้ สัตว์นั้น สัตว์นี้ หรือต้นไม้ชนิดนั้น ชนิดนี้ หรือของสิ่งนั้น สิ่งนี้ ได้อย่างไรเล่า เพื่อให้ผู้ฟังเขาเข้าใจตรงกับเธอว่าเธอหมายถึงคนนั้นมิใช่คนนี้ ต้นไม้ชนิดนั้นมิใช่ชนิดนี้ และของสิ่งนั้นมิใช่สิ่งนี้

เด็กน้อยเอย แล้วก็ในเมื่อคนเป็นกองธาตุที่เผอิญสามารถพูดได้และติดต่อเกี่ยวข้องกันด้วยหลายเหตุหลายประการ จึงยิ่งมีความจำเป็นที่จะต้องมีการสมมุติบัญญัติกันขึ้นในหมู่คน และเพื่อให้เป็นที่รับรู้กันในวงกว้าง จึงมีการบอกกล่าวกันต่อเป็นทอด ๆ หรืออย่างในสมัยปัจจุบันจะเห็นมีประกาศโฆษณาของคณะกรรมการบัญญัติศัพท์ให้เป็นที่ยอมรับศัพท์ใหม่ ๆ อยู่บ่อย ๆ ว่าได้บัญญัติศัพท์นั้นศัพท์นี้ขึ้นใช้แล้วนั่นไงล่ะ

เด็กน้อยเอย เหล่านี้แหละคือความจำเป็นที่จะต้องมีสมมุติบัญญัติกันขึ้น เธอจงสำเหนียกในความจำเป็นอันนี้ให้จงดีเถิด

เด็กน้อยเอย ถ้อยคำที่คนเขาบัญญัติขึ้นมาใช้กันนั้น ใช่มีแต่ชื่อเรียกคน พืช สัตว์ สิ่งของเท่านั้นก็หาไม่ ยังมีบัญญัติในเรื่องลักษณะของรูปร่างของรส ของกลิ่น ของสี และของเสียง อะไรสวย อะไรงาม อะไรดี อะไรชั่ว แม้อากัปกิริยามารยาท อย่างไหนสุภาพ ไม่สุภาพ ตลอดจน วัน เดือน ปี ขนบธรรมเนียมประเพณี ตัวอักษรหนังสือ และหลักสูตรวิชาเรียน เหล่านี้เขาก็ได้บัญญัติกันขึ้นจนเป็นที่รับรู้ ใช้กันมาหลายชั่วอายุคนแล้ว เฉพาะในภาษาไทยหรือของชนชาติไทยเราเองก็มีบัญญัติมากมาย จนนับไม่ถ้วน ยังผนวกถ้อยคำภาษาตัวอักษรหนังสือ มารยาทและขนบธรรมเนียมของชนชาติอื่น ๆ เข้ามาอีกไม่รู้เท่าไร มันจึงสุดจะคณานับเสียจริง ๆ และมันยิ่งจะทวีจำนวนขึ้นอีกเรื่อย ๆ ด้วยเหตุที่มีผู้ประดิษฐ์คิดคำขึ้นใหม่หรือดัดแปลงเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ถ้อยมีความคิดเห็นว่า

ไม่ไพเราะบ้าง ไม่สุภาพบ้าง ไม่ถูกไม่ต้องบ้าง ภาษาไม่งอกงามบ้าง ไม่พัฒนาบ้าง ทั้ง ๆ ที่สมัยหนึ่งเคยมีคำว่า "ทัศนคติ" ใช้อยู่ แต่มาอีกสมัยหนึ่งมีการแก้ให้ใช้ "เจตนคติ" และสมัยหนึ่งเคยใช้คำว่า "ประกาศคุณูปการ" มาอีกสมัยหนึ่งใช้คำว่า "กิติกรรมประกาศ" แทน หรือคำว่า "กู" ก็ให้มีคำว่า "ฉัน – ข้าพเจ้า – ผม – กระผม – ดิฉัน ฯลฯ" เพิ่มขึ้นมา หรือคำว่า "ตา" มีคำว่า "เนตร – นัยนา" เพิ่ม หรือใช้ซ้อนคำว่า "นัยน์ตา" คำว่า "ตอบรับ" มีการเติมเป็น "ให้การตอบรับ" "รับเสด็จ" เติมเป็น "ถวายการรับเสด็จ" เหล่านี้จึงทำให้สงสัยว่า การพัฒนาภาษา หรือการทำให้ภาษางอกงามนั้นได้ผลดังที่ปรารถนาจริงหรือ ลักษณะคำโดดซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของภาษาไทยแท้ ดังที่เคยปรากฏเป็นที่ยกย่องนับถืออย่างยิ่ง เช่น ในพระราชนิพนธ์ร้อยแก้วของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 และยึดถือเป็นแบบฉบับกันมาหลายสมัยมันค่อย ๆ เสื่อมไปหรือวิบัติไปด้วยเหตุดังกล่าวมิใช่หรือ และข้อสงสัยอีกประการหนึ่งคือมันมิแสดงว่ามีการบัญญัติกันจนเกินความจำเป็นยิ่งขึ้นทุกทีหรอกหรือ

เด็กน้อยเอย ในบรรดาถ้อยคำของชาติอื่นที่เรานำมาใช้ผนวกเข้ากับภาษาของเรานั้นมีบ่อย ๆ ที่เธอถูกปลูกฝังด้วยความนิยมในความหมายที่ไม่สมเหตุสมผล เช่นคำว่า "อธิษฐาน" เธอมักจะถูกสอนว่า เมื่อเธอทำบุญใส่บาตร หรือบริจาคทรัพย์สินอะไรก็ดี เธอต้องอธิษฐานขอให้ร่ำรวย ให้ไม่เจ็บไม่ไข้ หรือให้ได้ไปถึงนิพพาน ฯลฯ ดังนี้มันมิเป็นการขอสิ่งตอบแทนแลกเปลี่ยนกันไปหรือ และเมื่อพิจารณาถึงความหมายเดิมที่เขาใช้กันเช่น ในคำว่า อธิษฐานพรรษา หรืออธิษฐานอุโบสถศีลนั้นคิดให้ดีเถิด เขาหมายถึง ตั้งสัจจะปฏิญาณตนว่าจะอยู่ประจำที่ (ที่ใดที่หนึ่ง) จนครบพรรษา หรือตั้งสัจจะว่าจะถืออุโบสถศีลให้สมบูรณ์ต่างหากล่ะ จะมีผลอะไรตอบแทนแลกเปลี่ยนกับการกระทำนั้นหรือไม่ มิใช่สิ่งที่จะคำนึงถึงหรือร้องขอ

หรือคำว่า "ทำบุญ" บุญคือความสุข ความสบายใจ ทำอะไรแล้วเกิดความสุข ความสบายใจ เรียกว่า ทำบุญ แต่เท่าที่เป็นที่เข้าใจและนิยมยึดถือถ่ายทอดกันมานั้น การทำบุญคือการบริจาคอาหารใส่บาตรพระและปรากฏอยู่บ่อย ๆ ว่า หลังจากทอดกฐิน – ทอดผ้าป่า – บวชพระ สร้างโบสถ์ – สร้างศาลา ให้แล้ว แล้วยังต้องมีการฉลอง หรือมีการใส่บาตรอีก การฉลองคืออะไร ก็คือการเลี้ยงพระด้วยอาหารนั่นเอง การใส่บาตรและการเลี้ยงอาหารแก่พระสองเรื่องนี้

เท่านั้นเองหรือที่เรียกว่าทำบุญ แล้วการทอดกฐิน-ผ้าป่า บวชพระ ฯลฯ ดังกล่าวเหล่านั้นเล่า หรือการรักษาสัจจะ ไม่ยุยงส่อเสียด ไม่เบียดเบียน ลักขโมย หรือไม่ก่อทุกข์ให้แก่ผู้อื่น ฯลฯ มิใช่การกระทำที่ได้บุญด้วยหรอกหรือ

หรือคำว่า "นิพาน" นิพพานเป็นสภาพหรือภาวะที่ว่างจากกิเลสชั้นละเอียด ขั้นที่ถอดถอนได้ยากที่สุด กล่าวสั้น ๆ โดยสรุปคือ ภาวะที่ว่างจากโมหะความยึดมั่นถือมั่นในความเป็นฉันและของฉัน ภาวะที่ว่างจากความรู้สึกที่เป็นทุกข์และเป็นสุข ในขณะที่ผู้ประพฤติปฏิบัติยังมีชีวิตอยู่ แต่ที่ได้รับการปลูกฝังกันมามักจะให้เป็นที่เข้าใจว่า เป็นสถานที่ที่จะต้องมีการเดินทางไปหรือเหาะไป หรือหายตัวไป หรือเมื่อตายแล้ววิญญาณไปอยู่ในที่นั้นได้ โดยมีการลงทุน (ด้วยการทำบุญ) ซื้อที่นั้นไว้ก่อนเมื่อขณะยังมีชีวิตอยู่ เหล่านี้เป็นต้น

เด็กน้อยเอย อย่าเพิ่งนึกไปถึงศัพท์บัญญัติทั้งหลายอื่นที่มันผิดเพี้ยนจากความมีเหตุมีผลดังตัวอย่างที่ยกมานั้นต่อไปอีกเลย ลองหันมาพิจารณาถึงคำไทยง่าย ๆ เช่น คำว่า "ของเธอ - ของฉัน" ดูบ้างเถิด อะไรที่เขาว่าเป็น "ของเธอ" และอะไรที่เขาว่าเป็น "ของฉัน" นั้นหมายความว่ากระไร และมีความจริงเพียงใด อะไรก็ตามที่อยู่กับเธอหรืออยู่กับฉัน นานก็ดีไม่นานก็ดี นั่นแหละโลก หรือสังคมเขาพากันสมมุติ-บัญญัติว่าของนั้นเป็นของเธอ หรือเป็นของฉันละ เธอใช้เสื้อ ตัวนี้อยู่ไม่นาน เธอจะโตแล้วเสื้อก็คับจนใช้ไม่ได้ พ่อแม่เธอเขาจะให้เสื้อนั้นแก่คนอื่นไป เช่นให้แก่น้อง เป็นต้น น้องก็โต เสื้อก็ไปอยู่ที่คนอื่น และคนอื่นอีกจนกว่ามันจะเปลี่ยนสภาพเป็นสิ่งอื่นที่ไม่ใช่เสื้อไป และแล้วก็ต้องจมดิน-สลายเป็นดินไปในที่สุด หรือไม่ก็ถูกเผา ส่วนที่เป็นควันจะลอยขึ้นฟ้าไป ส่วนที่เป็นเถ้าถ่านก็เป็นดินไปอีกนั่นแหละ ดูจะพ้นดินไปเสียมิได้ ขณะนี้เธออยู่บ้านหลังนี้อีกไม่นาน หรืออาจนาน เธอก็จะจากบ้านนี้ไป หรือไม่บ้านก็จากเธอไป เธอจะว่าเสื้อหรือบ้านเป็นของเธอเล่า มันเป็นการอยู่ใกล้กัน อยู่ด้วยกัน อาศัยซึ่งกันและกันชั่วคราวเท่านั้นมิใช่หรือ

เด็กน้อยเอย ที่นี้มาพิจารณาถึง "ค่า" หรือ "ราคา" ของกันบ้าง เหรียญนี้คือเหรียญ 1 สลึง มีค่าใช้ซื้อของในราคา 1 สลึงของนี้มีราคา 1 สลึง หรือ 1 บาท หรือ 5 บาท ... หรือล้านบาท เพชรราคากะรัตละเท่านั้นเท่านี้บาท ใครเป็นผู้กำหนดราคา คนเราใช่ไหมเป็นผู้สมมุติราคาขึ้น แล้ววางกำหนดไว้ เหรียญทำจากอะไร ทำจากโลหะ โลหะมาจากไหน

มาจากในดิน เพชรมาจากไหน มาจากในดิน เมื่ออยู่ในดินมีราคาไหม (เมื่อไม่มีคนไปเกี่ยวข้องก็) ไม่มีราคา แรงงานคนละ เมื่อคนเรียนจบปริญญาตรี ทำงานจะได้รับเงินเดือนขั้นนี้ ถ้าจบปริญญาโทจะได้รับเงินเดือนขั้นโน้น แรกเข้าทำงานได้เงินเดือนเท่านี้ ทำนาน ๆ ไปได้เท่านั้นเท่านี้ สมัยหนึ่งเงินเดือนขั้นนี้เป็นเงินจำนวนเท่านั้น อีกสมัยหนึ่งเงินเดือนขั้นนี้เองแต่เป็นเงินจำนวนเท่านี้ มีการเปลี่ยนค่า มีการกำหนดสมมุติใหม่ ๆ เกิดขึ้นได้เรื่อย ๆ อยู่เสมอ ค่าที่แท้จริงหรือความจริงอยู่ที่ไหน มันเป็นความรู้สึกนึกคิดของคนที่คิดสมมุติบัญญัติขึ้นเท่านั้นเองจริงไหม แม้ยศศักดิ์ ชื่อเสียง เกียรติคุณก็เป็นเรื่องที่คนสมมุติและบัญญัติ เพื่อแสดงออกถึงความพึงพอใจของผู้ได้พบได้เห็น ได้ยิน ได้ฟัง ถึงพฤติกรรมของผู้กระทำ แม้มิมีผู้พบเห็นหรือมิมีผู้สรรเสริญพฤติกรรมของเขาผู้นั้นก็คืออย่างนั้น ๆ จะดีหรือจะชั่วเขาจะได้รับผลตามแทนตามกฎของธรรมชาติเองดีไปหักล้างชั่วไม่ได้ ชั่วไปลบดีออกก็ไม่ได้นะเด็กน้อยเอย เชื่อไหม

ถ้าเช่นนั้นลองหวลกลับมาพิจารณาว่าเหตุใดเธอจึงถูกเหมาว่าเป็นกองกลุ่มธาตุเช่นเดียวกับสัตว์ พืช และสิ่งของเล่า ก็ดูที่ตัวเธอซิ เช่นมีผม มีขน มีเล็บ มีฟัน มีเนื้อ มีหนัง มีกระดูก มีมันสมอง มีหัวใจ มีปอด ตับ ไส้เล็ก ไส้ใหญ่ ... มีการหายใจ มีการกินอาหาร มีการขับถ่าย ฯลฯ เมื่อเทียบกับสัตว์ โดยส่วนหยาบ ๆ แล้วก็ดูเหมือน ๆ กัน จะต่างกันก็แต่ส่วนละเอียด เช่น สัตว์มีขนทั่วตัว มีหางยาวกว่า สัตว์บางชนิดมีปีกแทนมือ สัตว์บางชนิดไม่มีผมขน แต่มีเกร็ด และไม่มีเท้า สัตว์ส่วนใหญ่มีสมองน้อยกว่าคน ฯลฯ เด็กน้อยเอย เมื่อเนื้อคน เนื้อสัตว์ ผมคน ขนสัตว์ กระดูกคน กระดูกสัตว์ ฯลฯ จมในดินสักระยะหนึ่งแล้วขุดคุ้ยดูจะพบว่ามันสลายไปรวมเป็นดินอยู่ในพื้นโลกหมด (บางส่วนอาจระเหยไปอยู่ในอากาศที่หุ้มโลกบ้าง) ทั้งนี้มันเป็นความจริงที่รวมไปถึงพืช และสิ่งของด้วย และเมื่อดูทางด้านสังเคราะห์ พืชได้อาหารจากดินมาเป็นเนื้อเป็นน้ำ คนกับสัตว์กินพืชผักที่เติบโตจากธาตุในดิน คนกินเนื้อสัตว์ที่กินสัตว์และพืชผัก รวมความได้ว่าธาตุทั้งหลายที่มีอยู่ในโลกที่ประกอบกันเป็นลูกโลกหรือเกิดมาพร้อมกับโลกที่เขาบัญญัติชื่อเรียกกันตามชนิดต่าง ๆ ของมันว่า เหล็ก แมกนิเซียม โปแตสเซียม ออกซิเจน ไนโตรเจน ฯลฯ ตลอดจนกรดต่าง หรือที่เขาบัญญัติเรียกรวม ๆ ว่าสารเคมีนั้น มีทั้งในคน ในสัตว์ ในพืช และตลอดถึงในสิ่งของด้วย ที่มันต่างรูปต่างแบบกันไปนั้นก็เพราะมันต่างกันที่สัดส่วน

ของธาตุเหล่านั้นว่าจะอยู่ที่ใดมากน้อยกว่ากันอย่างไร แม้ในคนด้วยกัน สัดส่วนของธาตุดังกล่าวก็ยังแตกต่างกันเป็นคน ๆ ไป บางคนมีเหล็กมาก บางคนมีแคลเซียมมาก บางคนมีกรดมาก บางคนมีด่างมาก บางคนมีเนื้อมาก บางคนมีไขมันมาก บางคนมีมันสมองมาก บางคนมีอวัยวะบางส่วนเกิน บางคนขาดอวัยวะบางส่วน เมื่อกล่าวถึงความขาด–ความเกินของอวัยวะแล้วอดคิดคำนึงไม่ได้ว่า พืชขาดอวัยวะที่หาอะไรเทียบกับคนไม่ได้เลยอยู่อย่างหนึ่งคืออวัยวะที่ช่วยในการพูด แม้สัตว์จะมีอวัยวะที่ทำเสียงออกจากลำคอได้ก็ยังพูดไม่ได้ แม้มีนกที่พูดได้ (ก็เข้าใจว่า) เขาคงโต้ตอบด้วยเจตนาไม่ได้ (หรือได้ก็ไม่ทราบ) แต่เท่าที่สังเกตมาสัตว์มีภาษาที่เขาสื่อความหมายกันได้ในหมู่ของสัตว์แต่ละประเภทคงไม่ต่างกับคนที่มีภาษาสื่อความหมายกันได้ในแต่ละหมู่แต่ละถิ่น หรือแต่ละชนชาตินั่นเอง ถ้าไม่มีการเรียนด้านภาษากันก็จะฟังกันไม่รู้เรื่อง ไม่ต่างกับคนที่ไม่เข้าใจภาษาของนกหรือของไก่นั่นทีเดียว แต่เด็กน้อยเอยถ้าเธอโตพอจะสังเกตได้เธอจะเห็นว่าสัตว์เขาพอจะรู้ภาษาคนได้ คนเสียอีกที่ไม่เข้าใจภาษาเขา สัตว์มีอวัยวะดีกว่าคนก็มี เช่น สุนัข มีหูที่สามารถได้ยินเสียง หรือรับเสียงที่หูคนรับไม่ได้ สัตว์กินหญ้ามีระบบย่อยที่สามารถเปลี่ยนหญ้าเป็นเลือด เนื้อ กระดูก จนมีรูปร่างใหญ่โต และมีพละกำลังมากได้ สัตว์บางชนิดรับสัมผัสในระยะไกลที่เขาเรียกกันว่ามีเรดาร์ สัตว์บางชนิดเห็นในที่มืดได้ดีกว่าคน ทางด้านความรู้สึกนึกคิดนั้นแน่นอน แม้คนกับคนซึ่งพูดกันได้เข้าใจกันได้ยังอ่านความรู้สึกนึกคิดของกันไม่ได้ แล้วจะไปอ่านความรู้สึกนึกคิดของสัตว์ได้อย่างไร อย่าว่าแต่เรื่องที่เป็นนามธรรมเช่นนั้นหรือที่อยู่ห่างไกลจากความสามารถของคน แม้เรื่องของวัตถุ (รูปธรรม) ยังมีอะไร ๆ ในธรรมชาติอีกมากมายที่คนยังพบไม่หมดและยังบัญญัติไปไม่ถึง[1] ทั้ง ๆ ที่มีการค้นคว้าวิจัยกันมานักต่อนักแล้ว และยังมักปฏิเสธเสียด้วยว่า

---

[1] ผู้เขียนขอบซึ้งในคำกล่าวของบุคคลซึ่งเป็นถึงนายแพทย์ แม้ท่านเคยศึกษาร่างกายคนด้วยการตัดตามยาว ตัดตามขวาง ตัดจนเป็นแว่นบาง ๆ แล้วย้อมสี และขยายดูด้วยกล้องจุลทัศน์จนเห็นส่วนละเอียดที่เรียกว่าทุกแง่ทุกมุมแล้วก็ยังกล่าวในทำนองว่า แม้ตำรากายวิภาคศาสตร์จะหนาเป็นคืบและตำราสรีรยนต์ยังหนากว่าตำรากายวิภาคศาสตร์อีกหลายเท่า มนุษย์ยังมีการค้นพบและได้ความรู้ใหม่ ๆ ขึ้นเรื่อย ๆ ตามความก้าวหน้าของเครื่องมือทั้ง ๆ ที่ของเหล่านั้นมีอยู่พร้อมในกายคนนั้นเอง (พ.ญ.บุษกร สวัสดิ์–ชูโต : โรคนามรูป จัดพิมพ์โดยมูลนิธิเผยแพร่ชีวิตประเสริฐ พิมพ์ที่โรงพิมพ์กรมสารบรรณทหารอากาศ 2521)

ไม่มีอะไรอีกแล้วในธรรมชาติ เพราะเชื่อว่าอุปกรณ์ที่คนประดิษฐ์ขึ้นสำหรับวัดและพิสูจน์นั้น สมบูรณ์สุดแล้ว หาได้ยั้งคิดสักนิดหนึ่งไม่ว่าอุปกรณ์นั้นยังต้องมีการปรับปรุงอยู่เรื่อย ๆ และอย่างไรก็ดีก็ผลิตโดยคนผู้มีความสามารถด้อยกว่าสัตว์ในบางเรื่องเสียอีก ฉะนั้นในคำกล่าวที่ว่าคนประเสริฐกว่าสัตว์หรือแม้จะยอมรับว่าเป็นสัตว์ก็ยังยกตนว่าเป็นสัตว์ประเสริฐ คงจะหมายถึงเพียงบางแง่ละกระมัง มิฉะนั้นจะเป็นการมองโลกในมุมอับ เห็นแต่ความสามารถของฉันเท่านั้น และพึงสังวรณ์ไว้ด้วยว่าคนอาจตายแล้วไปเกิดเป็นสัตว์ สัตว์ตายแล้วไปเกิดเป็นคนก็คงได้ มันแล้วแต่ใครประกอบกรรมทำดีหรือทำชั่วไว้ประการใดต่างหากละ

เด็กน้อยเอย เป็นเวลานานกว่า 2500 ปีแล้วหนาที่เจ้าชายสิทธัตถะ แห่งเมืองกบิลพัสดุ์ เหนือประเทศอินเดีย ได้ทรงพิจารณาเห็นข้อเท็จจริง เห็นความจริงและของจริง เห็นสมมุติ–บัญญัติ เห็นความจำเป็น–เห็นอะไรเกินความจำเป็น และได้ทรงชี้แนะแนวมองเฉพาะในส่วนที่จำเป็นให้แก่ชาวโลก ทรงจำกัดสมมุติ–บัญญัติให้มีแต่น้อย เพื่อมิให้หลงมัวเมาในสมมุติ–บัญญัติกันนัก เช่น ธาตุทั้งโลกให้มีบัญญัติเรียกอย่างมากเพียงหกคือ ดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ และวิญญาน ความรู้ที่เป็นความจริงที่แท้ที่คนควรศึกษาเพื่อความเจริญมีอยู่สี่คือ ทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ การจบสิ้นแห่งทุกข์ และทางไปสู่การจบสิ้นแห่งทุกข์ (ซึ่งอาจเทียบได้กับปัญหา เหตุแห่งปัญหา ปลายทางของปัญหา และวิธีแก้ปัญหา) แหล่งที่หาความรู้นั้นมีอาณาบริเวณเพียงกว้างหนึ่งศอก ยาวหนึ่งวา หนาหนึ่งคืบ (กายคน) อุปกรณ์การศึกษามีเพียงศรัทธา (ความสนใจ) วิริยะ (ความหมั่นศึกษา) สติ (ความไม่เผลอ–ไม่มัวเมา) สมาธิ (ใฝ่ใจแน่วแน่) และปัญญา (การทำงานของสมองที่ไม่พิการ) วิธีที่จะศึกษาให้พิจารณาเพียงพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน (ปัจจุบันชนิดที่แม้เมื่อนับ 1 – 2 – 3 1 – 2 ก็เป็นอดีตไป และ 4 ถือเป็นอนาคตเสียแล้ว) เท่านั้น กระนั้นผู้ใหญ่หลายท่าน ทั้ง ๆ ที่ประกาศตนว่าเป็นพุทธสาวก (ศิษย์ผู้ตื่นจากความงมงาย) และแสดงความเคารพนับถือในคำสอนของท่านสิทธัตถะเสียเหลือเกิน ก็ยังกลัวความจริง และรังเกียจที่จะศึกษาความจริงเพื่อไถ่ถอนความยึดมั่นถือมั่นในสมมุติ–บัญญัตินั้น ๆ แล้วเขาก็กลับช่วยกันปลูกฝังให้เธอเรียนรู้และจดจำสมมุติ–บัญญัติต่าง ๆ ตั้งแต่เธอเกิด ตั้งแต่สมองความจำของเธอยังว่างเปล่าเหมือนผ้าขาวสะอาดนั้น

และเธอจะยิ่งเรียนรู้และจดจำมากขึ้นทุกที ถ้าเธอมีโอกาสที่จะมีอายุยืนยาวไปเรื่อย ๆ โดยเฉพาะในวัยที่เธอชูดได้ และหมั่นถามเขาว่านี่อะไร นี่อะไร ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ถูกปลูกฝังสมมุติ–บัญญัติได้แน่นแฟ้นที่สุด เพราะเป็นวัยที่เธอได้แต่ จำ จำ และจำ ยังไม่สามารถเข้าใจในเหตุผลได้มากนัก ผู้ปลูกฝังสมมุติ–บัญญัติให้แก่เธอนั้นบางก็สำนึก บางก็ไม่สำนึกในเหตุแห่งความจำเป็นที่จะต้องมีสมมุติ–บัญญัติ บางกลับเน้นหนักให้เธอหลงใหลยึดติดอย่างเหนียวแน่นอยู่กับสมมุติ–บัญญัติที่สังคมเขานิยมกันอย่างไข้วเขวเสียด้วย แต่นั่นแหละ เมื่อเธอโตพอ หรือเข้าวัยที่เธอจะสำนึกถึงข้อเท็จจริงได้เอง เธอจะรู้สึกว่าเป็นของยาก หรือต้องใช้เวลานาน หรือหมดเรี่ยวแรงที่จะพยายามถอดถอนความยึดมั่นถือมั่นในสมมุติ–บัญญัติเหล่านั้นได้เสียแล้ว – อนิจจา !

คำท้ายบท

หากจะต้องกล่าวหรือบันทึกความรู้สึกในด้านคัดบัญญัติเวที่ออกมาให้ปรากฏตามบัญญัติของสังคม ข้าพเจ้าจะกล่าวไว้ ณ ที่นี้ว่า

กุศลกรรมใด ๆ ที่อาจเกิดจากบทความนี้ ข้าพเจ้าขอน้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายเป็นเครื่องสักการะบูชา แด่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า (สิทธัตถะ) พระองค์นั้นทั้งหมดทั้งสิ้น

สำหรับความรู้ความเข้าใจที่เป็นพื้นฐานในการเรียบเรียงบทความนี้นั้นข้าพเจ้าได้มาจากการฟังพระธรรมเทศนาและการศึกษาจากหนังสือ–บทความที่เรียบเรียงโดยพระเถรพระคุณหลายท่าน ซึ่งหากจะลำดับพระนาม–นามลงไว้ในที่นี้ก็คงต้องใช้กระดาษอีกหลายหน้า ส่วนพระคุณของท่านทั้งหลายที่กรุณาสืบทอดแก่นคำสอนของพระพุทธองค์ไว้นั้นตรึงอยู่ในความระลึกถึงตลอดเวลาที่ข้าพเจ้ามีสติสัมปชัญญะ และได้โปรดรับความเคารพอย่างสูงยิ่งจากข้าพเจ้าด้วย.

ผู้เรียบเรียง

มกราคม 2522

เราเคยคิดกันไหมว่าท่านฆูนก็คือนักจิตวิทยาเอก
แห่งซีกโลกตะวันออกของเรานี่เอง

ข้อคิดควรคำนึงในการมองเด็ก

สมนึก คำอุไร

ขอยกตัวอย่างการมองเด็ก ดังคำเปรียบเทียบเด็กของบางท่านมาเพื่อการพิจารณาในที่นี้สักสามสำนวนดังนี้

– บางท่านมองเด็กและเปรียบเด็กเป็นกระจกเงาที่สะท้อนให้เห็นความดีความเลวของผู้อบรมสั่งสอน

– บางท่านมองเด็กและเปรียบเด็กดังผ้าขาวที่ง่ายต่อการที่ผู้ใหญ่ หรือผู้อบรมเลี้ยงดูจะย้อมทาสีสัน ทำลวดลายลงไป

– บางท่านก็มองเด็กอย่างยกย่องเชิดชูให้เป็นหัวใจของชาติ

ในการตีความของคำเปรียบเทียบเด็กในสามสำนวนดังกล่าวข้างต้น น่าจะมีข้อควรคำนึงถึงความจริง (ธรรมชาติ) บางอย่างที่เกี่ยวข้องอยู่มิใช่น้อยกับกระจกเงา ผ้าขาว และหัวใจ ดังนี้คือ

กระจกเงา ผ้าขาว และหัวใจ ต่างเป็นวัตถุซึ่งอาจมีลักษณะเฉพาะประจำตัว (เอกลักษณ์) ที่ไม่ซ้ำกันเลย ในกระจกแต่ละบาน ผ้าขาวแต่ละผืน และในหัวใจแต่ละหัวใจ

กระจกเงา เกิดขึ้นด้วยฝีมือคน คนต้องนำหรายชนิดหนึ่งมาปรุงแต่งกับสารเคมีอื่น ๆ ด้วยกรรมวิธีบางอย่างจนเป็นแผ่นแก้วใส และแล้วด้วยกรรมวิธีขั้นต่อไปคือการฉาบปรอท และทาสีทับด้านหลัง จึงอาจมีลักษณะเฉพาะตัวขึ้นมาได้ ในระหว่างการทำในขั้นตอนต่าง ๆ นั้น ซึ่งขึ้นอยู่กับชนิดของวัสดุ กรรมวิธี และความประณีตของผู้ทำ ผลก็คือจะได้กระจกเงาที่เรียบ และสามารถสะท้อนภาพที่ตรงจริงดังภาพจริงที่ส่องอยู่หน้ากระจก หรือไม่ก็ย่อมได้ ที่กระจกบางบานจะเห็นว่าภาพจริงที่อยู่หน้ากระจก (ผู้ส่องกระจก) กำลังยิ้มระรื่น แต่ภาพสะท้อนกลับเป็นยิ้มอย่างบูดเบี้ยว และที่กระจกบางบานภาพจริงที่อยู่หน้ากระจกไม่งามเลย แต่เมื่อดูเงาที่สะท้อนเห็นเป็นงามไปก็มี

กำเนิดของผ้าขาว ก็มีลักษณะใกล้เคียงกันกับกระจก กล่าวคือย่อมต้องเกิดจากฝีมือคนทำจากวัสดุธรรมชาติอย่าง ฝ้ายหรือใยสังเคราะห์อื่น ด้วยกรรมวิธีที่แยบยลหลายขั้นตอนก่อนจะมาเป็นผ้าขาว ลักษณะของผ้าขาวจึงอาจมีความแตกต่างกันไปแล้วแต่พันเพของวัสดุ กรรมวิธี และความประณีตของผู้ทำ ความขาวของผ้าแต่ละชิ้นจึงย่อมไม่เหมือนกัน เส้นใยที่สานเข้าเป็นเนื้อผ้าย่อมมีทั้งละเอียด

และหยาบ เรียบ และมีปุ่มปม การซับซึมหรือการรับสีที่ย้อมทาจะไม่สม่ำเสมอกัน แม้จะเป็นผ้าขาวเนื้อเดียวกัน หรือชิ้นเดียวกัน

หัวใจก็มีการเกิดขึ้น แม้จะมิใช่ด้วยฝีมือคนโดยตรง เช่นกระจกเงาและผ้าขาว แต่ก็เป็นการเกิดที่ประกอบด้วยเซลล์ซึ่งเต็มไปด้วยธาตุนานาชนิด และมียีน (genes) ซึ่งมาจากพ่อและแม่ และด้วยกรรมวิธีอันสลับซับซ้อนของธรรมชาติ ซึ่งเหนือความสามารถของมนุษย์ที่จะควบคุม ก็อาจมีความบกพร่องทั้งในวัสดุ และกรรมวิธีของธรรมชาตินั้นเอง จึงยังผลให้มีหัวใจในสภาพต่าง ๆ ขึ้นได้ เช่น หัวใจรั่ว หัวใจเบี้ยว หัวใจเล็ก หัวใจโต หัวใจพิการในลักษณะอื่น ๆ จนกระทั่งการอยู่ผิดที่

ธรรมชาติอีกอย่างหนึ่งของวัสดุหรือสสารของโลก คือ การอยู่นิ่งไม่ได้ ย่อมมีการแปรเปลี่ยนสภาวะภายใน (การเปลี่ยนแปลงทางเคมี) อยู่ทุกวินาที แต่กว่าผลของการเปลี่ยนแปลงจะปรากฏแก่สายตาคน ต้องใช้เวลานานพอประมาณทีเดียว ในที่นี้กระจกเงา โดยเฉพาะปรอทและสีเคลือบหาข้างหลังอาจมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลากับสิ่งแวดล้อมในอากาศ เช่นเดียวกับผ้าขาวซึ่งอาจมีเชื้อราเข้าจับเส้นใย หรือสีขาวอาจมีการทำปฏิกิริยาเคมีกับอากาศโดยรอบ และหัวใจซึ่งต้องทำงานอย่างไม่เคยหยุดเลยทั้งกลางวันและกลางคืน อาจได้รับการกระทบกระเทือนด้วยพิษจากอาหาร อากาศและยา เป็นต้น เวลาจึงมีความสัมพันธ์กับภาพสะท้อนจากกระจกเงา การรับซับสีของผ้าขาว และการมีสมรรถภาพของหัวใจอีกโสดหนึ่งด้วย

สิ่งสัมพันธ์อีกประการหนึ่ง ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องอยู่ไม่น้อยคือ สิ่งที่มาจากตัวผู้ส่องกระจก ผู้ย้อมทาสีและผู้เชิดชูบำรุงเลี้ยงดูหัวใจของชาติ

ผู้ส่องกระจกอาจยืนส่องอยู่ใกล้หรือไกลจากกระจกเงา ด้วยแสงสว่างที่ต่าง ๆ กัน อีกทั้งในการแปลภาพที่สะท้อนออกมา ผู้มองดูจะมองดูด้วยสายตาที่เป็นกลางเพียงใด มีความลำเอียงด้วยเหตุหนึ่งประการใดหรือไม่ และอีกประการหนึ่งคือ เจตนารมณ์ของผู้ส่องกระจก ส่องเพื่อประสงค์จะชัดเกลาตนเอง (เพื่อประโยชน์ตนเอง) หรือเพื่อขัดเกลากระจก (เพื่อประโยชน์ของกระจก)

การย้อม–ทาสีลงบนผ้าขาวก็ขึ้นอยู่กับฝีมือของผู้ย้อมทา กลเม็ด–กรรมวิธีของการย้อม–ทาสี ลักษณะของสีที่จะย้อม–ทา และเจตนารมณ์ของผู้ย้อม–ทาสี ทำนองเดียวกันกับผู้เชิดชูหรือบำรุงเลี้ยงดูหัวใจของชาติ

ทั้งหมดนี้ผู้เขียนมิได้มีเจตนาจะปฏิเสธวิธีการมองเด็กและคำเปรียบเทียบเด็กกับวัตถุทั้งสามสิ่งนั้นโดยสิ้นเชิง แต่ผู้เขียนเห็นความจริงเพียงในบางแง่และบางขณะ เพราะกระจกบานเดียวกันนั้นมิได้มีผู้ส่องคนเดียวหรือมีบานเดียวให้ส่อง ผ้าขาวผืนหนึ่งนั้นก็ได้มีผู้แต้มทาสีเพียงผู้เดียว หรือมีผืนเดียวให้แต้มทา หัวใจของชาติก็เช่นเดียวกันมิได้มีผู้เชิดชูหนุนบำรุงอยู่เพียงผู้เดียวหรือมีหัวใจเดียวให้เชิดชู

ฉะนั้นหากท่านผู้ใด จะต้องมีหน้าที่หรืออยู่ใกล้ชิดกับกระจกเงาก็ไม่จำเป็นต้องหวาดผวาว่ามันจะสะท้อนภาพที่ตรงจริงให้ดูแต่อย่างเดียว หรือของคน ๆ เดียว และท่านที่คิดจะย้อม–ทาสีแก่ผ้าขาว ก็อย่าแน่ใจนักว่าสีมันจะติดง่ายไม่ลอกหลุด หรือรับลวดลายของคน ๆ เดียวที่แต้มทา หรือท่านที่คิดจะทุ่มเทุกอย่างเพื่อหัวใจของชาติ ก็พึงสังวรณ์ระวังในเรื่องเอกลักษณ์ประจำตัวเขา นั่นหมายความว่า การมองเด็กต้องมองให้ทั่วถึงปัญหาประจำตัวเด็ก ปัญหารอบตัวเด็ก ตลอดจนปัญหาประจำตัวผู้มองเอง ประกอบด้วยสติที่ระลึกรู้อยู่ตลอดทุกลมหายใจเข้าออกว่ามองเด็กเพราะอะไร เพื่ออะไร ต้องมองด้วยความใจกว้าง และด้วยเมตตาธรรม มิใช่มองเพียงตามความถนัดของผู้มอง และถ้าเป็นไปได้ควรมองด้วยใจเป็นกลางตามคติในพุทธศาสนาที่ว่า กรรม (การกระทำ) เป็นเครื่องจำแนกสัตว์ให้แตกต่างกัน ดังจะเห็นได้ง่าย ๆ เช่น บุตรหลายคนของบิดามารดาเดียวกันยังมีความแตกต่างกัน ศิษย์หลายคนของครูคนเดียวกันก็ไม่เหมือนกัน ถ้าเขามิได้สร้างปัญหาไว้ในอดีต เขาจะไม่มาประสบปัญหาดังในปัจจุบัน การกระทำของเขาเองเป็นเครื่องชี้บ่งว่าเขาจะต้องมาเกิดเป็นเด็กในสิ่งแวดล้อมอย่างนั้น ๆ จะต้องประสบปัญหาอย่างนั้น ๆ และต้องมาพบกับผู้มองเช่นนั้น ๆ ในขณะเดียวกันทั้งผู้มองและเด็กก็กำลังประกอบกรรมทำปัญหาใหม่ เพื่อยังผลให้ต้องไปประสบต่อไปในอนาคตอีก (ทุกคนมีกรรมเป็นของตน หากทำกรรมอันใดไว้ดีหรือชั่ว จักเป็นผู้รับผลของกรรมนั้นทั้งสิ้น คือทำเหตุอย่างไรไว้ก็จะได้ผลอย่างนั้น ๆ) แต่อย่างเพิ่งตกใจว่าจะไม่มีการตัดผลแห่งกรรมได้ ตัดได้โดยศึกษาพุทธศาสนาแล้วปฏิบัติตามให้ถี่ถ้วนเถิด และทางที่ดีที่สุดก่อนอื่นเห็นควรฟังน้อมรับพระบรมราโชวาทที่โปรดเกล้าฯ พระราชทานให้แก่ปีเด็กสากลมาใส่เกล้า ใส่กระหม่อมปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดโดยทั่วหน้ากันเทอญ.

มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ